

QUALITY OF SPACE

- EN FÖRDJUPNING I BOSTADENS UTVIDGADE VÄRDEN

NIKE LINDEROTH 2018
CHALMERS UNIVERSITY OF TECHNOLOGY
Department of Architecture and Civil Engineering
EXAMINER & TUTOR: JOHAN LINTON

QUALITY OF SPACE

- EN FÖRDJUPNING I BOSTADENS UTVIDGADE VÄRDEN -

- AN EXPLORATION OF INTANGIBLE VALUES OF DWELLINGS AND HOW THEY AFFECT QUALITY OF LIFE -

Nike Linderoth 2018

Chalmers University of Technology

Department of Architecture and Civil Engineering

Architecture and Planning Beyond Sustainability

Examiner & Tutor: Johan Linton

CHALMERS

ABSTRACT

Designing something that is part of most peoples everyday lives is hard and comes with a huge responsibility. Designing dwellings at a time where everything is technically possible but nothing beyond the most essential is economically justifiable makes it even harder. As a result the development of housing in Sweden (today) follows a distinct norm, where the trend is deep, open and space efficient apartments that easily end up being small, cramped and poorly planned.

This thesis focuses on housing and on identifying intangible values. It's the result of my own process, trying to find my point of view and how I can relate to an industry primarily driven by economy in front of human values. The aim is to concretize the hidden, or unprioritized, qualities of dwellings and to connect them both to a wider discussion about the notion of quality and to fundamental aspects of human. This is of great significance as the importance of these values goes beyond architectural quality, they have the capability of enhancing quality of life.

The notion of quality is widely used as a way to define something's value. Due to high demands for quick results, short-term profit claims and rich and detailed laws and regulations, quality in dwellings has become the quantifiable, something you can tick off a list. Everything from the measurement between a wall and a door-opening to the required amount of storage is defined by law.

But how do you measure a well narrated room sequence? The effect of a beautiful window? or the sense of freedom that comes with having at least two doors in every room? What happens with values that can't be measured? How can we argue for a quality that is perceived and can not be guaranteed?

In order to assimilate a wider understanding of the notion of quality I used the anthology *The immeasurable quality*, where eleven authors give their view and discuss how it involves values beyond the quantifiable. The problem with relying solely on quantifiable evaluations is that we cement norms and standards by excluding the unspoken but also that everything that doesn't fit into the categories is easily forgotten. By understanding quality as a broader concept we can acknowledge more aspects and create richer experiences.

Looking beyond the legal requirements I started to frame my view on intangible qualities and how they're related to basic needs of human. I identified three main groups; The visible, the planned and the perceived values.

The first one involves materials, details and proportions (such as windows, doors, floors, frames, internal height, room size and dimension), the second one involves movement, narration, axiality and spatial organization (such as possibilities for movement, sight lines and internal connection between, and spatial organization of, rooms) and the last one include the own experience, personal needs and expectations (how we value our home is in direct correlation to our general well-being, our current needs and past experiences).

My conclusion is, inter alia, that the effect of intangible values may not be obvious, but a well-planned apartment has the capability to enhance living, it transforms with and adjust to the life within it and it adds a value no computer or economic calculation can provide. I also believe that the architect has the strongest incentive to protect the immeasurable qualities of the design and hence must be the one who conduct the discussion and advocate human best interests.

EXAMINER & TUTOR: Johan Linton

extended SUMMARY

“Most families have the same needs... Few want crannies and leaps that can't be furnished, corridors you just walk in or other unnecessary areas you don't really use, but only have.

- BoKlok

INTRODUCTION

The quote is retrieved from a website called BoKlok, a housing concept developed by Skanska (construction company) and IKEA (furniture company), and stands for almost the opposite of what I instinctively believe in. It is however speaking for the mentality in the building sector today, where short time profit and quick results is the main goal, resulting in small and rationalized apartment marketed as efficient and well adapted to modern life (when in fact they're really just dark, cramped and poorly planned).

The concept of quality is increasingly used to list why one thing is better than another and therefore it's easy to get the idea that quality is only something concrete and measurable. In this thesis I will discuss dwellings and floor plans from the last century as well as provide a wider understanding of the notion of quality. To achieve this I have used a book called *The unmeasurable quality* and tried to define which qualities (not as obvious as the ones you can tick off a list) I value and why, in order to be able to create arguments backing them up.

Naturally, the way dwellings are planned has changed with time, ideals, norms, and changed living habits, and few apartments, if any, appeal to everyone. We have different needs at different times of

life and appreciate different features in different ways. The bourgeois apartments of the 19th century have amazing materials and attention to detail but usually a small and impractical kitchen. Newly produced apartments, on the other hand, have a lot of storage and fulfill all functional requirements, but usually lack space, motion and detailing. In between, there are both good examples and less good. In this essay, I will primarily focus on what is good, but based on what I perceive as less good.

THE IMMEASURABLE QUALITY (ORIG. TITEL: DEN OMÄTBARA KVALITETEN), LARS STRANNEGÅRD (RED), 2008

Quality is a word used in all contexts. It radiates self-esteem and security, if something is of high quality, it is by definition good. Everything from movies and technical products to buildings and public places is quality assured, reviewed and graded to the extent that we are almost losing the ability to analyze and decide for our selves. In dwellings, we can list technical appliances and materials that are considered fine, but how do we measure a fulfilling room sequence? Or how the sunlight fill a room thanks to its thoughtful proportions? What happens with values that can't be measured? How can we argue for a quality that is perceived and can not be guaranteed? This type of hidden values is the main theme of the anthology *The Immeasurable Quality* by Lars Strannegård which forms the basis of this section, where I very briefly will reproduce the authors' different views on the concept of quality.

The first chapter is described as a "rhapsodic exposition of the concept of quality and industrial development". In addition to this it introduce the invisible and measurable aspects of the quality concept. In the second chapter the author breaks down the history of the concept of quality and how quality became quantity, when we began to measure the immeasurable. The third chapter deals with how something as subjective as text can be quality assessed. The author points to how quality always depends on context and time. The fourth chapter discuss design and its immeasurable qualities. The author argues that quality occurs in the space between things and people. In the fifth chapter, the authors reflect on quality in architecture, how it is linked to many factors and how they are often set against each other. The sixth chapter address both a discussion of quality of architecture and quality assessments in architecture,

such as competitions. In the seventh chapter, the author places the cultural logic in the center and discusses how it is influenced by the economic logic, rather than vice versa. There's a discussion about how quality is formed in the world of film, that the economic and cultural logic interacts and that taste plays a role when a production is quality-labeled. In the eighth chapter, the author writes about the lack of quality criteria in the sector where people work with and for other people. She argues that the quality concept needs to be redefined when it concerns people and that the majority of quality models used in the human sector today comes from other contexts. The ninth chapter illustrates how the terms quantitative and qualitative are used in knowledge production and research. The author questions common divisions and sorts out which question requires what kind of analysis and how they can complement each other. The tenth chapter takes its starting point in philosophy. The author argues that quality is something that has value and how it is easy to assess products and processes as high quality depending on the type of value they create. Quality today equals something that is good, but where good has a subjective connotation associated with it, quality is considered to be something objective. In the final chapter, the author writes about how quality is linked to a story of something's authenticity, that recent years' focus on brands and images has made quality come to mean something different. Quality is something real, true, it's authentic.

HOUSING

The dwelling is the part of architecture that has the biggest capability to affect our lives. It is a significant part of most people's everyday lives, and it belongs to us more than, as with other architecture, we visit it. A well-planned home is invisible in many ways, there's no friction and therefore it doesn't attract attention, it's timeless and it's based on factors beyond fashion and personal preferences. I have identified three areas of importance when it comes to qualities in apartments. The first one involves materials, details and proportions (such as windows, doors, floors, frames, internal height, room size and dimension), the second one involves movement, narration, axiality and spatial organization (such as possibilities for movement, sight lines and internal connection between, and spatial organization of, rooms) and the last one includes the own experience, personal needs and expectations (how we value our home is in direct correlation to our general well-being, our current needs and past experiences).

In five examples I show how these aspects have been implemented in real projects, ranging from the 1920's till the 2000's, telling both the architects points of view and how other people evaluated it. In the end I reflect on my own point of view, what I like and why.

DISCUSSION

In this thesis I have tried to do three things; problematise the notion of quality, which is often used as a similarity sign for good but that contains so much more; Concretize and find arguments for the values of homes that usually falls out, both because of economy but also because of their invisibility and finally to show a variety of examples of plans that all meet at least one type of previously identified spatial or planetary quality. The selection shows a huge variety in how to achieve quality in floor plans, and with that in mind it is astounding how generically most newly developed dwellings are.

In parallel with the discussion of housing and its plans, there is a continuous reflection of the architect's role and power in the matter. Construction projects involves a lot of different professions and opinions that need to be met and they are both characterized and influenced by political reforms and political ambitions. This makes it a very complex and delicate process which stress the importance to formulate the arguments (for everything that can't be quantified) already in advance even more.

By putting values that are harder to systematize in a larger human context, I have tried to find the arguments that make them more concrete. We are undeniably guided by both rational and emotional thoughts and impulses and a good balance between these creates harmony. When the arguments for effective plans are formulated solely on the basis of financial interests, the consequences will be poor solutions, lower credibility and a sense of lack of commitment.

My main ambition has been to broaden and deepen my knowledge and to clarify my conviction and my ambitions. In this process I have understood the importance of knowing your own agenda, to establish important design aspects as early as possible and that only the architect has an incentive to protect the immeasurable qualities of the design.

FÖRORD

Den här uppsatsen markerar slutet på fem års arkitekturstudier vid Chalmers Tekniska Högskola. Jag har valt att göra ett teoretiskt arbete av flera orsaker. Framförallt anser jag att det skrivna ordet är en viktig del av arkitekturket, en del vi inte skolas i att utnyttja fullt ut. Text är kommunikation, ett sätt att nå ut. Att förankra. Att förstå. Att göra sig förstådd. Den teoretiska inriktningen har dessutom gett mig en chans att på djupet hänge mig både åt böcker och åt ett ämne jag brinner för; och att kunna ge det den tiden det faktiskt kräver.

Jag påbörjade mitt examensarbete redan hösten 2017 då jag skrev ett arbete om förändringen som skett, de senaste 100 åren, inom politik, ekonomi och samhälle, samt hur den relaterar till och påverkar arkitekturen. Det arbetet visade sig tillslut bli för omfattande, men har, även om det inte är direkt synligt, på många sätt lagt grunden till att jag skulle kunna skriva den här uppsatsen. Jag vill också lyfta fram några viktiga personer som gett mig inspiration eller har varit stödjande i min process. För det första Kjell Forshed, som från första stund varit engagerad och hjälpsam och som genom sina projekt bekräftat min övertygelse att det finns alternativ. Ola Nylander, som är den som skrivit mest på ämnet, vars många böcker varit en stor tillgång i arbetet. Min familj; Britt Fornander, Indra Linderoth och Joseph Linderoth, som svarat på frågor och bidragit med välbehövlig och hjälpsam input. Johan Linton, som gett mig värdefull korrektur och genomtänkta kommentarer. Arkitekturbiblioteket, som letat fram många böcker djupt inne i arkiven och låtit mig låna dem alldeles för länge. Utöver dessa finns det några andra personer jag vill nämna: Frida Svensson, Helena Öström, Erika Åberg, Malin Kent.

Tack!

Nike Linderoth
Göteborg, maj 2018

INNEHÅLL

INTRODUKTION	14
Frågeställning	
Metod	
Avgränsning	
Urval	
Språk	
Litteratur	
Min bakgrund	
VAD ÄR KVALITET?	21
Den omätbara kvaliteten	
BOSTADEN	51
Mina boenden	
Material, detaljering och proportioner	
Rörelse, dramaturgi och axialitet	
Den egna upplevelsen, behov och förväntningar	
FEM EXEMPEL	67
Bo Bättre: Norra Guldheden	
Kv. Artilleristen	
Västra Kungshall	
Linnégården	
Rosengatan	
DISKUSSION	87
REFERENSLISTA	97
BILAGA 1	101

INTRODUKTION

“*De flesta familjer behöver ungefär samma sak...
Få familjer önskar sig vrår och språng som inte går att möblera,
korridorer man bara går i eller andra onödiga skrytytor man
egentligen inte använder, utan bara har.*

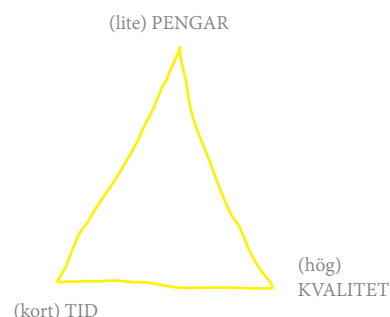
- BoKlok

Citatet ovan kommer från internetsidan BoKlok, ett boende-koncept utvecklat av Skanska och IKEA, två stora och inflytelserika företag i Sverige, och står nästan för motsatsen mot vad jag instinktivt tror på. Citatet är dock talande för mentaliteten inom bostadsbyggandet idag, där små, ytrationaliserade lägenheter ofta marknadsförs som effektiva och som anpassade för en modern livsstil (när de i själva verket är mörka, trånga och dåligt planerade). Jag kommer i denna uppsatsen diskutera bostäder och planlösningar, dels historiskt och dels utifrån begreppet kvalitet. För vem förespråkar de kvaliteter som inte kan mätas när arkitekter får allt mindre att säga till om?

Hur bostäders rum planeras har naturligtvis förändrats i takt med tidens ideal, normer och förändrade levnadsvanor. Få lägenheter, om någon, tilltalar alla, vi har olika behov vid olika tider i livet och uppskattar olika funktioner olika mycket. De stora våningarna från 1800-talet har fantastiska material och detaljer men ofta små och opraktiska kök. Nyproducerade lägenheter, däremot, har ofta mycket förvaring och uppfyller alla funktionskrav men saknar många gånger rumslighet, rörelse och detaljering. Däremellan finns det många goda exempel och många mindre goda. I denna uppsatsen kommer jag i första hand fokusera på det som är bra, dock med utgångspunkt i vad jag upplever som mindre bra. Från den borgerliga våningen som ritades för 150 år sedan till den nyproducerade lägenheten från idag. Vad kan vi lära oss av historien? och Hur kan vi rita lägenheter av god

kvalitet och som möjliggör olika typer av livssituationer?

Bostadsfrågan är komplex och i allra högsta grad påverkad av politik och ekonomi. Den väcker frågor kring vem som har rätten att definiera kvalitet och vem som får rätten att uppleva kvalitet. Är kvalitet något att sträva efter för alla eller är det något vi bara vill unna den som kan betala för sig? Har synen på boende gått från allas rätt till en god bostad till var glad för det du får? Att det kostar mycket pengar att bygga bostäder idag är de allra flesta väldigt medvetna om, den klassiska triangeln med tid-pengar-kvalitet (där endast två går att få samtidigt) beskriver förutsättningarna bra. Idag dominerar kort tid-lite pengar sambandet, när alla egentligen borde tänka mer långsiktigt. Mer pengar (och bättre struktur) idag, kan på sikt ändå innebära mindre pengar, och hög kvalitet.

Det här arbetet kommer ur min personliga känsla att det är skillnad på att göra arkitektur idag mot hur det sett ut tidigare, att estetik får mindre utrymme och att många kvaliteter glöms eller prioriteras bort. Jag undrar vilken (arbets)värld det är jag är på väg ut i och hur jag ska förhålla mig till den. Jag vill göra det här arbetet för att samla på mig så mycket kunskap jag bara kan, för att lägga en grund i mig själv och för att kunna fortsätta undersöka och driva frågan. Det jag slås av mer och mer är hur synligt det är att den mest dominerande faktorn i (i princip) alla projekt idag är pengar. Detta är ju absolut inte på något sätt en revolutionerande nyhet, men för mig har det blivit allt mer påtagligt (eller möjligen svårare att dölja) de senaste 30-40 åren. Det är som att hela samhället har hakat upp sig på pengar och (kortsiktig) vinst. Snabbast och billigast vinner alltid, på bekostnad av kvalitet, material och genomtänkta lösningar.

Det är ett komplext samspel mellan arkitektur, politik och ekonomi och jag tror inte att arkitekterna är boven i detta, snarare en bricka i spelet. Det som saknas är utrymme för ett ifrågasättande och möjligheten att hålla diskussionen levande. Dagens grundproblem är inte på något sätt unikt. Det är inte första gången det är akut bostadsbrist i storstäderna. Det är inte ens första gången det är ett problem att det som byggs nytt blir för dyrt för dem som behöver det mest.

Somliga delar är svårare att påverka än andra, det kommer till exempel alltid vara dyrare att bygga nytt (här krävs snarare politiska initiativ), men det är alltid möjligt att förändra något. Om de kunde hitta lösningar förr kan vi definitivt göra det i dag också.

Vi behöver prata om arkitektur och vem den finns till för. Ständigt föra en dialog och hålla igång diskussionen. För vem ritas vi? Vem lämnas utanför? Vem driver förändring och vem står upp för socialt ansvar? Hur kan vi våga sticka ut i ett allt mer individualiserat (som i "varje man för sig själv") samhälle om den som ifrågasätter själv riskerar att lämnas utanför? Som arkitekter är vi inte fristående solitärer utan en del av ett komplext system. Hur verkar vi i en politisk verklighet vi troligtvis inte skrivit under på från första början?

Jag är övertygad om att arkitektur i första hand är (och bör vara) till för människor och med ärliga avsikter, frågan är om det är möjligt i det samhället och med den politiken vi har idag.

FRÅGESTÄLLNING

Att rita bostäder skiljer sig åt från annan arkitektur genom att i första hand vara riktat mot den privata människan och vardagen snarare än mot en verksamhet eller verksamma. Detta förändrar både ansvaret och prioriteringarna. Sällan eller aldrig är det arkitekten som har sista ordet, vi måste alltså överlåta beslut inom vårt kompetensområde till någon med sämre kunskap och med andra egenintressen.

- Varför bör vi som arkitekter tala för och strida för de kvaliteter vi inte kan garantera eller mäta?

- Hur kan vi argumentera förföreträda/förespråka människans bästa intressen i en värld styrd av ekonomi och kortsiktiga lösningar?

METOD

Mitt arbete är en kombination av litteraturstudier, objektstudier och självrannsakan. Med utgångspunkt i mina egna tankar och övertygelser söker jag stöd i litteraturen och exempel i det redan ritade. Jag vill både förstå och utmana den rådande kunskapsstraditionen.

Kunskap byggs både genom att tillgodose sig redan etablerade synsätt och genom att utveckla och utmana existerande teorier. Här ligger en paradox då en å ena sidan behöver göra sig både blind och döv för att inte sväva ut och tappa tråden samtidigt som en inte kan låta rädslan över att tappa bort sig styra utvecklingen och begränsa kunskapsupptagandet. Jag inbillar mig inte på något sätt att jag uppfinner hjulet men jag vill framhäva hur viktigt det är inte bara tänka utan både tala och skriva om dessa frågor. Arkitektur bygger till stor del på tyst kunskap (kunskap baserat på färdigheter, ideér och erfarenheter) men det är först när vi tvingas bearbeta tanken och formulera den i ord som vi till fullo kan förstå den, och då också utvecklas. Först då blir det synligt att kunskap aldrig är exakt lika hos två olika individer, för att förstå måste vi först omformulera och tolka med våra egna ord, vilket per definition innebär att den förändras. Jag söker inte i första hand förklaringar, jag söker förståelse och jag söker kunskap.

AVGRÄNSNINGAR

Jag kommer i huvudsak undersöka kvalitet i bostäders planlösningar, detta innebär dock inte per automatik att jag anser att byggnaden i sig eller området den ligger i också står för kvalitet. I detta arbetet fokuserar jag enbart på lägenhetsplaner i flerbostadshus och inte på friliggande villor eller radhus. Jag håller mig inom Sveriges gränser och jobbar i första hand i ett hundraårigt tidsspänn med några få avsteg. Även om delar av texten kan tolkas som objektiva sanningar är det, när det inte uttrycks som någon annans, mina tankar och åsikter som framförs.

URVAL

I urvalet har jag fokuserat både på kvalitet och kvantitet. Jag anser att det finns en poäng i att visa ett större antal exempel men har valt att endast fördjupa mig i ett fåtal, illustrativa exempel där jag haft tillgång till både arkitektens tankar och kritikers synpunkter (övriga exempel redovisas i en bilaga). Jag påstår mig inte vara heltäckande och har inte för avsikt att presentera en representativ bild av de senaste seklets bostäder.

LITTERATUR

Som teoretisk utgångspunkt tillämpar jag en antologi på temat omätbara kvaliteter (Strannegård, 2008), vilken också sammanfattas i början av uppsatsen. Kvalitetsbegreppet används i allt större utsträckning för att lista upp varför något är bättre än något annat och det är därför lätt att fastna i föreställningen att kvalitet endast är något konkret och mätbart. Genom att förstå kvalitet som ett bredare koncept kan vi identifiera fler aspekter och skapa rikare upplevelser. Boken hjälper till att vidga begreppet och bidrar till att skapa en bredare ingångspunkt till ämnet.

Även Bobo Hjorts avhandling *Var hör människan hemma?* (1983), i vilken författaren för en (många gånger filosofisk) diskussion om hur människan skapar och utvecklar relationer till rummet, har spelat en stor roll i uppsatsens avgränsning. Övrig litteratur har syftet att styrka och förklara argument och tankegångar i texten.

SPRÅK

På grund av den historiska kopplingen och förväntad kvalitet på språket rekommenderas att uppsatser som är helt teoretiska skrivs på svenska av svenska studenter, trots att utbildningen i övrigt är på engelska. Som kompensation finns det en längre sammanfattning på engelska i början.

MIN BAKGRUND

Jag började läsa min kandidat i arkitektur på Chalmers år 2012. Året efter examen praktiserade jag på Fredblad Arkitekter i Halmstad för att sedan påbörja min master på Chalmers. Även sommaren mellan fyran och femman jobbade jag på Fredblad Arkitekter, denna gång på kontoret i Göteborg.

KURSER PÅ MASTERNIVÅ Inriktning: Arkitektur och Planering för Hållbar Framtid

- Hållbar utveckling och designprofessionerna
- Planering och gestaltning för hållbar utveckling i lokalsamhället
- Arkitektur, bevarande och ombyggnad
- Arkitekturarv och stadsomvandling

ÖVRIG UTBILDNING

- KONST- OCH BILDVETENSKAP A & B
- Göteborgs Universitet 2011-2012
- BILD- OCH RUMSGESTALTNING
- Kv Konstskola 2010-2011
- NORMKRITISK GESTALTNING
- Stockholms Dramatiska Högskola 2010
- VISUELL KOMMUNIKATION
- Mkfc Stockholms Folkhögskola 2010
- FEMINISM I TEORI OCH PRAKTIK
- Kvinnofolkhögskolan 2010
- GRAFISK DESIGN
- Hellidens Folkhögskola 2008-2009
- GRUNDLÄGGANDE DESIGN
- Hantverk och Design på Nääs Fabriker 2006-2007

ÖVRIGT

- Projekt (från masterkurs) uppköpt av Hjo kommun: *Att skriva om historien - Gömda berättelser om kvinnor i Hjo*. 2017
- Chalmers Stipendie OJ! (om jag bara kunde få det tryckt), 2014. (utgiven 2015)
- Kassör och redaktionsmedlem i 4 Ark, studenternas arkitekturtidskrift, 2012-2015
- Medgrundare av, och aktiv medlem i, Genusgruppen Chalmers Arkitektur 2012-2015

VAD ÄR KVALITET?

- DEN OMÄTBARA KVALITETEN, LARS STRANNEGÅRD 2008

Kvalitet är ett ord som används i alla möjliga sammanhang. Det utstrålar självsäkerhet och trygghet, om något är av hög kvalitet är det per definition bra. Allt från filmer och tekniska produkter till byggnader och offentliga platser kvalitetssäkras, -granskas och -graderas till den grad att vi nästan håller på att tappa förmågan att själva analysera och avgöra vad vi tycker om. Inom bostäder kan vi lista tekniska apparater och material som anses fina, men går det verkligen att mäta en god rumssekvens? Eller hur ljuset fyller ett rum tack vare dess genomtänkta proportioner? Vad händer när kvaliteten inte går att mäta? Hur kan vi argumentera för en kvalitet som är upplevd och inte går att garantera, som vi inte kan bocka av i ett system? Just denna typen av dolda tillgångar är huvudtemat i antologin *Den omätbara kvaliteten* (Strannegård, L (red), 2007) som ligger till grund för detta avsnitt där jag kommer återge författarnas texter om begreppet kvalitet och hur det påverkar oss.

Boken kom till efter ett seminarium på ämnet, vilket i sin tur initierades efter att riksdagen beslutat att det skall införas ett kvalitetsperspektiv på alla beslut som rör arkitektur, form och design i offentlig upphandling. I elva kapitel av elva olika författare diskuteras begreppet kvalitet utifrån olika synvinklar och med olika bakgrunder.

På följande sidor presenteras en sammanfattning (referat) av bokens alla kapitel, med fokus på det som är relevant för diskussionen om bostaden och planlösningar. Jag börjar varje kapitel med att lista eventuella frågor författaren lyfter (om sådana finns), sedan kommer en kort beskrivning av kapitlet följt av en längre sammanfattning. Text inom hakparentes [] är mina tillägg eller förtydliganden. I de gula rutorna sammanfattar jag det mest relevanta delarna ur kapitlet.

“*Genom ett ökat mätande och jämförande ökar konkurrensen och elitismen breder ut sig*”

KAP 1. KVALITET PÅ MODET. LARS STRANNEGÅRD.

Frågor: Hur skapas kvalitet? Hur definieras kvalitet? För vem skapar man något av kvalitet? Varför är kvalitet ett så flitigt använt ord?

Det första kapitlet beskrivs av författaren själv som en “rapsodisk exposé över kvalitetsbegreppets inträde och utveckling inom industrin”. Utöver detta introduceras kvalitetsbegreppets omätbara och mätbara sidor och bokens övriga kapitel presenteras.

GROV SAMMANFATTNING

Begreppet kvalitet används idag som en indikator på bra och dåligt. Ursprungligen kommer dock kvalitetskontroller ur övertygelsen att eliminering av fel ger ekonomiska fördelar; i form av bland annat ökad effektivitet och mindre underhåll, vilket leder till bättre produkter och nöjdare kunder. Offentlig sektor har översvämmats av initiativ att jämföra och kontrollera, genom ökad transparens och ökad kvalitet skall det som varit dolt skall föras ut i ljuset. Två exempel är att skolor och universitet poängsätts och ackrediteras och att WHO rankar länders sjukvård. Lusten att kvantifiera kommer ur att vi lever i ett risksamhälle vilket gör att vi ständigt söker säkerhet. Mätandet är ett snabbt sätt att veta om något är bra eller dåligt. Genom ett ökat mätande, jämförande och införande av rankingsystem förändras dock också skolors marknadstänkande, konkurrensen ökar och elitismen breder ut sig. För att något skall vara bra måste något annat vara dåligt. Mätivern har även nått områden som rör intellektuella, etiska och estetiska frågor vilket innebär att det blir viktigare att förstå de omätbara aspekterna av kvalitetsbegreppet.

Kvalitetsbegreppet används ofta som ett samlingsord för både de mätbara och de omätbara kvaliteterna. Det går att bestämma vissa sakers kvalitet, till exempel hur hållfast en bro är eller hur många gånger du kan öppna en låda innan den går sönder. För de mätbara

aspekterna finns många bra system för hur de skall hanteras och det handlar om att minimera risken för fel och förbättra processer. För de omätbara kvaliteterna finns dock inte samma typer av utvecklade system. Estetik, etik, symbolik och känsla finns inbyggt i det som människan skapat men det låter sig inte mätas på ett användbart sätt. Ett sånt resultat skulle avfärdas som subjektivt och opålitligt. Arkitekter och formgivare jobbar ständigt med att visualisera och artikulera de omätbara kvaliteterna. Verbala beskrivningar, skisser, modeller, ritningar, färgprover, materialprover och fotografier är alla medel som används för att förmedla kvalitetetsupplevelser. De omätbara kvaliteterna har förmågan att komma in under skinnet på oss alla och stanna kvar i form av ett starkt intryck som inga mätetal kan konkurrera med.

Relevant från kap 1:

- Kvalitet ses som en garanti för bra. Därför blir mätbara aspekter synligast, de är lätta att bevisa och lättast att motivera.

KAP 2. SANCTA ÆMULATIO "DEN HELIGA TÄVLINGS-LUSTEN". OM KVANTITETERNAS ROLL I ETT HIS-TORISKT PERSPEKTIV. SVEN-ERIC LIEDMAN.

Frågor: Kan kvantitet bli kvalitet? (och vise versa?) Varför har kvalitetsmätningar blivit en så väsentlig del av det moderna samhället?

Detta kapitel behandlar kvalitetsbegreppets historia samt hur det gick till när kvalitet blev kvantitet, alltså när man började försöka mäta det omätbara.

GROV SAMMANFATTNING

Vardagen är full av mätresultat (restauranger som får Michelinstjärnor, filmer som får x antal getingar, stolar, fyror...). En del är trygga, till exempel antal km kvar på ett resmål, andra är mer diskutabla, till exempel betygsättning av film. Allt fler mätningar gäller vad vi kallar kvalitet. Avstånd och temperatur är dock inte kvaliteter utan kvantiteter. När man mäter kvalitet gör man om en kvalitet till en kvantitet. Ibland är det enkelt men ibland är det tveksamt om det ens är möjligt. I innebörden av båda begreppen (kvalitet och kvantitet) finns en väsentlig distinktion. Ytterpunkterna på skalan är å ena sidan den rent funktionella kvaliteten - som potatisskalarens lämplighet för potatisskalning - och å andra sidan kvaliteter som ter sig omätbara - som ett diktverks förmåga att berika mänskligt liv. Enligt Aristoteles

“*Den modernism vi är på väg in i idag är snarare märkt av en förvirrande blandning av hejdlös optimism och nattsvart pessimism.*”

gäller kvalitet ett föremåls mer eller mindre varaktiga tillstånd, dess förmåga eller brist på förmåga att åstadkomma vissa företeelser, dess sinneskvaliteter och dess yttre form. Kvantitet å sin sida måste alltid kunna formuleras i antal. Kvalitetsutvärderingar idag efterfrågar oftast huruvida något är bra eller dåligt, vilket inbegriper en snäv betydelse av ordet rent historiskt sett. Denna utvecklingen kommer ur en förändrad syn på förhållandet mellan kvalitet och kvantitet, primär och sekundär kvalitet. Primär har objektiv existens och sekundär har med sinnen att göra.

Världen blir mer anonym och när du inte längre är bekant med den du köper tjänst eller vara av krävs andra garantier för att veta om det håller kvalitet. Dessa garantier kan vara olika typer av produktkontroller till exempel hallstämpeln som utvecklades i Sverige. Den rörde i första hand funktionalitet men även andra värderingar som rörde estetiska värden smög sig in i bedömningen.

Vid införande av betyg skapades både ett relativt system (bra eller dålig i jämförelse med en annan) och ett absolut system (lägsta krav på att få gå vidare till nästa klass). Tidig modernism utmärks i sin självklara utvecklingsoptimism, den modernism vi är på väg in i idag är snarare märkt av en förvirrande blandning av hejdlös optimism och nattsvart pessimism. Vi måste ständigt gardera oss. Den tidigare tryggheten vi hittade i välfärdssamhället har förlorats. Istället vill vi ha säkerhet; dubbla lås, försäkringar för alla tänkbara eventualiteter, hälsokontroller och ständigt domedagstänkande. Detta är också en bidragande faktor till behovet att kvantifiera kvaliteter. Driften att mäta allting är en del av den moderna utvecklingen. Vilket inte innebär att vi måste bejaka alla dessa drivkrafter. Snarare lära oss skilja på rimliga och orimliga mätningar. Gränslinjen är den mellan kvaliteter som har med funktion att göra och såna som gäller mänskliga värden. Gränsen är dock sällan glasklar.

Relevant från kap 2:

- Kvaliteter görs om till kvantiteter vid mätning (och de kvaliteter som inte går att omvandla faller lätt bort)
- Världen blir allt mer anonym och otrygg. Vi måste ständigt gardera oss. Tryggheten som vår samtid grundar sig på har förlorats.
- Skillnader i kvaliteter som rör funktion och kvaliteter som rör mänskliga värden.

KAP 3. KVALITET I LITTERATUREN. INGRID ELAM

Frågor: Vad är en bra bok? Vem får avgöra det?

Kapitlet beskriver hur något så subjektivt som text kan kvalitetsbedömas. Författaren pekar på hur kvalitet alltid är beroende av sammanhang och av tid.

GROV SAMMANFATTNING

Kvalitet är det som får håret på huvudet att resa sig enligt Emily Dickinson. Hur mäter man det? Hon definierar kvalitet som något hon blir starkt berörd av, något hon känner instinktivt och intensivt utan att kunna förklara varför. Konst har alltid sorterats i kategorier där de som anses bäst visats upp i salonger. Dickinson hävdade individens rätt att avgöra vad som är bra och dåligt, oberoende av vad som anses gångbart i en dens tid och kulturmiljö. Mot hennes subjektivism ställs en värdeobjektivism som menar att konstnärlig kvalitet är oberoende av individen, den är evig och står emot tid och tillfälligheter. Om kvalitet inte är upp till individen utan något mätbart som kan definieras och ringas in så krävs det en särskild kompetens för att skilja bra från dåligt. Om kvalitet endast är gripbart för en minoritet blir kritikern kvalitetskontrollant och förväntas bygga sitt omdöme på kunskap, erfarenhet och kritisk talang framför subjektivt tyckande. Idag är värderelativism en vanligare hållning när det kommer till kvalitet, bland annat på grund av en medvetenhet om att det finns en värld utanför Västerlandet.

Det är skillnad på kvalitet på individuell nivå och om det skall råda konsensus kring den. Värdeobjektivister hänvisar till klassikerna, som ju överlevt tusentals år och uppskattas oberoende av plats. Listan över dessa verk innehåller dock mest europeiska, manliga namn och kan redan där ifrågasättas. Verk uppfattas också olika under olika perioder: Går det ens att hävda att vi blir berörda av den milesiska Venus på samma sätt som antikens betraktare? De såg en glatt färglagd skulptur med armar på ön Milos medan vi ser en enfärgad torso på Louvren.

*“Idag sker tillverkning
avskilt från vardagen och vi har sällan inblick
i eller någon naturlig kontakt
till tillverkning.*

Kvalitet är beroende av sammanhanget, av tid och plats. När frågan om kvalitet blir offentlig, flyttas ut på torget, blir den politisk. I offentligheten har medvetenheten om att kvalitet är beroende av tid och rum blivit större. I takt med större urval och fler alternativ tas inte kvalitet längre för given. Det finns en tidpunkt när den statliga kulturpolitiken inte längre räknade med ett enhetligt kvalitetsbegrepp. Det var i en budgetproposition år 1990 (strax innan utbildning och kultur splittrades i olika departement, en 15 år lång skilsmässa) som kulturministern Bengt Göransson nämner ordet kvalitet. Det statliga kulturstödet skall inte bara verka för en tillgänglig och delaktig kultur utan den skall stödja kvalitet i kulturen, stödet skall delas ut efter kvalitetskriterier.

I samma års kulturproposition finns ett försök att definiera kvalitet. Inom litteraturvetenskap beror ett verks överlevnadsförmåga lika mycket på egna kvaliteter som på förståelse och förväntningshorisont. Det handlar till exempel om att början på en text väcker förväntan på en viss genre och att värderingen av texten påverkas av både bokomslaget och av uppfattningen om förlaget. Förväntningshorisonten är den kuliss av förväntningar som läsaren har på ett verk i en viss historisk period vilken även påverkar författaren. Mot denna kuliss blir avstickare synliga. De flesta läsare, författare och kritiker lever i föreställningen att det trots alla olikheter finns en gemensam kontaktyta. Varje epok och varje kritiker har en uppsättning positivt laddade värdeord.

Dagens författare är medvetna om att allt redan är skrivet. För dem är det okej att hära, citera och stjäla så länge det görs på ett originellt sätt. Om någon i slutet av 1900-talet hade skrivit en roman som påminde om Strindberg hade den bedömts som föråldrad och osjälvständig, en kopia. Upprepning brukar kritiseras såväl i som utanför litteraturen. Men upprepningen är i själva verket central och

Relevant från kap 3:

- Kvalitet är det du blir starkt berörd av, som känns instinktivt och intensivt utan att kunna förklaras. Individens har rätt att själv avgöra bra och dåligt.
- Beroende av sammanhang, tid och plats. Med större urval tas inte kvalitet för given.

>>>

oundgänglig i allt mänskligt kulturellt skapande. All fri improvisation bygger på upprepning och fast form. Om vi räknar med att läsare närmar sig ett verk från olika håll men ändå har så mycket gemensamt att det går att samtala om det då finns det utrymme för en kvalitetsdiskussion. För att diskussionen skall bli fruktbar krävs att det finns plats och intresse för kvalificerad kritik, en kritik medveten om sina utgångspunkter och sina egna kvalitetskriterier. Beroende av tid och plats. Dialog.

- Förväntningahorisonten är en kuliss av förväntningar som färgar upplevelsen.
- För en fruktbar diskussion om kvalitet krävs både utrymme och intresse för kvalificerad kritik, medveten om både sina utgångspunkter och sina egna kriterier.

KAP 4. *DESIGN = KVALITET?* KERSTI SANDIN BÜLOW

Frågor: Hur blir en kvalitetsbedömning meningsfull?

I kapitlet diskuteras design och dess omätbara kvaliteter. Författaren argumenterar för att kvalitet uppstår i mellanrummet mellan ting och människor.

GROV SAMMANFATTNING

Vi omges hela tiden av design. Det är ett uttryck för människors skapande och avsikter. Vi möter allt fler föremål, miljöer och upplevelser som är formade för att attrahera och väcka vår uppmärksamhet. Resultatet uttrycker tidsandan genom att spegla samhällets värderingar och konjunkturer. Begreppet tolkas olika och har blivit så allmänt förekommande att det kan behöva definieras. Design har blivit viktigt och står många gånger för det annorlunda och det trendiga. Genom design gestaltar vi det egna jaget och förmedlar vem vi är och hur vi vill uppfattas. Uppfattningen om vad som är kvalitet påverkas främst av våra livsvillkor. Vi är starkt präglade av den sociala världen som omger oss och den styr, ofta omedvetet, våra val och vad vi uppfattar som kvalitet. Genom det ökade intresset för design är det allt fler som vill designa och begreppet får därför allt mer beskriva kreativitet och skaparglädje både bland professionella och bland amatörer. Men att designa som amatör eller professionell skiljer sig på ett grundläggande plan.

Vad som är mätbar eller omätbar kvalitet är svårt att bedöma. För att en bedömning och beskrivning av kvalitet skall vara meningsfull

bör den utgå från frågeställningen: Ur vems synvinkel, för vem och för vad? Kvalitet kan vara något som går att mäta men det kan vara det omätbara. Det som ger extra lyskraft och talar till oss. Som inte uppfattas på samma sätt för alla men likväl finns där som ett påtagligt inslag i upplevelsen. Vi fångas av högt och lågt, enkelt eller raffinerat och påverkas och förändras i vår estetiska uppfattning.

De materiella tingens koder och bakomliggande syften blir allt mer sofistikerade och svårtydda. Konsumtionssamhällets anonymisering och osynliggörande av de bakomliggande processerna har gjort det svårare att ha en erfarenhetsgrundad uppfattning om värde, kvalitet och konsekvenser. Förr fördes kunskap vidare från generation till generation, det fanns en närhet och respekt som har försvunnit iom industrialismen och massproduktionen. Detta har skapat ett kunskaps- och erfarenhetsavstånd som distanserar oss och försvårar kvalitetsbedömning, formulering av krav och konstruktiv påverkan. Anonyma tillverkare och en allt mer märkesfokuserad och global tillverknings- och varumarknad gör att vi vet mindre om konstruktion och komplexa strukturer. Det skapas en osäkerhet kring produktens kvalitet och värde samt hur det skall bedömas och verifieras. Hög kvalitet går inte att tillverka slarvigt, okunnigt eller med dåliga material och undermåliga arbetsförhållanden. Det kräver omsorg, skicklighet och tid. Att utveckla en känsla för kvalitet, både synlig och osynlig, kräver träning, engagemang och intresse.

I mellanrummet mellan, eller snarare i samspelet med, det medvetna och det omedvetna formas begreppet estetik och upplevelsen av design. Estetik betyder läran om skönhet och konst och innefattar även hur vi människor förnimmer och uppfattar den fysiska gestaltningen. Föremål av hög kvalitet skapar inte automatiskt en känsla av total upplevd kvalitet tillsammans med andra kvalitetsföremål. Det är i det osynliga, i mellanrummet mellan tingen, tjänsten och oss själva som kvalitetsbegreppet formas, hur ting gestaltas och sedan sätts samman. Det är både en estetisk, fysisk och en funktionell upplevelse. Konsumenten väljer lika mycket med känsla som med tanke. De logiska, rationella besluten har en tendens att sjunka undan vid emotionell påverkan. Kroppen läser av om det

Relevant från kap 4:

- Formgivning uttrycker tidsandan och speglar samhällets värderingar och konjunkturer.
- Vår uppfattning om kvalitet påverkas av våra livsvillkor och vi är starkt präglade, och omedvetet styrda, av den sociala världen runt omkring oss.
- En kvalitetsbedömning bör utgå från frågorna: Ur vems synvinkel, för vem och för vad?
- Samhällets anonymisering och osynliggörande av bakomliggande processer gör det svårare att ha en erfarenhetsgrundad uppfattning om kvalitet. Försvårar både bedömningen och möjligheten att ställa krav.
- Hög kvalitet går inte att tillverka >>>

käns behagligt att använda en produkt. Den visuella perceptionen behöver extra stöd från andra organ för att kunna ge en korrekt tolkning av hela upplevelsen. Hjärnan tolkar och sammanfattar. Vi väljer oftast omedvetet och automatiskt den tolkning som känns mest naturlig eller som vi känner igen. I och med att industrin med tiden började efterfråga mer kvalificerade designtjänster utvecklades industridesignpraktiken åt ett mer holistiskt arbetssätt där insikt om brukarens behov och beteenden kombinerades med kompetens om marknadens och producenternas affärsmässiga villkor.

I produktutvecklingssammanhang uppstår ofta en maktkamp om vem som skall ha huvudansvar för den gestaltande, kreativa utvecklingsfasen. Kunskap går idag förlorad inom industrin genom att designkompetensen inte är fullt accepterad och inlemmad i företagets ansvarsstruktur. Kunden har blivit alltmer otrogen, lätt- rörlig och medveten om vad marknaden kan erbjuda för alternativa produkter. Denna otydlighet skapar ineffektivitet. Design måste ses som en likvärdig funktion till ekonomi, marknadsföring, teknik och produktion. Själva designprocessen garanterar inte att slutresultatet har en hög kvalitet. Däremot stödjer den att den kvalitetsnivå som inledande har formulerats uppnås. Produktutvecklingstakten accelererar och förkortas allt mer. Den är ett utslag av att en allt kortare tidshorisont styr avkastningskraven i företagen. Idag jagas de flesta företag av en kortsiktig konkurrens som inte alltid är sund och långsiktigt ekonomiskt utvecklande. Att skapa en image runt produkter blir allt viktigare. Att övertyga med reklam och livstilsrelaterade aktiviteter påverkar och skruvar upp takten i hela kedjan. Att projektera arkitektur med kvalitet måste få ta tid.

slarvigt, okunnigt eller med dåliga material och arbetsförhållanden. Det kräver omsorg, skicklighet och tid.

- Föremål av hög kvalitet skapar inte per automatik en känsla av kvalitet, det är i mellanrummet mellan tingen, tjänsten och oss själva som begreppet formas.
- Vi väljer lika mycket med känsla som med tanke.
- En maktkamp om vem som har huvudansvar för den gestaltande fasen. Kunskap går förlorad genom att designkompetensen inte utnyttjas till fullo, skapar ineffektivitet.
- Design måste ses som likvärdig funktion till ekonomi, marknadsföring, teknik och produktion.
- En allt kortare tidshorisont styr avkastning i företag, de flesta jagas av en kortsiktig konkurrens som inte är sund och långsiktigt ekonomiskt utvecklande.
- Att projektera arkitektur med kvalitet måste få ta tid.

KAP 5. ARKITEKTURKVALITET. GERT WINGÅRDH & RASMUS WÆRN

Frågor: -

I kapitlet återges författarnas tankar kring kvalitet i arkitektur, hur det är kopplat till många faktorer och hur de ofta ställs mot varandra.

GROV SAMMANFATTNING

Att ständigt se hela världen med samma ofiltrerade uppmärksamhet kräver en hysterisk koncentration. Men att leva ett liv i sömn där allt smälter samman skulle göra livet till en enda lång minneslucka. För att livet skall upplevas måste trapphus lukta, mossan på stenen vara farligt hal och möbelns hantverk underbart vackert. Arkitektur handlar om att göra världen tydlig. Att väcka den som sover till medvetenhet om att livet pågår. Den sammansatta verklighet som dagens arkitektur har att förhålla sig till erbjuder inga färdiga lösningar. Det finns ingen ideologi. Arkitekturens utveckling är inte linjär, den antar inte högre och högre former. Arkitektonisk kvalitet kan inte bedömas utifrån någon mall.

Liksom i musiken finns det i arkitekturen en kvalitet som kräver erfarenhet för att upptäckas. Arkitektur är en fråga om balans. Ambitioner måste balanseras mot resurser, individers behov mot gruppens, rummen mot ljuset och byggnadsdelarna mot varandra. Att förskjutningar i en ände påverkar hela balansen är inte uppenbar men måste vara kristallklart för minst en person i processen. Kvalitet kräver kontroll. Att rita bostäder är den svåraste uppgift som finns. All förtjänster och alla tillkortakommanden blir tusenfalt förstärkta när de provas och används dag ut och dag in.

När livet är brokigt blir arkitekturen den fasta grunden att bygga på. Ljus från flera håll, material som tål att åldras, genomsikter och rundgång, rum som lånar rymd av varandra, möblerbarhet och omsorg i detaljer. Det rationella och det irrationella står i ett ömsesidigt beroende. En rationell bostad utan sensuella kvaliteter är inte mycket värd, samma sak gäller motsatsen. Planeringens balansakt kräver nästan undantagslöst kompromisser. Inte sällan ställs en kortsiktig nytta för några få mot en långsiktig nytta för många. Vad som först verkar vara rationellt kan vara irrationellt i långa loppet. Bra arkitektur berör. För detta krävs ibland helt nya lösningar, men inte alltid. Arkitektur som inte tiden förädlar är dödfödd. Det finns ingen motsats i att skapa tidlös arkitektur och att söka konstens yttersta spets.

KAP 6. ATT KVALITETSBEDÖMA ARKITEKTUR-PROJEKT. MAGNUS RÖNN

Relevant från kap 5:

- För att livet skall upplevas måste vi använda våra sinnen.
- Arkitektur erbjuder inga färdiga lösningar. Utvecklingen är inte linjär. Arkitektonisk kvalitet kan inte bedömas utifrån en mall.
- Arkitekturen som en fast grund att bygga på. Ljus från flera håll, material som tål att åldras, genomsikter och rundgång, rum som lånar rymd av varandra, möblerbarhet och omsorg i detaljer.
- Det rationella och det irrationella står i ett ömsesidigt beroende. En rationell bostad utan sensuella kvaliteter är inte mycket värd och vice versa.

“Inte sällan ställs en kortsiktig nytta för några få mot en långsiktig nytta för många.”

Frågor: Hur överens är man i byggsektorn i synen på kvalitetsfrågor? Vad betyder kvalitet för olika yrkesgrupper inom sektorn? Hur åstadkoms och kommuniceras kvalitet i processen?

Kapitlet behandlar både en diskussion kring arkitektonisk kvalitet och kvalitetsbedömningar inom arkitektur, vid till exempel tävlingar.

GROV SAMMANFATTNING

Kvalitet för ett tränat öga visar sig som förtjänster och brister i gestaltningen. Att kvalitet är viktigt inom arkitektur och design är inte kontroversiellt. Alla aktörer brukar vara överens om att kvalitet är något viktigt, värdefullt och önskvärt. Kvalitet som ett öppet, värderande och tolkningsbart nyckelbegrepp. Preciserar genom samtal, visualisering, projekt, normer, tradition, lagstiftning och presentationer. Synen på arkitektonisk kvalitet har betydelse både för gestaltningen och för bedömningen. Det är ett skäl till att språkbruket behöver analyseras. I professionell kvalitetssäkring förekommer tre moment; ett som definierar kvalitet, ett som åstadkommer kvalitet och ett som övervakar kvalitet. Upplevelsen överläts till marknaden. Ambitionen är att minimera fel och brister i produktionsprocesser. Arkitektonisk kvalitet är dock något mer än felfria och rätt måttsatta ritningar. Noll fel är inte lika med god design och hög kvalitet.

Kvalitet inom arkitektur, design och stadsbyggnad kan sökas i en svårfångad och tolkningsbar kärna av föreställningar. Det finns inga entydiga och slutgiltiga svar: Uppfattningar varierar över tid. Alla professioner bär på föreställningar om kvalitet, arkitekter är inget undantag. Kompetens handlar både om att se, utforma, visa och kunna ange på vilka grunder ett förslag är bättre än andra lösningar. Gestaltningförmåga och bedömarkompetens är två centrala sidor av yrkeskunnandet. Kvalitet som professionell praxis är länkad

“Föreskriften baseras på tanken att kvalitet kan åstadkommas genom kontroll och intyg.

till rådgivning. Vi litar på omdömen som fällt av välutbildade och erkänt kunniga yrkesutövare. Arkitekters kunskap byggs upp via föredömliga lösningar, goda exempel, lärolika fall och kritik. För att bevara sin trovärdighet måste arkitekter veta vad som utmärker sig och redovisa hur man bör gå till väga för att uppnå önskad kvalitet. Enligt David Hume (år 1776) bör en smakdomare ha ett starkt omdöme förenat med förfinad känsla, förstärkt av övning, fullkomnat genom jämförelser och befriat från fördomar. Trovärdiga kvalitetsomdömen blir beroende av kunskap i sak, hederlighet, kvalitetskriterier och bedömarnas personliga kvalifikationer. Det är naturligt att lita på omdömen från välutbildade personer som har lång erfarenhet och ett gott rykte.

I regeringens handlingsplan från 1997 [vilken den nuvarande lagen är en vidareutveckling av] redovisas en lista över vad begreppet “god kvalitet” innebär. Beskrivningen är värdeladdad och estetiskt orienterad. Kvalitet blir ett värde som kan utpekas, utformas, bedömas och upplevas och avviker på så sätt från det tekniskt orienterade kvalitetsbegreppet som är dominerande inom industrin. Byggsektorn innehåller båda delarna och blir således en plats där mycket olika kvalitetsbegrepp skall mötas och samspela. Här finns källa till missförstånd. Enligt föreskrifter i PBL (1999) skall byggnader “ges en estetiskt tilltalande utformning”, “karaktärsdrag och konstnärliga värden” skall tas till vara samt planläggning skall ske med “estetiska värden”. Kvalitet blir här en bedömningsfråga. Genom en komplettering i PBL 1994 gjordes byggherren till kvalitetsansvarig aktör i samhällsbyggandet. Föreskriften baseras på tanken att kvalitet kan åstadkommas genom kontroll och intyg. Kvalitet ses som egenskaper, funktioner och utföranden som kan mätas, säkras, protokollföras och kontrolleras. Kvalitetsarbetet syftar till “rätt kvalitet”, strategin är felminimering och målet är noll fel. Men det finns inga garantier för att felfria byggnader skapar miljöer

som genererar positiva kvalitetsupplevelser. Det går inte att mäta sig fram till ett objektiva mått på god arkitektur. Arkitektonisk kvalitet är något annat än noll fel. God arkitektur förutsätter en personlig relation och ett estetiskt orienterat kvalitetsbegrepp.

Centralt i bedömning av arkitektur är jämförelser och rangordning. Svaren [på frågan om vad arkitektonisk kvalitet är, ur intervjuer med informanter med erfarenhet av arkitekturtävlingar] ger en god bild av hur begreppet arkitektonisk kvalitet förstås av arkitekturprofessionen, sex stycken synsätt lyfts fram.

Begreppet arkitektonisk kvalitet kan:

- I vitruvius anda ses som en odelbar helhet av form, funktion och konstruktion. Att kvalitet syns i sättet som delarna är sammanfogade till en helhet.
- Förstås som ett förhållande till platsen och dess speciella förutsättningar. Kvaliteten kan inte frigöras från det speciella fallet och prövas för sig som en storhet. Kvaliteten tillskrivs platsens "ande" och i relation till omgivningen.
- Vara länkat till ett mystiskt och svårförklarad estetiskt fenomen i arkitekturen. Kvaliteten är en överraskande upplevelse av något bra i miljön, en personlig känsla av gillande. Det är känslan i kombination med en tränad blick som lägger grunden för vissheten.
- Ses som en kombination av tidstypiska uttryck och tidlösa värden. Det skall finnas spår av något evigt som överlever tidens skiftande modeströmningar. Originalitet och nyhetsvärde får sitt rätta värde i efterhand.
- Uppfattas som ett resultat av professionella utpekanden och erkännanden från kollegor. Den egna professionen framhålls som uttolkare av kvalitet. Kollegornas gillande är ett (eftertraktat) mått på kvaliteten.
- Röra en praktisk brukaraspekt. Arkitekturen skall vara ändamålsenlig. Bedömningen blir en fråga om val av material, konstruktion, tekniska system och anpassning efter verksamhet.

Två frågor som alltid återkommer i bedömningar av arkitektur är följande; *Är X tillräckligt bra?* och *Vilket är bäst, X1 eller X2?*. Den första frågan förutsätter att det finns någon kvalitetsmall eller

Relevant från kap 6:

- Arkitektonisk kvalitet är mer än felfria ritningar. Noll fel är inte lika med god design och hög kvalitet.
- Det finns inga entydiga och slutgiltiga svar gällande kvalitet inom arkitektur. Kompetens handlar om att se och utforma samt att kunna ange på vilka grunder en lösning är bättre än en annan.

>>>

- I regeringens handlingsplan blir kvalitet ett värde som kan utpekas, urformas, bedömas och upplevas. Inom byggsektorn skall många olika typer av kvalitetsbegrepp mötas och samspela, blir en källa till missförstånd.
- Byggherren har gjorts till kvalitetsansvarig aktör inom byggsektorn baserat på tanken att kvalitet kan åstadkommas genom kontroll och intyg. Men det finns inga garantier för att felfria byggnader skapar miljöer som genererar positiva kvalitetsupplevelser.
- Det går inte att mäta sig fram till ett objektivi t mått på god arkitektur.

liknande som projektet prövas mot eller i förhållande till. I den andra frågan ställs projekt mot varandra. Här finns ett värderande tvång inbyggt i bedömningen. Utan värdering och jämförelse går det inte att ange vilket förslag som är bättre och vilket som är sämre. Det värderande inslaget är en nödvändig förutsättning för att kunna utvärdera, förbättra och vidareutveckla idéer.

Stadsmiljön är ett gemensamt "vardagsrum" för medborgarna. Därför bör inte arkitektkåren ha ensamrätt på hur kvalitetsbegreppet skall förstås, tolkas och gestaltas. Ett alltför internt, självbespeglade och elitistiskt synsätt riskerar att utmynna i ett kvalitetsbegrepp som inte tilltalar varken brukare, byggherrar eller medborgare. Arkitekter har särskilt ansvar gällande kunskapsutvecklingen på området, men utan arkitekturintresserade beställare kommer inte goda lösningar att lämna ritbordet.

KAP 7. KVALITETSBEDÖMNING I KULTURFÖRETAG: EXEMPEL FRÅN ETT FILMFÖRETAG. JENNY LANTZ

Frågor: -

I kapitlet placerar författaren den kulturella logiken i centrum och diskuterar hur den påverkas av den ekonomiska logiken, snarare än vice versa. Det förs en diskussion om hur kvalitet formas i filmens värld, om att den ekonomiska och kulturella logiken samspelar och om att smaken har en roll när en produktion kvalitetstämplas.

GROV SAMMANFATTNING

När man talar om kvalitet är det lätt att bortse från det sociala sammanhanget där bedömningen ägt rum. Kvalitet är något socialt skapat, föreställningen uppstår och återskapas ständigt i olika sociala interaktioner och grupperingar. Vad som innefattas av begreppet varierar därför också över tid och rum.

Gemensamt för kulturproducerande företag är två konkurrerande logiker, en ekonomisk, vinstdrivande, och en kulturell som strävar efter konstnärlig höjd. Pengar och estetik är centralt och många

“Kulturproduktionsfältet fungerar som en inverterad ekonomisk värld, det som är högt värderat vid kulturpolen är lågt värderat utifrån den ekonomiska polen.

kulturproducerande företag har förflyttat sig i riktning mot den ekonomiska polen. Vinst och effektivitet klättrar som ledord. Nya ägarstrukturer med krav på kvartalsrapporter bidrar till att den ekonomiska logiken får starkare fäste. Vid den ekonomiska polen råder en kultur baserad på konkurrens, människor är utbytbara och handlingar är avsiktliga och konstlade. Vid den kulturella polen värderas personliga relationer, erfarenhet och lång och trogen tjänst högt. Det unika med verksamheten framhålls.

Betydelsen av smak kan ses något typiskt för kulturproducerande organisationer. Smak är dock något mycket individuellt. Ens smak antas bero på varifrån man kommer och hur man är som person. Det ses ofta som något oföränderligt. Den dominerande smakyttringen vid den ekonomiska polen är ett “professionellt förhållningssätt till smak”. Man påstår sig kunna “kliva ur sin personliga smak” och inta ett “professionellt” synsätt där man kan vara “objektiv”. Det handlar om en påstådd förmåga att kunna fånga marknadens smak på ett objektivt sätt. Den personliga smaken skulle stå i strid med organisationens affärsintressen. Att “ge folk det de vill ha” är en vinnande devis i denna delen av organisationen. Det gemensamma språket vid detta förhållningssätt kan tolkas som ett effektivt sätt att enas kring en verklighetsbeskrivning och samtidigt upprätthålla den som “den rätta”. Eventuella brister och oförenligheter tonas ner. En alternativ inställning har de som anser sin smak så pass bred att den blir allmängiltig, den speglar redan “marknadens smak”.

I linje med den uppburna professionalismen i förhållande till smak talas det mycket om “professionell entusiasm”. Denna innebär att anställda oavsett vad de personligen tycker om produkten ifråga är entusiastiska till den eftersom den är rätt för en viss målgrupp, detta synsätt uppmuntras av företag eftersom det kan leda till ökad kreativitet vid marknadsföring.

“Bristen på konsekvenstänkande kan ha att göra med att nuet för de flesta är så överfullt att nästan all energi går åt till att orientera sig i det.”

Inom de delarna av organisationen som domineras av den kulturella polen finns två tydliga smakyttringar; “utmärkande smak” och “att balansera smak och marknadspotential”. Den första utgår från sociologen Pierre Bourdieus studie kring smak som en maktbas och grund för klassamhällets återskapande. I organisationen handlar det om att vissa personer klassas som “kultursnobbar”. Detta skapar osynliga hierarkier och maktbalanser där vissa får eller har tolkningsföreträde. Det starkaste smakuttrycket är dock det mer marknadsorienterade, “att balansera smak och marknadspotential”. Vid detta förhållningssätt är personerna intresserade av relationen mellan deras smak och marknadspotentialen bland produkterna de hanterar. De betonar att det finns olika smaker och att den egna smaken är en resurs. Att veta skillnaden på bra och dåligt och att vara påläst och insatt är centralt.

Kulturproduktionsfältet fungerar som en inverterad ekonomisk värld, det som är högt värderat vid kulturpolen är lågt värderat utifrån den ekonomiska polen. Och vice versa. Eftersom den ekonomiska polen definierar vad som är “professionellt” kommer det som värderas av den kulturella polen ses som “oprofessionellt”. Den ekonomiska polens övertag innebär att en allt mindre interaktiv föreställning om marknaden successivt tar vid. Att det går att påverka marknaden tas allt mer sällan i beaktande. På många håll i organisationen ses alltså smak, och kulturellt kapital, som ett problem för organisationen, något som måste hanteras. Så kallat “taste management”. Detta fenomen är sprunget ur det tilltagande inflytandet av den ekonomiska polen. Flytten mot den ekonomiska polen medför att instrumentell rationalitet får allt större betydelse. Instrumentell rationalitet dominerar värderationalitet och framkallar en tro på att effektivitet i sig förbättrar våra liv, och våra organisationer. Medel blir mål. Endast den privata sfären tillåter värderationalitet.

Ju starkare den instrumentella rationaliteten växer sig, desto större blir värdeirrationaliteten, till exempel när samhällen/företag ökar produktiviteten på bekostnad av miljö och hälsa.

I en studie av känslorarbete hävdar sociologen Arlie Hochschild att kvinnor konstrueras som emotionella men att deras känslor inte ses som konsekvenser av eller reaktioner på verkliga händelser utan som en spegling av dem själva som emotionella varelser. Samma nivå av ilska hos en man och en kvinna tolkas ofta på olika sätt; mannens ilska ses många gånger som rationell och förståelig, medan kvinnans betraktas som ett uttryck för personlig instabilitet. Kvinnors svagare rätt att definiera vad som pågår gör att deras smakyttringar ofta ifrågasätts oavsett vilken pol som är verksam.

Vid den ekonomiska polen är kvalitet en irrelevant fråga. Att klassificera något som kvalitet är inte en efterfrågad kompetens utan devisen är att "ge folk vad de vill ha". Föreställningen (benämns snarare som "efterfrågan") om vad marknaden vill ha är regerande och de som har tolkningsföreträde för vad marknaden vill ha är framförallt män i toppositioner vid den ekonomiska polen. Vid den kulturella polen är kvalitet ett centralt ämne. Att kunna avgöra vad som är god kvalitet ses som en viktig kompetens.

KAP 8. KVALITET I DEN MÄNSKLIGA SEKTORN. BODIL JÖNSSON

Frågor: -

I kapitlet skriver författaren om hur det saknas kvalitetskriterier inom den sektor där människor arbetar med och för andra människor. Hon argumenterar för hur kvalitetsbegreppet måste omdefinieras när verksamheten rör människor eftersom majoriteten av kvalitetsmodellerna som används inom den mänskliga sektorn kommer från andra sammanhang.

GROV SAMMANFATTNING

På grund av den ständigt ökade internationaliseringen (eller åtminstone europeiseringen) är vår samtid är fylld av försök att

Relevant från kap 7:

- Föreställningen om vad kvalitet är uppstår och återskapas konstant.
- Kulturproducerande företag drivs av två konkurrerande logiker - en ekonomisk och en kulturell. Allt oftare övervikt på den ekonomiska där vinst och effektivitet klättrar som ledord.
- Olika inställning till smak. Att "ge folk det de vill ha" är en vinnande devis vid den ekonomiska polen.
- Övervikten vid den ekonomiska polen medför en ökad tro på att effektivitet i sig förbättrar våra liv. Kvalitet är inte relevant. Marknaden anses tala om vad den vill ha.
- Vid den kulturella polen är kvalitet viktigt och att kunna avgöra vad som är kvalitet ses som en viktig kompetens.

kvantifiera kvalitet. Ytterligare ett skäl är förstärkningen på hemmaplan av "allas delaktighet i allt". När många inblandade behöver bli överens om något driver detta fram krav på en kvantifiering och för att möjliggöra en sådan måste kvalitet begreppsiggöras, dess olika faktorer särskiljas och mätningar göras.

De olika perspektiven på kvalitetsfrågor i den mänskliga sektorn visar sig på metanivå ofta ha samma grundläggande kvalitetsproblematik: att de nya tankesätten inte riktigt har hunnit med sig själva. Bristen på konsekvenstänkande kan ha att göra med att nuet för de flesta är så överfullt att nästan all energi går åt till att orientera sig i det. När människor arbetar med och för andra människor är det andra faktorer/logik som skall gälla än när människan arbetar med maskiner, hantverk eller administration. Tyvärr har den mänskliga sektorn inte synliggjort sin egen logik fullt ut och har därför inte fått fram kvalitetsmått som är relevanta.

Mycket av kvalitetsarbetet har bedrivits utifrån ett maskinellt synsätt (rationalisering) med kontraproduktiva effekter. När människor skall arbeta med och för andra människor behövs utrymme för upplevd mening, bekräftelse, flexibilitet, det unikt personliga och gemenskapssträvande. När det inte har skett har människor till sist inget annat att svara med än kroppen. Om det inte finns ord, begrepp, struktur eller något annat relatera till, växer de diffusa obehagen och leder efterhand till totalstopp. Det kan jämföras med Menons paradox - att om man redan har en viss kunskap, så behöver man inte söka efter den. Om man däremot inte har den, kan man inte heller söka efter den, för man vet ju inte vad man skall söka efter.

Enligt Amartya Sen, nobelpristagare i ekonomi, kan ett samhälles förmåga att skapa välbefinnande för sina medborgare mätas direkt via dess hälsoutveckling. Katastroferna för de enskilda åtföljs av ytterligare katastrofer också på samhällsnivå, tala om omvändning av begreppet win-win, ett enda förlora-förlora-koncept! Att ha ett jobb vars innersta kärna är att tänka, tänka nytt, ställa nya frågor, våga leva med osäkerhet. Den kärnan måste erövrats om och om

igen. Inifrån. Den flathet som vi låtit industrialismens synsätt infiltrera [oss] kan vi inte skylla på andra. Den är vår egen.

“TTT” skrev Piet Hein och menade Ting Tar Tid. “TTT” kan också mena Tankar Tar Tid. Strömningarna i tiden har fört oss från de självklara auktoriteternas tid över till egenmaktens. Men en egenmakt utan utvecklingsverktyg kan vara mer frustrerande än konstruktiv. Ser man till konsekvenserna av nya förhållningssätt och försöker upprätta kvaliteter för detsamma gäller för forskning i en ny era att: Den kan inte utvecklas hur fort som helst. För att fortsatt kunna stå för kvaliteten krävs det granskning, granskning kräver granskare och bådadera Tar Tid. Det behöver inte vara en nackdel - människor kan vara beredda att vänta. Kunskap är inte ett mål i sig. Kunskap kommer att utveckla sig, men redan från början har den konsekvenser.

Övergången från ekonomiska system som handlade om realvärden till samtidens ekonomiska system baserade på förväntningseffekter (till exempel övergången från att Volvo främst tjänade pengar på sina bilar till att idag främst tjäna pengar på pengatransaktioner). Att en stor del av finansvärlden består av människor vars ambition är att kortsiktigt slå index för att på så sätt bli attraktiva och nå ännu högre positioner påverkar till exempel skatteunderlag. Påverkas görs också helheten - möjligheterna till spirande förnyelse dämpas när allt skall löna sig på stubinen utan att någon kan uttala reglerna för detta. Det är som att den spekulativa världen saknar insikter om variationens betydelse för långsiktig framgång. Kvalitetsutveckling kräver variation och hämmas av en ekonomisk utveckling där alla samtidigt går åt samma håll. För länge sedan fanns det tre kriterier utifrån vilka man kunde granska beslut: de skulle inte bara vara sanna (objektiva) utan de skulle också vara vackra och ha hög moral. När hjärnforskaren Peter Eriksson beskriver vad som kan tänkas öka tillväxttakten av hjärnceller nämner han bland annat att man skall vara i en vacker stimulerande miljö. I den mänskliga sektorn behöver det mänskliga prioriteras ännu mer än i alla andra sektorer: Kvalitet där kräver att man beaktar: Upplevelsen av skönhet, upplevelsen av etik och sammanhang, upplevelsen av att ha tid, upplevelsen av att

Relevant från kap 8:

- När många inblandade behöver bli överens driver det fram krav på en kvantifiering.
- Enligt Amartya Sen kan ett samhälles förmåga att skapa välstånd mätas direkt via dess hälsoutveckling. Katastrofer för enskilda åtföljs av katastrofer också på samhällsnivå.
- En stor del av finansvärlden består av människor vars ambition är att kortsiktigt slå index för att på så sätt bli attraktiva och nå ännu högre positioner.
- Möjligheterna till förnyelse dämpas när allt skall löna sig på stubinen. Det är som att den spekulativa världen saknar insikter om variationens betydelse

>>>

för långsiktig framgång.

- Kvalitetsutveckling kräver variation och hämmas av en ekonomisk utveckling där alla strävar åt samma håll.

objektivitet kan finnas och det ibland kan gå att bli överens - exakt, upplevelsen av rätten att tillmäta kroppsliga reaktioner ett värde.

KAP 9. VAD HANDLAR UPPDELNINGEN I KVALITATIV OCH KVANTITATIV FORSKNING OM? BENGT STARRIN.

Frågor: Hur kan vi se på förhållandet mellan kvantitativ och kvalitativ analys i forskning?

Kapitlet belyser hur begreppen kvantitativ och kvalitativ brukas inom kunskapsproduktion och forskning. Författaren ifrågasätter gängse uppdelningar och benar ut vilken frågeställning som kräver vilken typ av analys och hur de kan komplettera varandra.

GROV SAMMANFATTNING

Distinktionen kvalitativ-kvantitativ har olika betydelse beroende på sammanhang. Ett vanligt synsätt är att se det som en fråga om upplevelser kontra fakta. Under en vanlig dag förlitar vi oss ofta på både mätbara fakta och våra egna upplevelser, utan att vi tänker så mycket på det. Det är inte ovanligt att distinktionen kvalitativ-kvantitativ sägs ha att göra med skillnaden mellan subjektivt-objektivt och inte sällan används begreppen som om de vore självdefinierande och därför inte behövde definieras. Det är dock skillnad mellan att räkna och att mäta. Att mäta förutsätter, till skillnad från att räkna, en skala och ett tillförlitligt standardiserat instrument. Vi kan räkna villorna i ett bostadsområde men vi kan inte mäta villan som helhet utan endast aspekter av den, till exempel boendeyta, takhöjd etc. Vi kan räkna antalet sjuka men vi kan inte mäta sjukdomen utan endast aspekter av den (symptom). Det förefaller vara så att ju mer komplexa företeelserna är desto svårare är det att på ett meningsfullt sätt studera dem med hjälp av kvantitativa metoder och förmedla dem med hjälp av siffror. Det är uppenbart att när vi kommer in på komplexa områden som rör mänsklig samvaro, moral, konst, musik, politik och liknande uppstår stora problem i det avseendet.

I vår vardag har vi erfarenheter av att relationen mellan kvalitativ

och kvantitativ kan vara komplex. När temperaturen på vattnet sjunker under noll förändras dess form från flytande till fast och när temperaturen når 100 grader övergår vattnet från flytande till ånga. En kvantitativ förändring i temperatur medför således en kvalitativ förändring hos vattnet. Den värld vi lever i är beskaffad och uppvisar egenskaper. Med referens till filosofen Hegel: en företeelse eller ett ting slutar att vara vad det är om den förlorar sin kvalitet. Kvalitativa analyser föregår kvantitativa. Men kvantitativa kan ge impulser för fortsatt kvalitativ analys. I den bästa av världar samverkar båda analyserna på ett fruktbart sätt.

En av sociologins klassiker, den franske sociologen Emile Durkheim, beskrev på sin tid hur förtätning av människor under massmöten gav upphov till kollektiva egenskaper. Han beskrev hur människor som är samlade till massmöten grips av ett gemensamt patos som gör att de blir mottagliga för känslor och handlingar som de inte är förmögna att känna eller utföra på egen hand. När massan är upplöst och man är ensam igen kan man uppleva hur långt ifrån sig själv man förflyttat sig under massans inflytande.

KAP 10. KVALITET, VÄRDE OCH LIVSKVALITET. BENGT BRÜLDE.

Frågor: Varför är det allt vanligare att använda ordet kvalitet vid värdering av föremål och processer?

Med utgångspunkt i filosofin behandlar kapitlet ordet kvalitet. Författaren argumenterar för att kvalitet är något som har värde och hur det enkelt går att bedöma produkter och processer som högkvalitativa beroende på vilken typ av värde de skapar. Kvalitet idag likställs med något som är bra men där bra har en subjektiv klang kopplat till sig anses kvalitet vara något objektivt.

GROV SAMMANFATTNING

Att säga att något är av hög kvalitet är att värdera det positivt. På samma sätt värderas låg kvalitet som något negativt. Man hade lika gärna kunnat uttrycka det i termer som bra och dåligt. Att värdera och utvärdera föremål, företag och processer i sig är inte konstigt.

Relevant från kap 9:

- Distinktionen mellan kvalitativ och kvantitativ är beroende av sammanhang.
- Skillnad på att mäta och att räkna. Ju mer komplext desto mindre meningsfullt att kvantitativt utvärdera/studera.
- Människan är lättpåverkad i grupp. Under massans inflytande kan vi förflytta oss långt från oss själva.

“I takt med att kvalitetsbedömningar och kvalitetssäkringar i allt högre grad utvidgas är det emellertid troligt att moraliska värderingar smyger sig in i bilden på ett mer indirekt sätt.”

Att framhålla de egna produkterna som bra har alltid varit vanligt i marknadsföringssammanhang. Anledningen till att ordet kvalitet börjat användas vid värdering kan vara att det vilar ett skimmer av objektivitet över termen medan termer som bra i betydligt högre grad uppfattas som subjektivt färgade. Enligt detta synsätt är värderingar rent subjektiva attityder och att värdera något positivt är detsamma som att gilla det. Ett annat synsätt, ofta delat av filosofer, är att en värdering också inbegriper en åsikt, det finns skäl bakom ett tyckande. Det går att värdera något du inte gillar och tvärtom. Termen kvalitet inbjuder i betydligt lägre grad till subjektivistiska tolkningar.

Vid kvalitetsbedömning har man goda skäl för de värderingar man gör. Det råder ett intimt samband mellan kvalitets säkring, å ena sidan, och standardisering och certifiering, å den andra. En verksamhet anses ha hög kvalitet om den uppfyller en viss standard och kan då dessutom bli certifierad. Detta gör att det kan vara svårt att se att kvalitetsbedömningar faktiskt är värderingar. Värderingar uppbackade av goda skäl. Det finns ett flertal olika typer av värden, det går således att värdera saker på ett flertal olika sätt.

Två filosofer som har noterat att det inte finns något generiskt värde är Georg Henrik von Wright och Judith Jarvis Thomson. De menar att det finns ett flertal olika sätt på vilket något kan vara bra och alla utsagor om att "X är bra" måste därför betraktas som ofullständiga. De har undersökt språkliga värdetermer och hur de används i vardagspråket. Nio relevanta typer av värden i språket är: funktionsvärde, medicinskt värde, skicklighetsvärde, moraliskt värde, hedoniskt värde, estetiskt värde, epistemiskt värde, värd för och absolut värde. Produkter tillskrivs ett funktionsvärde. Om en hammare är bra innebär det att den uppfyller sitt syfte väl, den är lätt att slå i en spik med. En kniv är lätt att skära med osv. Samma princip gäller för medicinskt värde och för skicklighetsvärde. Moraliska

värderingar gäller oftast personer och deras karaktärsdrag, handlingar samt avsikter eller motiv. Det är dock inte bara personer, handlingar och avsikter som kan värderas moraliskt. Även ekonomiska och politiska system, lagar och förordningar, regelverk, företag och andra organisationer samt verksamheter görs till föremål för moralisk bedömning. Man har dock sällan eller aldrig moraliskt värde i åtanke när man talar om kvalitet. I takt med att kvalitetsbedömningar och kvalitetssäkringar i allt högre grad utvidgas från varor och tjänster till totala verksamheter är det emellertid troligt att moraliska värderingar smyger sig in i bilden på ett mer indirekt sätt. När vi säger om en viss smak eller doft att den är god eller behaglig tillskriver vi denna doft eller smak hedoniskt värde (från "hedoné" som betyder njutning, lust). Att en viss förmimelse är god i denna mening är detsamma som att den är njutbar eller behaglig. Om vi rör oss från närsinnena - lukt, smak och beröring - till fjärrsinnena - syn och hörsel - blir gränsen mellan hedoniskt och estetiskt värde svårare att upprätthålla. Det finns stora likheter mellan dessa två värden men det finns också viktiga skillnader. Ett estetiskt värdes koppling till njutning och behag är till exempel mycket svagare. Ett konstverk som väcker obehag har till exempel inget hedoniskt värde men kan mycket väl betraktas som estetiskt högstående. Även trevliga sällskap, middagar och promenader tillskrivs hedoniskt värde.

Det finns ett stort antal produkter vars funktion, åtminstone delvis, är att framkalla olika typer av smakförmimelser och andra upplevelser. Till exempel whisky, vin, kaffe, choklad, parfym, bakverk och viss typ av underhållning. För att hedoniska värden skall kunna utgöra centrala inslag i produktkvaliteten måste vi förutsätta att det finns experter som har en mer utvecklad smak än vad vi har. När vi säger att något är bra för dig eller för oss, för katten eller hunden, för samhället eller för landet så tillskriver vi saken ifråga *värde-för* [författarens eget ordval, när vi säger om en viss sak att den är bra *för* någon, tillskriver vi den *värde-för*]. Denna värderelation kan närmare förstås som att om X är bra för Y ligger det i Ys intresse att X föreligger. Därför måste Y vara något som kan ha ett intresse, som kan ha det bra eller dåligt och som det kan gå bra eller dåligt för. Att något är bra för någon är dock inte detsamma som att det

Relevant från kap 10:

- Hög kvalitet är att värdera något positivt och vise versa. Ordet kvalitet utstrålar objektivitet och används framför ordet bra.
- Även kvalitetsbedömningar är grundade på värderingar. Det går att värdera på olika sätt och språket har en relevans i värderingen.
- Skillnad på instrumentellt och finalt värde.

är bra enligt någon.

Det finns en skillnad i vad som har instrumentellt värde för oss, som är bra för oss som medel till något annat, till exempel pengar, och vad som har finalt värde, som är bra för oss som mål, till exempel lycka. Sambandet mellan livskvalitet och "kvalitet i livet" har reklamare länge försökt övertyga oss om är starkt. De har inte bara försökt få oss att förknippa vissa enskilda produkter med ett gott och lyckligt liv de har också basunerat ut budskapet att man kan förbättra sin livskvalitet genom att fylla sitt liv med olika typer av "kvalitetsprodukter".

KAP 11. KVALITET SOM AUTENTICITET. LARS STRANNEGÅRD.

Frågor: Hur uppstår kvalitet? Vems definition legitimerar begreppet?

I det avslutande kapitlet skriver författaren om hur kvalitet kopplas till en berättelse om någontings äkthet, att de senaste årens fokusering på varumärken och image har gjort att kvalitet kommit att betyda någonting annorlunda. Kvalitet är någonting äkta, på riktigt, det är autentiskt.

GROV SAMMANFATTNING

Kvalitet innebär något som inte går sönder, som mycket väl uppfyller avsedd funktion, som håller för tidens tand och som har en tilltalande form. Det borde således vara lätt att slå fast vad kvalitet är. En definition av begreppet är att kvalitet på en produkt (vara eller tjänst) är dess förmåga att tillfredsställa, eller helst överträffa, kundernas behov och förväntningar. Om definitionen även inbegriper processer, användare och åhörarens förväntningar kan den vid en första anblick anses vara heltäckande. Den missar dock något centralt, nämligen att kvalitet är något som uppstår i samspelet mellan människor, förväntningar och ting. Detta samspel tar sig uttryck i upplevelser. Det är också viktigt att ta hänsyn till faktorer som pris, kvantitet, mode och tid när man talar om kvalitet.

Inom företagsekonomi talar man om något som kallas för quality/price index. Det är en kvot som bygger på att kvalitet alltid måste

sättas i relation till pris. I korthet kan indexet användas för att slå fast att ett högt pris och låg kvalitet är dåligt medan ett lågt pris och hög kvalitet är bra, då får man mycket för pengarna. Resonemanget med billigt och bra eller dyrt och dåligt bygger på att kvalitet är ett relativt och inte ett absolut begrepp som kan frikopplas från pris. Det förefaller till och med som att kvalitet måste bedömas i relation till pris. Det som värderas eller tillskrivs värde måste också relateras till både pris och kvalitet. Problemet med quality/price index är dock att det ger sken av att kvalitet är något som kan mätas objektivt eller räknas ut. Kvalitet innebär olika saker för olika människor. Billigt och dyrt betyder olika saker för olika människor. Och värde betyder olika saker för olika människor. Dessutom tillskrivs värde i relation till behov, vad man vill uppnå och vilka omständigheter som råder. Värde kan därmed sägas vara både situations- och personberoende. En betydelsegidning är i detta fallet att kvalitet därför handlar om värderingar, vilket i sin tur är subjektiva och formade i samspel. Kvalitet kan alltså betraktas som ett relationellt begrepp. Att tillhandahålla något högre kvalitet än vad kunden förväntar sig borgar för att kunden återvänder, men att erbjuda allt för mycket kvalitet för pengarna är ingen god affär. Det gäller alltså att hitta rätt balans.

Föreställningen om att det går att få mycket kvalitet för lite pengar märks i den ständiga jakten på fynd. Kvalitet är ofta kopplat till långsamhet, urval och noggrannhet. Om en produkt finns i begränsad upplaga, har tagit lång tid att tillverka eller är handgjord uppfattas den per automatik ha hög kvalitet. Det kan gå att hävda att kvalitet uppstår när det råder samstämmighet mellan det som retar sinnen och upplevelsen. När man får det man ser eller när man får det man upplever. Om något håller vad det lovar så ligger kvalitetsbegreppet nära till hands, om kvalitet uppstår när någonting håller vad det lovar innebär det att det tätt sammankopplat med löften vilket leder till att trovärdighet är viktigt. Om något skall upplevas som högkvalitativt måste det upplevas som att det är pålitligt; att det är autentiskt. Autenticitet anses av de flesta vara positivt. Det förknippas med äkthet, något som inte utger sig för att vara något annat än det är. Det är rimligt att argumentera för att kvalitet handlar om någontings

Relevant från kap 11:

- Kvalitet är något som inte går sönder, uppfyller sin funktion, håller över tid och har en tilltalande form. Det borde alltså vara lätt att fastställa vad det är.
- En definition är att kvalitet uppstår när produkten/tjänsten/varan tillfredsställer, eller helst överträffar, kundens behov och förväntningar. Definitionen missar dock att kvalitet uppstår i samspelet mellan människan, förväntningarna och tingen.
- Quality/price index. Kvalitet måste alltid sättas i relation till pris. Det är dock inte riktigt så enkelt.
- Föreställningen om att det går att få mycket för pengarna.
- Kvalitet och kopplingen till trovärdighet och autenticitet. Något

>>>

“Det som vi själva producerar eller står för kan vi aldrig på ett trovärdigt sätt ge epitetet ‘hög kvalitet’. Det krävs en publik som etiketterar och kvalitetsstämplar.

som är autentiskt utger sig inte för att vara något annat än det är. Det är positivt laddat.

- Kvalitet handlar om att hålla måttet. Därför kan vi aldrig på ett trovärdigt sätt göra kvalitetsutlåtanden om det vi själva producerar.
- Kvalitet är ett omdöme som grundar sig på hur väl ett löfte är uppfyllt.

förmåga att hålla måttet, att uppfylla ett löfte. Det som vi själva producerar eller står för kan vi aldrig på ett trovärdigt sätt ge epitetet “hög kvalitet”. Det krävs en publik som etiketterar och kvalitetsstämplar [någon som anses objektiv och därför är trovärdig i sin bedömning, autentisk]. Kvalitet är inget annat än ett omdöme som grundar sig på en bedömning av hur väl ett löfte uppfylls.

BOSTADEN

- *Mina boenden*
- *Material, detaljering och proportioner*
- *Rörelse, dramaturgi, rumsorganisering och axialitet*
- *Den egna upplevelsen, behov och förväntningar*

Bostaden är den arkitektur som i allra högsta grad når vårt inre. Den är en påtaglig del av de allra flesta människors vardag och den tillhör oss mer, än, som med annan arkitektur, att vi besöker den. En bra löst bostad blir på många sätt osynlig, den skaver inte och därför uppmärksammas den inte. Den är tidlös och bygger på faktorer som är bortanför mode och personliga preferenser.

Det är svårt att göra en rättvis eller meningsfull jämförelse över planer från olika tider. En sådan jämförelse vore inte heller särskilt relevant. Variationer i förutsättningar, regelverk och ideal påverkar varje enskilt projekt olika mycket och på olika sätt. Meningen med detta arbetet är inte heller att inbördes jämföra och värdera, att en plan skall visa sig vara bättre än en annan, det handlar om att skapa en erfarenhetsbank. Att hitta så många goda exempel och varianter som det bara går för att i framtiden kunna rita bostäder med många kvaliteter. Arkitektur är komplext och varje projekt är unikt, det finns inte en perfekt plan eller ideal lösning. Därför är det ännu viktigare att ha så mycket kunskap som möjligt om olika lösningar och tillgångar. Naturligtvis finns det många äldre kvaliteter som med dagens förutsättningar är omöjliga att implementera men som ändå är inkluderade för diskussionens och drömmarnas skull.

En planlösning är förvisso, oftast, statisk men den är också uppbyggd av olika komponenter; rum, funktioner och samband. Det finns inte en kombination av dessa som är den ultimata utan många olika kombinationer och positioner av delarna kan skapa likvärdig kvalitet och en bra helhet. Antal parametrar att ta hänsyn till vid planering av bostäder är många och av dessa är en hel del lagstadgade. Detaljplaner påverkar till exempel möjlig våningshöjd

och i BBR är allt från antal diskbänksmetrar och kvadratmeter av rum till förvaring och minsta mått mellan väggar förutbestämt. Men bara för att dessa krav är uppfyllda innebär det inte att lägenheten per automatik är bra löst eller är av hög kvalitet, vissa kvaliteter är i princip omöjliga att lagstadga och lista men är likväl helt avgörande för den kvalitativa helheten.

Det finns redan en del litteratur på området och för att inte färgas för mycket av den har jag initialt försökt formulera vad jag personligen anser är kvaliteter utan att läsa på om andras åsikter för att sen återkomma till dem och kunna styrka mina tankar.

Något förenklat tror jag att det, bortanför regler och författningar, går att dela in vad som skapar kvalitet i en bostad i tre olika avsnitt eller delområden; materialitet, funktionalitet och upplevelse. Dessa tre områden är i grunden oberoende av varandra men är ändå starkt sammanlänkade för helhetsupplevelsen. De två första kan ses som (mer eller mindre) objektiva, fysiska och mätbara kvaliteter medan den sista är subjektiv och unik för varje situation. Här finns det en viktig skillnad då det inte går att planera bostäder varken för unika eller för subjektiva situationer men där dessa ändå spelar en viktig roll i efterhand (och därför även i planeringen). På ett sätt är det också här som det blir som mest tydlig hur bedömningar av bostäder skiljer sig åt inom professionen jämfört med vid till exempel en uppföljning eller vid intervjuer av boende. I det första fallet är det de två första delarna som är mest avgörande vid kvalitetsbedömningen medan de i det senare fallet är en kombination av alla tre, där den tredje delens uppfattning av de två föregående blir av stor vikt.

Grunden till kvalitet i bostaden är för mig hur den inverkar på och samspelar med den eller de som bor i den, men det är inte alltid som kvaliteter märks eller uppmärksammas. Något som flyter på utan friktion och fungerar väl tenderar att gå obemärkt förbi. Jag tror dock att det finns vissa generella faktorer gällande människans psyke och beteende som kan användas som riktlinjer för att komma fram till grundkvaliteter, men som naturligtvis inte alltid stämmer i det individuella fallet.

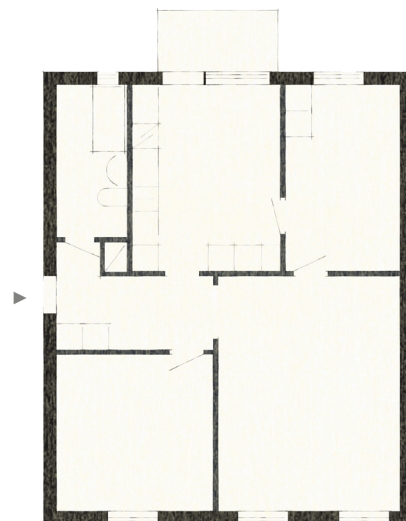
För att kunna hitta så många kvaliteter som möjligt kommer jag gå igenom varje avsnitt var för sig med exempel som illustrerar delarna. Men först kommer jag lite kort presentera mina egna boenden. Min upplevelse av bostäder och kvalitet står, naturligtvis, i direkt relation till mina egna erfarenheter och påverkar vad jag anser viktigt att lyfta fram som kvaliteter:

MINA BOENDEN

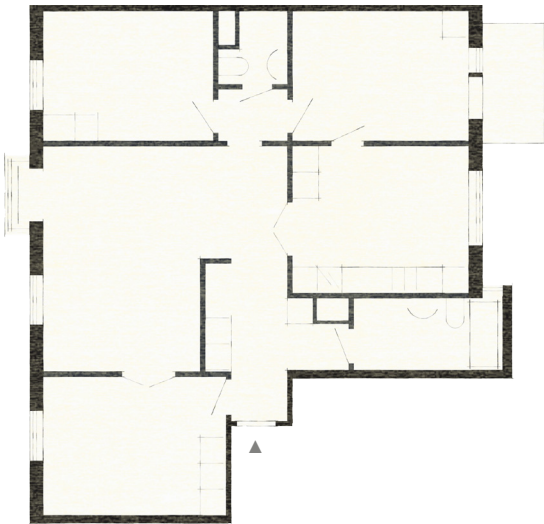
Jag har totalt sett bott i åtta olika lägenheter under min livstid, för avgränsningens skull kommer jag här ta upp mina mest varaktiga boenden (längre än ett år), vilket är tre lägenheter. Jag kommer från ett tryggt hem som alltid har varit öppet, tillgängligt och demokratiskt, vi har inte haft några stängda dörrar eller förbjudna rum utan alla har haft lika stor rätt att använda sig av alla ytor. Det jag planmässigt upplever mig vara mest präglad av är rundgångsmöjligheterna som alltid varit närvarande. Det har inte bara gjort det enklare att bo många på samma yta det har också möjliggjort tillfälliga möbleringar vid till exempel fest, olika typer av lekar och uthyrning av rum.

Strax innan jag föddes flyttade min familj till en trea i Haga, där bodde vi i ungefär åtta år. Lägenheten låg på första våningen och under majoriteten av tiden bodde vi fyra personer här. Min uppfattning om den är nog inte särskilt pålitlig eftersom jag endast var åtta år när vi flyttade härifrån men det jag minns är att det var bra att mitt och min systers rum hade två dörrar eftersom det ökade rörelsemöjligheterna i våra lekar och gjorde att vi kunde tjuvkika in i vardagsrummet. Lägenheten agerade också galleri under konstprojektet Hemma Hos då rundgången nästan var en förutsättning för att kunna ta emot det antal människor som närvarade under vernissagerna.

När min bror var ett år flyttade vi till en större lägenhet i samma byggnad. Denna lägenhet är nog den som präglat mig mest, här har min familj i bott i olika konstellationer i över 20 år, här har jag växt upp. Det finns flera olika sätt att röra sig på och siktninjer från fasad till fasad. Sovrummen, som är jämnstora och bra placerade, har bytts runt för att passa olika behov vid olika perioder. Även från

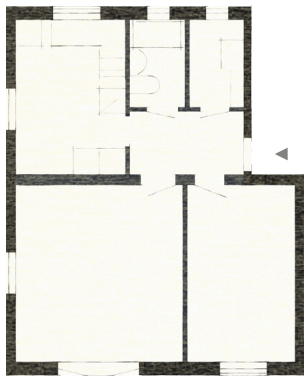
3 Rok, Haga, ca 75m². Byggår 1980-tal.

4 Rok, Haga. 98m². Byggår 1986.

denna lägenhet har jag starka minnen från rörelse. Jag minns hur jag som barn vandrade runt, runt i en åtta i väntan på jultomten. Hur vi kunde göra ett långbord från fasad till fasad, från köket och genom vardagsrummet, när vi hade många gäster och hur det gick att smita till sovrummet från köket utan att möta tråkiga vuxna gäster i vardagsrummet vid middagar eller fest.

Mitt första förstahandskontrakt, fick jag efter några år med kortvariga andrahandsboenden samt studier på annan ort. Denna lägenheten har jag bott i de senaste sju åren. Den är byggd i en brytpunkt mellan detaljomsorg och rationalisering, vilket bland annat avslöjar sig, på gott och ont, i väggarnas stenuppbyggnad och kökets platsbyggda stommar. De största tillgångarna ligger helt klart i material, detaljer och ljus. Det är något högre takhöjd än standard, lister och snickerier är genomgående platsmålat trä och hörnlaget, i kombination med väderstreck, gör att lägenheten badar i ljus. På den ursprungliga planen finns en dörröppning mellan kök och vardagsrum, som troligtvis, av utrymmesskäl, sattes igen när lägenheten utrustades med kylskåp.

2 Rok, Kungsladugård. 53m². Byggår 1948.

1. MATERIALITET: MATERIAL, DETALJERING OCH PROPORTIONER

Den här delen handlar om fönster; dörrar; golv; lister; rumsstorlekar; takhöjd och så vidare. Vilka material finns i lägenheten? Hur är lister och fönster utformade? Hur ser dörrarna ut? Aspekter som är svåra att avläsa på en ritning men vars utformning och planering utan tvekan påverkar upplevelsen av kvalitet i bostaden. Det som listas i den här delen är förvisso både konkreta och mätbara kvaliteter; men naturligtvis är kriterierna för vad som ingår subjektiva. Dock tror jag att det, liksom i övriga avsnitt, finns argument som går bortom personliga preferenser.

Det är lätt att tänka att dessa endast är subjektiva aspekter men det finns en väsentlig skillnad på tycke och känsla, där vad vi tycker är vackert påverkas av smak, kultur och kunskap medan det vi upplever som harmoniskt och välgörande ligger nedärvt i vårt undermedvetna (Ahlberg, 2000).

Lägenheters utseende är inte bara ett resultat av pengar utan även politik och trender har stort inflytande. Den rikt utsmyckade lägenheten från förra sekelskiftet blev till exempel med funktionalismens avskalade förenkling omodern och lister och andra detaljer fick en mindre framträdande utformning. Dock var de fortfarande medvetet och aktivt ritade och ända fram till 1960-talets rationalisering av bostadsbyggandet präglades bostäder fortfarande av tradition och hantverksmässiga metoder (Nylander, 1998).

Allt eftersom produktionen av lägenhetens delar flyttade från platsen till fabriker har synen på detaljer förändrats, i en prefabricerande miljö finns det, av naturliga skäl, inget utrymme för den enskilda beståndsdel. Denna successiva övergång till industriella metoder har också lett till en mer abstrakt projektering på grund av avsaknad av kontroll över tillverkning (Krupinska, 2016).

I en artikel i Aftonbladet (2000) säger humanekologiska arkitekten Bengt Warne att människan är programmerad för runda former och för omväxling, han menar att människan mår bättre av att vistas i miljöer där sinnena aktiveras och där dynamiken mellan kontraster och harmoni är i balans. I artikeln listas några viktiga aspekter som främjar hälsa, några av dessa är: varierande former, milda färger, material från naturen, kontakt med naturen, stora ljusinsläpp, små enheter som går att överblicka och upplevs trygga samt mjuk belysning. I listan över aspekter som är dåliga för hälsan nämns bland annat sterila miljöer, dåliga ljusinsläpp och material som inte lever. Vidare förklaras hur goda miljöer utmanar sinnena, skapar lust samt väcker kreativitet och ger njutning.

I takt med effektiviseringar, högre byggkostnader och färre platsbyggda lösningar har omsorgen om detaljer halkat efter. Därför är det många gånger just i detaljarbetet som det syns om en lägenhet är ny eller gammal och som de första besparingarna i ett nytt projekt görs. Detaljarbete och omsorgen av detaljer är direkt avgörande för upplevelsen av helhet, jag tror att ju mer hantverk och levande material vi upplever desto mer kan vi relatera till och känna oss som en del av rummet. En slät yta upplevs död och väldgjorda detaljer

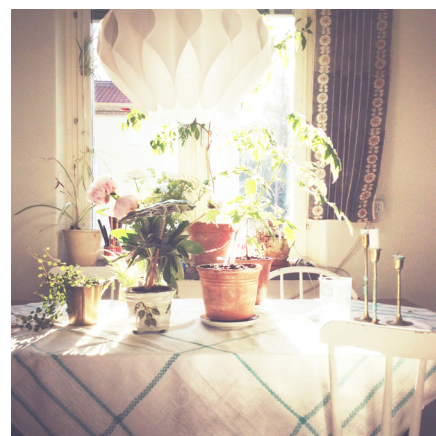

Bild: Nike Linderoth

Stora ljusinsläpp påverkar inte bara vår upplevelse av bostaden utan främjar också vår hälsa.

ger intryck av omsorg. Med vårt dikotoma tänkande blir innebörden av motsatsen att en utmärkande yta är levande och att brist på välgjorda detaljer innebär att det saknas omsorg/engagemang, det är alltså någon som inte har brytt sig eller varit särskilt engagerad.

På samma sätt som vi upplever att välutformade detaljer vittnar om omsorg har människan en kulturellt stark koppling till vissa material och till den mänskliga skalan som industriellt framtagna material och lösningar aldrig kan vinna över. Material som kommer från naturen eller som vi vet hur de framställs, kan bearbetas och förändras har större värde för oss än industriellt framställda material vi inte riktigt förstår oss på, känner att vi har full kontroll över eller kan påverka som vi vill. Även material med tydliga materialuttryck, till exempel trä, tilltalar oss mer än andra, till exempel plast, som i sin formbarhet blir generiskt och opersonligt (Hjort, 1983).

Även om majoriteten i Sverige idag bor i städer har vi fortfarande ett starkt kollektivt band till skogen och till naturen. Vår gemensamma historia bär på minnen från skogens alla rum. Skogen står för lugnande tystnad, dofter och ljud, vi har alla matats med berättelser om skogens möjligheter och känsla av frihet. Detta bär vi med oss hela tiden. Material är mer än bara ett ytskikt. Dess egenskaper och historia påverkar oss, om än på ett mer eller mindre omedvetet plan. Ett trägolv för oss till skogen, och allt den står för, vi vet att det med tiden nöts men också att det är reparibelt. Ett plastgolv å andra sidan för oss istället till fabriker, och vad de står för, när det går sönder är det trasigt och processerna kring det är bortom vår kontroll (Nylander, 2001).

*Bild: Nike Linderoth
Upplevelsen av material. Parkettgolv möter
platsmålad träsockel.*

Proportioner påverkar inte bara rummets form utan även vår upplevelse av dem. Ju mindre rummet är desto mer vertikal blir upplevelsen. Dörröppningars placering i väggen påverkar väggens relation till rummet och fönstrens form och placering kan både bidra till en känsla av öppenhet och till omslutenhet. Höga fönster ökar känslan av rymd och fönster placerade mitt på väggen skapar trygga hörn. Proportioner påverkas inte bara av lägenhetens inbördes rumsorganisering utan också av byggnadens form, husdjup

och önskat antal kvm/storlekstyp av lägenhet (Almqvist, T., Forshed, K., Gottfridsson, C, 1993).

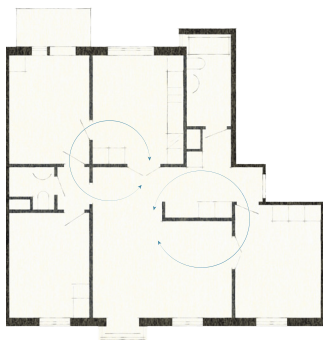
En stor faktor som påverkar hur proportionerna upplevs är takhöjden. Att människan dras till högsträckta former handlar inte bara om ideal utan också om känslan av rymd och frihet. I en undersökning av amerikanska forskare (Illustrerad vetenskap, 2009) ombads försökspersonerna att lösa en uppgift först i en lokal med en takhöjd på 2,6 meter och sen i en lokal med 3,3 meter till taket. I det senare fallet tänkte deltagarna friare, större och mer abstrakt. Högre takhöjd möjliggör också högre, större fönster, ökat ljusinsläpp och möjlighet till större rum (med bibehållna goda proportioner). Enligt Rapport 1.86 (1985) är takhöjden idag många gånger för liten för öppna rumssamband, de menar till exempel att en takhöjd på 2,5 meter inte tål rum större än 4 meter i kvadrat (16 m²).

Få delar har en så stor effekt på karaktären av en bostad som fönstren. Vi dras mot ljuset. Det har förmågan att trollbinda oss. Utformningen av karmen påverkar hur ljuset tar sig in i lägenheten, bröstningen förändrar kontakten med utsidan och nischens form kan hjälpa till att sprida ljuset längre in i bostaden. På grund av byggnadsekonomi ritas idag många djupa lägenheter med få men stora fönster. Fönster idag behöver inte längre delas upp i mindre delar på grund av begränsningar i glastillverkningen men det finns andra fördelar av uppdelade fönster. Problemet med stora, inåtgående fönster med obearbetade, raka karmar är att de inte förmår att mjuka upp ljuset vilket skapar en bländningseffekt, ett utåtgående fönster däremot (eller genomtänkt utformat inåtgående) med fasade karmar och fler ytor för ljuset att falla på gör övergången mellan ute och inne mjukare och kontrasten mindre påtaglig. Även spröjs hjälper ögat, och hjärnan, att mjuka upp både ljuset och övergången mellan ute/ inne, skapar kontraster i detaljering samt bidrar till upplevelsen av riktningar och vertikalitet. Fönstrens form, riktningar och placering påverkar hela byggnadens uttryck (Almqvist, T., Forshed, K., Gottfridsson, C, 1993).

Bilder: Kjell Forshed, 1-3 och Nike Linderoth, 4

Hur olika typer av fönster bryter ner ljuset. 1. Utåtgående från 1920-tal. 2. Innåtgående från 1980-tal. 3. Utåtgående från projektet "Bättre byggkomponenter", 1990-tal. 4. Innåtgående, nyttz fönster i äldre lägenhet, 2010-tal.

Rörelse

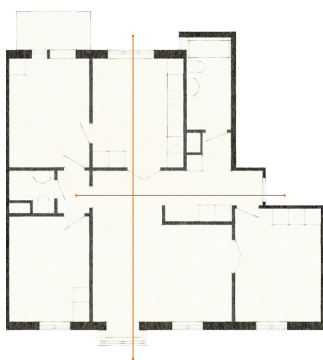
2: FUNKTIONALITET: RÖRELSE, DRAMATURGI, RUMSORGANISERING & AXIALITET

Det här avsnittet är det som enklast går att avläsa på en planritning, det är också min ständiga käpphäst när det kommer till planlösningar. Det handlar om hur förflyttningar sker i lägenheten, vilka olika möjligheter till rörelse det finns, siktlinjer och axialitet. Finns det alternativa sätt att röra sig mellan rummen på? Finns det mer än en väg in och ut ur ett rum? Finns det väggar som delar av och skapar både tydliga rum och dramaturgi? Går det att överblicka rummen emellan? Hur mycket av lägenheten är synlig (direkt eller indirekt) när ytterdörren öppnas? Hur funkar den inbördes relationen mellan rummen?

Rumsorganisering

Jag är övertygad om att en välplanerad lägenhet stimulerar vår nyfikenhet, skapar förväntningar och reducerar stress, jag är också övertygad om att fler möjligheter till rörelse gör att lägenheten upplevs som större och kan minska spänningar i relationer vid flerpersonsboende.

Axialitet

Att människan av naturen är nyfiken är nog de flesta överens om. I en artikel i tidningen Forskning och Framsteg (2016) beskrivs nyfikenhet inom etnologin. Författaren beskriver hur det, grovt sett, går att dela in djur i två grupper; neofila respektive neofaba arter. Det kan förklaras som djur som antingen söker upp nya saker i sin miljö eller djur som drar sig undan. Tumregeln är att ju bredare födoval ett djur har desto mer neofilt, nyfiket, är det. Som exempel ges grisar och koalor där grisen kan hitta föda var som helst - förutsatt att den undersöker sin miljö - och där koalor endast kan äta några få arter och därför inte har någon anledning att vara nyfiken på någonting. Vidare beskriver författaren hur vi idag vet att grisar i fångenskap blir stressade av den enformiga miljön de lever i, där de inte får utlopp för sin nyfikenhet, och att det är mycket mer sannolikt att till exempel koalor skulle lida mindre i fångenskap. Avslutningsvis konstateras att människan är en mycket neofil art, med stora individuella variationer naturligtvis, och att vi, precis som grisen, aktiverar hjärnans belöningscentrum när vi får utlopp för vår nyfikenhet. Det finns alltså stöd i forskningen att nyfikenhet och

möjlighet till att utforska påverkar människan och det är inte svårt att koppla det till rörelse. Några exempel är vår vurm för labyrinter, de i böcker och filmer ständigt återkommande slotten/husen/herrgårdarna fulla med korridorer, lönnörrar och hemliga passager eller när vi är ute och går i skogen och viker av på nya stigar ständigt triggade av det okända.

Rörelse kan också kopplas till vår självständighet och betydelsen av att kunna bestämma själv. Vi börjar livet totalt beroende av andra människor och lär oss successivt under uppväxten att blir mer och mer självständiga. Målet är att, mer eller mindre, bli autonom, att kunna avgöra om och vilka val som ska göras gällande det egna livet. Bostaden är en stor del av vårt liv och precis som att en trygg anknytning under uppväxten skapar positiva emotioner bidrar en välfungerande bostad till harmoni, vilket i sin tur påverkar hur vi hanterar och agerar i nära relationer, stressade situationer och hur vi hanterar negativa känslor (Fredrickson, 2001).

Dramaturgi är uppbyggnaden av en berättelse. I en bok, film eller teaterföreställning handlar det om att konstruera berättelsen på så sätt att mottagaren håller intresset uppe och hela tiden vill veta mer. Det kräver en variation av ytterligheter blandat med sekvenser av mittemellan. Kärnan är just förändringen och att de olika delarna sinsemellan skapar kontraster. I en lägenhet kan det översättas till rörelser mellan olika delar, rum. Enkelt sagt kan det beskrivas som att ju öppnare rumssamband och färre väggar desto mindre dramaturgi. Att gå från en mörk hall in mot ett ljust rum ger en helt annan upplevelse än att direkt från entrén se hela rummet.

Berättelsen är också kopplad till funktion. Även om ett rum har en viss funktion kan dess koppling till övriga rum vara väldigt olika varför det också blir viktigt att det finns olika möjligheter att röra sig mellan rummen. På samma sätt har rummens position, inte bara sinsemellan utan också i relation till lägenhetens entré, en avgörande roll. Hallen avfärdas ofta som onödiga kvadratmeter som inte går att använda till något. Jag vill snarare argumentera för att hallen i sig inte bara fyller en funktion, den kan också möjliggöra

*Bild: Nike Linderoth
Dramaturgi. Upprepning förstärker en axel
och bidrar till till både rörelse och nyfikenhet.*

rörelse och på så sätt bidra till att lägenheten upplevs som större trots att kvadratmetrarna blir uppdelade på fler rum. Hallen kan även kombineras med andra rumsfunktioner och den kan i djupa lägenheter dela upp långsmala rum för bättre proportioner och därmed också bättre ljusförhållanden.

Hur rummen är organiserade påverkar både rörelse och funktion. Precis som tidigare nämnts skapar fler dörrar större rörelsemönster och öppnar upp för en flexiblere användning av rummen. Sovrum placerade vägg i vägg ger inte samma frihet och möjlighet till privatliv som sovrums placerade i olika delar av lägenheten, precis som att en öppen lösning mellan kök och vardagsrum försvårar möjligheten för olika aktiviteter att äga rum samtidigt. Något som förstärks av att den öppna lösningen idag snarare utnyttjas för att spara på kvadratmeter än för något egensyfte.

*Bild: Nike Linderoth
Visuell kontakt mellan rum gör att båda rummen upplevs större, de delar utrymme.*

Rummens visuella kontakt med varandra och tydliga riktningar i lägenheten kan beskrivas med axialitet. Ju fler rum som axeln sträcker sig genom desto rikare blir upplevelsen. Upprepning förstärker axelns uttryck och utformning av dörröppningar påverkar tydligheten. Axeln skapas företrädesvis med en intressant start och slutpunkt, till exempel ett fönster. Dessa möjligheter till överblick skapar inte bara en trygghet, inbördes kontakt mellan rum delar dessutom på rymd och utrymme med effekten att båda rummen upplevs som större (Nylander, 2001).

3: UPPLEVELSE: DEN EGNA UPPLEVELSEN, BEHOV OCH FÖRVÄNTNINGAR

För den enskilda människan är kvalitet i bostaden starkt kopplat till den personliga upplevelsen och erfarenheten av sitt boende. Känslan som genereras varierar eftersom vi alla har skilda grundförutsättningar, växlande behov och olika möjligheter att påverka eller aktivt välja vårt boende. De initiala förväntningarna på boendet förändras med tiden, och i takt med att vanor inrättas och livssituationer förändras blir också behoven nya. En välplanerad lägenhet har möjlighet att förändras och växa med olika behov, den fungerar bra på olika sätt i olika skeden av livet. Att inte behöva

flytta (på grund av hur bostaden är planerad) så fort någonting förändras är en förutsättning för ett tryggt boende.

Människan har vissa preferenser när det kommer till platser. Vi uppskattar att sitta på en uteservering och iaktta människorna som passerar (men inte tvärtom) och på kartor är ofta platser med vacker utsikt eller särskilt fin natur utmärkta. Vi vill känna oss trygga men gärna se vad som händer. Det är lätt att tänka att den fysiska miljön är en del och den sociala en annan och att de står mot varandra. Men varken som arkitekter eller som människor kan vi separera rum från relationer, dessa existerar alltid i relation till varandra. Vi kan inte värdera ett rum befriade från förhållandet till andra människor och vi kan inte heller förstå människan utan att se den i rummet. Som ritande arkitekter styr vi det fysiska, uppbyggnaden av rummet men bara indirekt det social, livet som utspelar sig där (Hjort, 1983). Genom att till exempel vara noggrann i placeringen av fönster och dörrar kan trygga vrår/hörn i rummet skapas samtidigt som det finns rörelse eller aktivitet i en annan del av rummet.

Människan förstår sin omvärld genom att kategorisera och jämföra. Utan jämförelsen har vi svårt att tolka vad vi tycker eller vill. Ofta delar vi upp frågeställningar i binära kategorier (dikotomier), till exempel bra-dåligt, fult-snyggt och rätt-fel. Dikotomierna kan härledas till situationer vi lätt kan återkoppla till i det vardagliga livet och blir därför lättare att förstå och greppa. Detta är djupt rotat i oss men problemet med detta sätt att tänka är att allt det som inte passar in i dessa kategorier lätt glöms bort och att ett sådant vi-och-dem tänk i sig självt skapar normer genom att exkludera det outtalade (Larsson, Jalakas, 2008). Bostäder ritas med kärnfamiljen som norm, ett sovrum är stort och övriga är små, vilket gömmer behovet av flexibla bostäder för olika typer av boendekonstellationer. Samtidigt matas vi konstant med bostadsannonser, renderingar och livssituationer som i sin självsäkerhet utstrålar sanning och därför tolkas som rätt, vilket med vår kategoriserande gärna innebär att det liv som inte ser ut som eller passar in i bilderna per definition är fel. Upplevelsen av en bostad står i stark relation till förväntningarna

på den. Det är stor skillnad på att vara inne på bostadsmarknaden och att stå utanför, där den förra kan ställa krav och göra aktiva val medan den senare förväntas nöja sig med vilken standard som helst. En effekt av bristen på bostäder (tillgängliga för resurssvaga) är att väldigt många inte kan ställa krav på sitt boende. I en intervju med arkitekturskribenten Mikael Askergrén (Kinn, 1996) beskrivs hur arkitektens och brukarnas roll har förändrats de senaste 50 åren [70 år idag då intervjun gjordes för 20 år sedan]. Han menar att en stor faktor är att, historiskt sett, har de flesta bostäder som byggts varit för människor som inte har resurser att bygga själva och att staten därför har gått in med subventioner. Bostadsstandarden och subventionerna har dock successivt sänkts sedan 70-talets energikris, då byggkostnaderna ökade kraftigt. Detta i kombination med förändrade ansvarspositioner har gett arkitekten mindre makt över utformningen och eftersom brukarna aldrig har ägt de pengarna de byggt för kan de inte heller motsätta sig kvalitetssänkningen. Enligt den amerikanska forskaren Barbara Lee Fredrickson (2001)

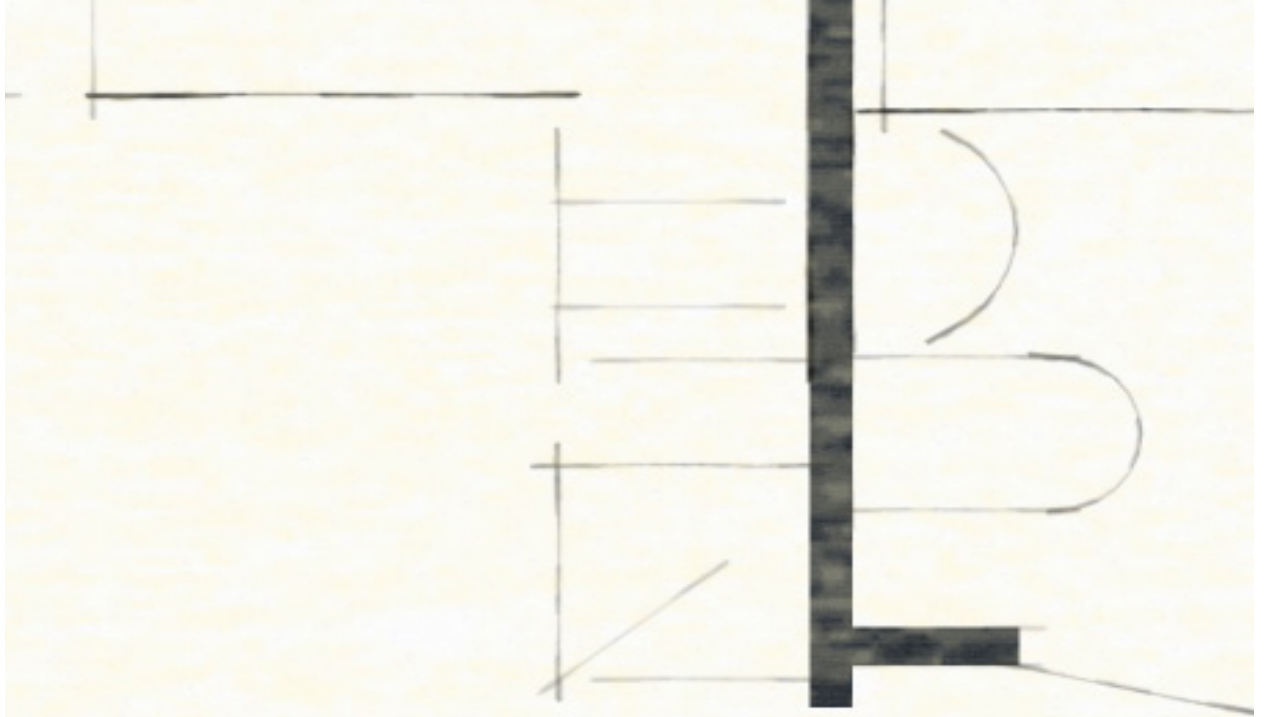

Bild: Nike Linderoth

Människan har en stark, kulturell koppling till skogen, vilket bland annat påverkar hur vi upplever material från naturen kontra industriellt framtagna material.

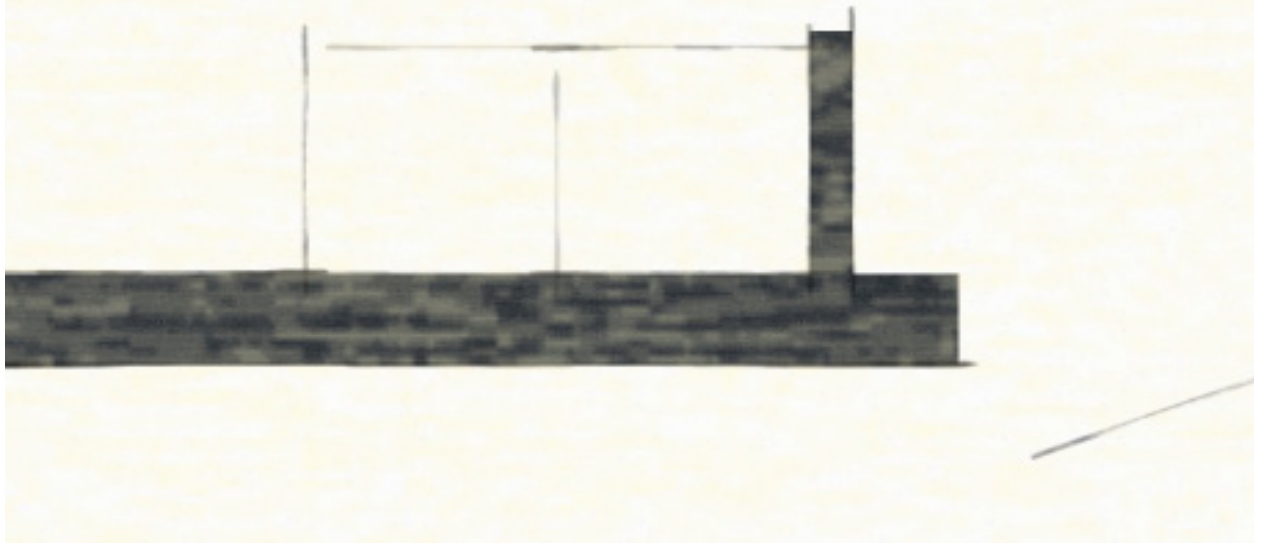
är människan starkt påverkad av emotioner, de beskrivs som subjektiva och omedelbara värderingar av våra upplevelser eller som positiva och negativa sinnestillstånd, vilka förbereder kroppen och hjärnan på att bete sig på ett visst sätt. Sinnestillstånden har olika anpassningsmekanismer kopplade till dem, där negativa emotioner tenderar att förminska vår uppmärksamhets- och tankeförmåga medan positiva emotioner i stället vidgar vårt tänkande och öppnar upp oss för nya idéer och nya sätt att tänka. Genom att skapa välfungerande planer kan vi bidra till positiva upplevelser vilket smittar av sig på hur vi hanterar och agerar på det som är mindre fungerande. Om huvudkänslan är positiv tenderar vi alltså att i högre grad acceptera avvikelser.

FEM EXEMPEL

NORRA GULDHEDEN 1945, HAGA 1983, STUMHOLMEN 1993, LINNÉGÅRDEN 2003, OLIVEDAL 1928

BO BÄTTRE

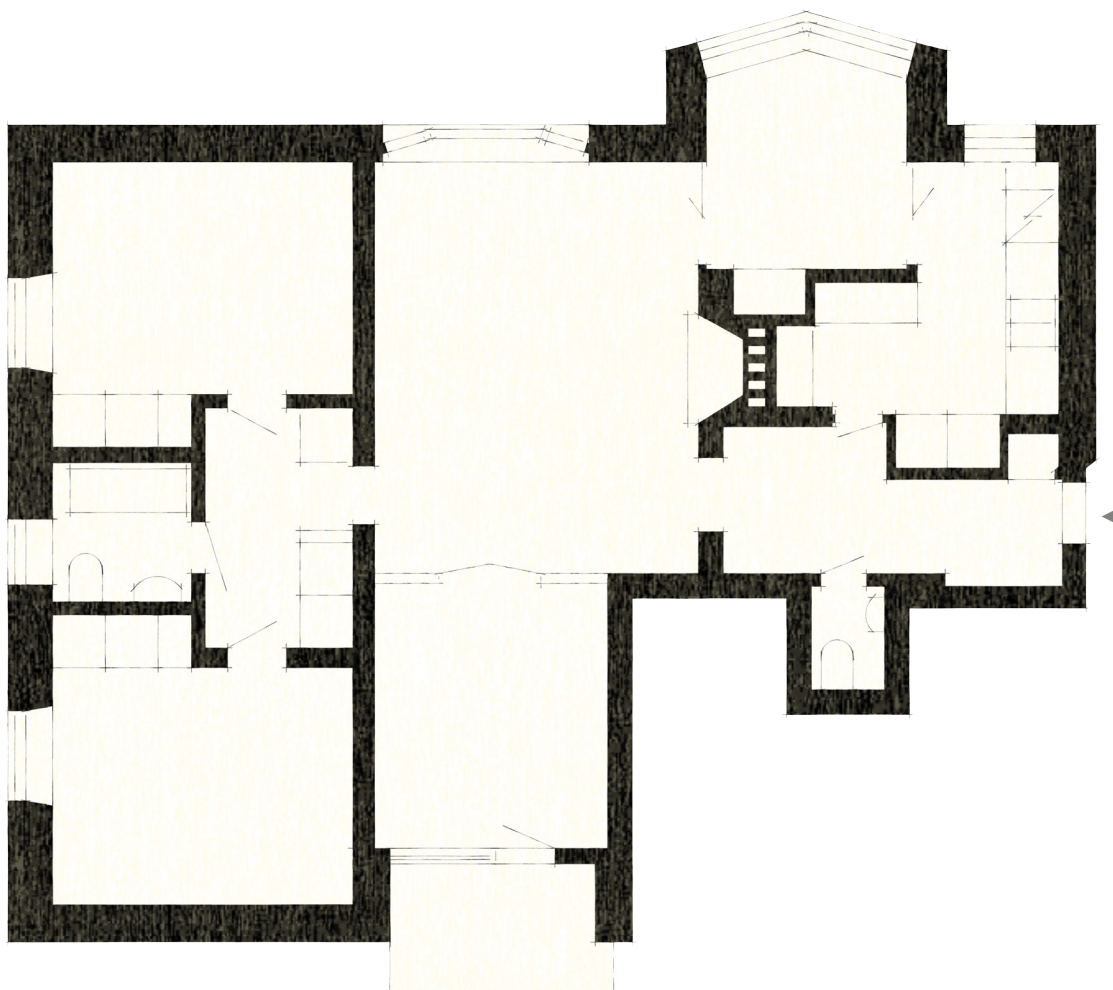
NORRA GULDHEDEN, GÖTEBORG | 1945 | 3-4 ROK | KJELL ÖDEEN & GUNNAR WEJKE

BAKGRUND

Hösten 1943 tog byggmästaren Erik Wihlborg kontakt med fastighetsdirektören i Göteborg för att presentera sin idé om att låta bygga en mönsterstadsdel där den senaste tidens forskningsrön om bostadsbebyggelse skulle få en chans att förverkligas. Norra Guldheden blev resultatet av tävlingen som utlystes inför utställningen BoBättre vilken planerades för att fira 100-årsjubileumet av Svenska Slöjdföreningen. Området omfattar en bostadsbebyggelse om drygt tusen lägenheter samt tillhörande anläggningar för underlättande av barn tillsyn och hemarbete. Lägenheterna var banbrytande i sin tid och utformades efter de krav som framkommit i den bostadsutredning som Svenska Arkitekters Riksförbund och Svenska Slöjdföreningen gemensamt bedrivit. I tillfälliga paviljonger på utställningen visades olika planlösningar med möbleringsförslag för olika typer av familjer, bland annat "familjen som växer", "ordna för barnen" och "arbete och sällskapsliv."

ARKITEKTERNAS TANKAR

Området är ritat som en grannskapsenhet, med syfte att visa på framtidens kollektiva bostadsfunktionalism, riktat mot medelklassfamiljer med två förvärvsarbetande makar. Bostadshusen ritades av Kjell Ödeen och Gunnar Wejke. Sin målgrupp (och tiden) till trots är lägenheterna medvetet planerade utan rum för hemhjälp, vilka istället förväntas bo i enkelrum förlagda i punkthuset vid torget. Något som utmärker planerna är ökningen av köksinredning och garderobsutrymme.

Området kritiserades, av arkitekterna själva ska tilläggas, för vissa planlösningar, då sovrummen ansågs vara något för små och kök samt förvaring något för stora i relation till disponibel yta. Bostäderna blev även något större än standard för tiden. Den framtida planeringen av bostadsområden i Göteborg präglades dock av utvecklingen på Guldheden och idag är planlösningarna, som beskrivs som ljusa, bekväma och praktiska, en av de sakerna som utmärker området .

ANDRAS TANKAR

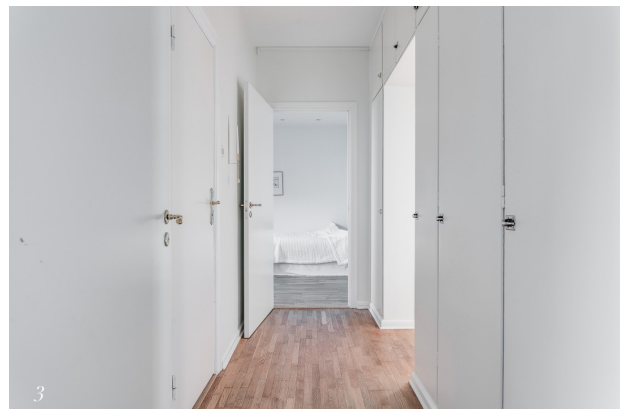
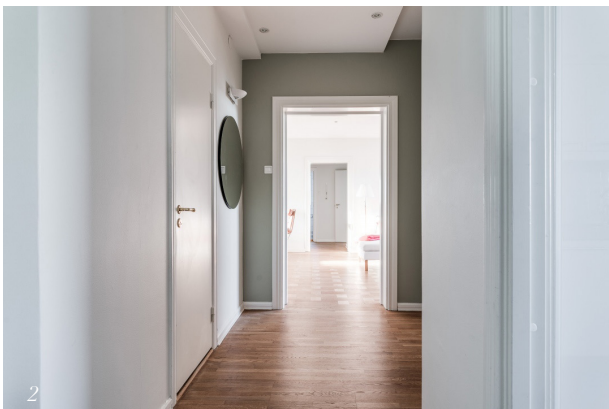
När området byggdes ansågs placeringen inte helt optimal, det var inte tillräckligt centralt, detta förändrades dock relativt snabbt i takt

med att staden växte. Området är idag klassat som riksintresse med motiveringen: "Norra Guldheden är ett mönsterområde för 40- och 50-talets bostadsbyggande. Det är ett mycket bra exempel på hur idéer om grannskapsplanering omsattes i verkligheten." Området har stått sig bra i tiden, bland annat på grund av att husen är byggda med kvalitetsmaterial, direkt på plats och av skickliga hantverkare (Utställningen Bo Bättre, 1945) (Wejke, Ödeen, 1945).

MINATANKAR

Lägenheten uppfyller i princip alla mina punkter för kvaliteter i en bostad. Det finns rundgångsmöjligheter, axialitet och en omsorg om detaljer. Entrén är förlagd i den mörkaste delen av lägenheten och härifrån finns olika rörelsemöjligheter; det går att vika av in mot köket eller fortsätta in till vardagsrummet. Från hallen går en axel rakt igenom det ljusa vardagsrummet mot sovrumsdelen, där jag uppskattar detaljer som att badrumsdörren är förskjutet och inte landar i blickfånget. I vardagsrummet sträcker sig ytterligare en axel tvärs igenom rummet, från fasad till fasad, vilket gör att ljuset strömmar in. Här finns dessutom ytterligare en kvalitet i den öppna spisen. Det stora fönsterpartiet stäcker sig upp mot taket och accentuerar och lyfter på så sätt hela rumshöjden. Genomgående är lister och inbyggd förvaring platsbyggda och platsmålade samt utförda med omsorg. De båda sovrummen är tydligt avgränsade i en privat del. Rummen är likvärdiga både i storlek och i förvaringsmöjligheter vilket ger större flexibilitet i användbarhet, dessutom är det möjligt att dela av vardagsrummet och skapa ytterligare ett rum utan att ta bort lägenhetens kvaliteter.

Köket, som förvisso är något krångligt planerat (här hade det till exempel funnits en möjlighet skapa en siktlinje och kontakt inne/ute från hallen till fönstren vid matplatsen), har både en nära kontakt med entrén, är ett eget avgränsat rum och har en bra koppling till vardagsrummet.

Bilder: Björn Johansson/Ahre fastighetsbyrå.
Bilderna är från nutid och vissa detaljer avviker från originalutförande.

1. Vy från vardagsrummet mot eldstaden. I bakgrunden kök med matplats och hallen till höger.
2. och 3. Hallen och den inre hallen med inbyggd förvaring. 4. Fönster i vardagsrummet.

Kv ARTILLERISTEN

HAGA, GÖTEBORG | 1983 | 2 ROK | K-KONSULT & WALLINDER/HAGA PROJEKTGRUPP

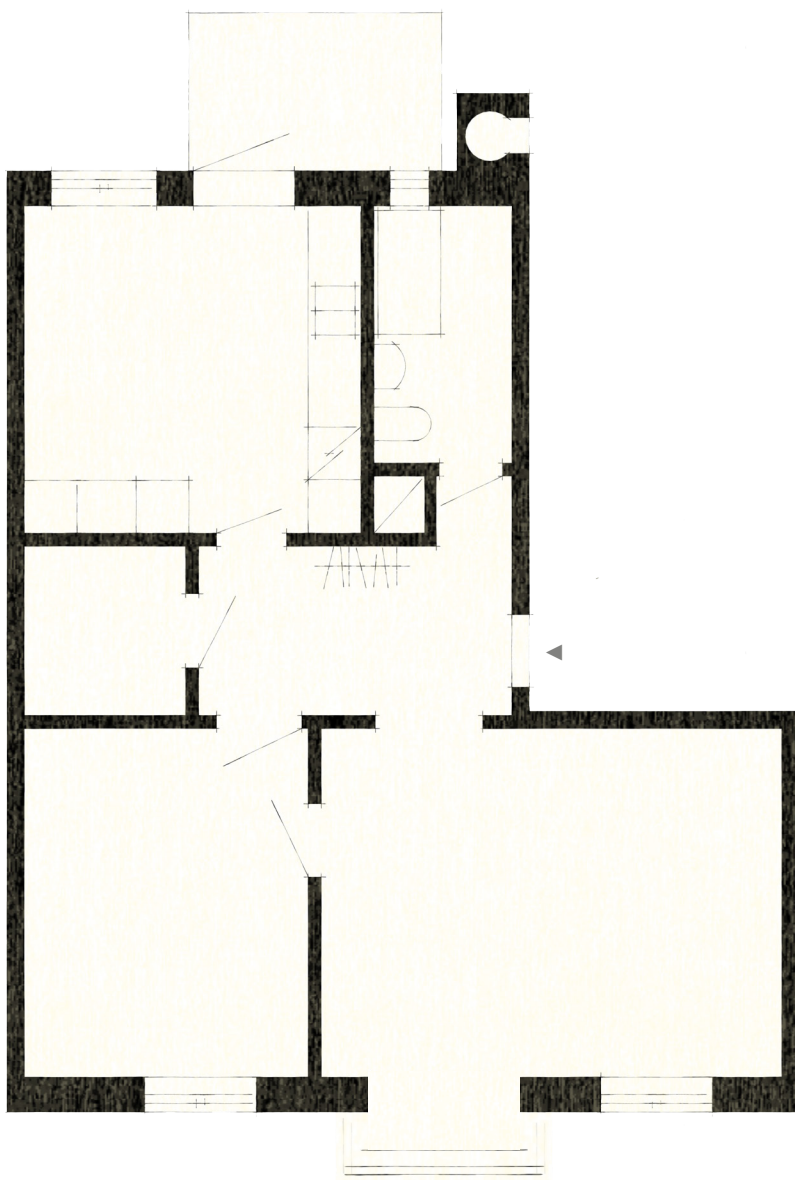
BAKGRUND

Haga är Göteborgs första stadsdel utanför vallgraven, det byggdes som ett område med arbetarbostäder och består av låg träbyggelse. I mitten av 1900-talet planerades för en totalsanering av området, på samma sätt som liknande områden genomgått (till exempel Annedal), men efter höga protester och påtryckningar förklarades Haga 1977 som ett Kulturhistoriskt Riksintresse. Många byggnader hade stått utan underhåll och tvingades rivas varför ett stort projekt att rita det nya Haga påbörjades. Det upprättades ett lokalt arkitektkontor som i tätt samarbete med lokalbefolkningen och Bostadsbolaget under 15 år ritade Hagas om- och nybyggnad. Pilotprojektet blev Kv Artilleristen.

ARKITEKTENS TANKAR

Processen började med att den nya projektgruppen flyttade in i ett av de tomma husen i Haga. Den första uppgiften var att arbeta fram ett förslag för pilotkvarteret vars utformning sen skulle ge riktlinjer för hur övriga Haga skulle utformas. Vid arbetets början hade nästan hela kvarteret redan rivits, den sista byggnaden brann ner strax därefter.

Ambitionen var att bygga de bästa hyreslägenheterna som var ekonomiskt möjligt i tiden. Alla lägenheter skulle ha tillgång till sol och större lägenheter skulle ha fönster åt minst två håll. Som grundkrav utgick planerna från 1970 års utgåva av God Bostad. Principen blev en plan där kök och badrum vetter mot gården och övriga rum mot gatan, balkongen placeras utanför badrum men

med dörr från köket, helst med ett fönster bredvid för att skapa fri utsikt från matplatsen. Dörrar mellan rummen skall öka kontakten i lägenheten. Utgångspunkten var att varje lägenhet skall vara så pass bra att arkitekterna själva kan tänka sig bo i den.

ANDRAS TANKAR

1979 skrevs det om planerna för det nya kvarteret i Hagabladet. Överlag var inställningen mycket positiv och förslaget, både planmässigt och övergripande, ansågs passa bra in i Haga. En viss oro uttrycktes över utvändiga färger och materialval samt över kostnader; vem kommer ha råd att bo här? Efter att bygget stod klart genomfördes en undersökning med de boende för att förstå deras

inställning till kvarteret. I resultat framgår att det som uppskattas mest är att lägenheterna är ljusa, har stora kök och fönster i badrum och trapphus. På förbättringssidan fanns bland annat önskemål om färre dörrar i sovrummen. Även i tidningarna gick det att läsa positiva omdömen och även här låg den största oron kring hyresnivåer. En oro som inte var tagen ur luften skall tilläggas, området hade länge bland de högsta hyresnivåerna i hela staden. Den största kritiken kom dock från andra arkitekter. Kåren var fortfarande starkt influerad av det rationella och av det funktionalistiskt avskalade, denna typen av småskalighet som tillämpades i Haga var ovanlig och det kom uttalanden som "För mycket variation", "trånga gårdar" och "Dyra lösningar" (Mattsson, 2014)

MINA TANKAR

Som tidigare nämnt är jag uppväxt i Haga och onekligen färgad av området. Vemodet över hur mycket av Haga som revs och hur området successivt har gentrifierats är svårt att bortse från, men om detta läggs åt sidan, liksom att jag inte nödvändigtvis är överförtjust i hur det nya som byggdes ser ut, är bostäderna, trots allt, väldigt genomarbetade och har flera planmässiga kvaliteter. Jag valde just denna planen som exempel för att visa en lägenhet med färre rum som ändå har många kvaliteter. Precis i enlighet med ambitionen för planerna har lägenheten rundgång, det finns en axel från köket till sovrummet och balkongen är lagd så den inte skuggar köket. De två uppsättningarna fönster i vardagsrummet bidrar också till rumslighet och ger fler möjligheter att skapa mindre rum i rummet. Jag tycker på många sätt att den är en mycket bra 2 Rok, men den är naturligtvis större än vad som ritas idag.

Materialiteten i dessa lägenheter är inte fantastisk, lister är till exempel förmålade och förvaring fristående (här är dock förvaringen inbyggd i en klädkammare), men detaljer som proportioner på fönster och genomtänkta rörelsemönster bidrar ändå till en känsla av omsorg.

Bilder: Nike Linderoth. Bilderna är tagna i en annan lägenhet från samma område, samtida med exemplet. 1. Burspråk används för att ge fönster i fler väderstreck. 2 och 3. Samband mellan olika rum, skapar siktlinjer och genererar rörelse.

VÄSTRA KUNGSHALL

STUMHOLMEN, KARLSKRONA | 1993 | 3 ROK | BRUNNBERG/FORSHED

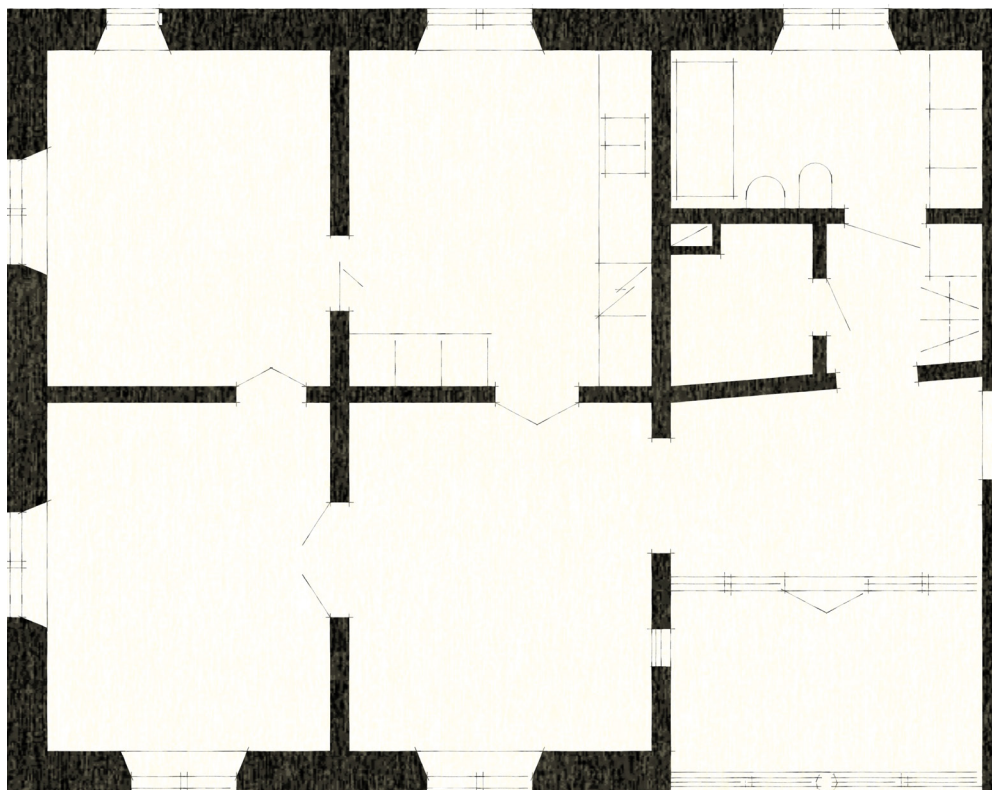
BAKGRUND

Med utgångspunkt i en artikel (Forshed, Snedsteg och strubbel) i tidningen Arkitektur 1988 på temat detaljer och klumpiga lösningar inleddes ett utvecklingsprojekt gällande utformning av fönster och tak. Målet var att på Bo-mässan, som var förlagd till Stumholmen i Karlskrona 1993, visa prototyper av dessa och att inom en given ekonomisk ram åstadkomma kvalitet från helhet till detalj genom ett utökat ansvar hos arkitekten. Projektets övergripande syfte var att visa att det inom dagens ramar är fullt möjligt att skapa kvalitet ner till minsta detalj samt att visa att dagens uppdelade byggprocess med många aktörer skapar en diskrepans mellan detalj och helhet, något som går att undvika med ett utökat ansvar hos arkitekten.

Projektet rör tre byggnader på Stumholmen i Karlskrona och organiserades redan från start med en tydlig samverkan mellan arkitekt, entreprenör och förvaltare. Arkitekten fick ett övergripande ansvar i att utforma detaljer rörande allt från fönster- och takutformning till materialval och samordning av tekniska installationer. I efterhand konstateras att husen har en entreprenadkostnad som ligger i linje med eller något under motsvarande projekt genomförda på samma plats, samtidigt men med totalentreprenad (alltså utan samma möjligheter till kontroll av detaljer, material och lösningar).

ARKITEKTENS TANKAR

Lägenheterna skapades med en strävan efter generalitet, rummen är likstora och välproportionerliga med genomtänkta samband sinsemellan. Platsens förutsättningar möjliggjorde smala hus som

får mycket dagsljus. Balkong/loggior har gjorts generösa och lägenheterna har stora badrum och genomtänkt förvaring. Både genomsikt och rörelsemöjligheter har eftersträvat i planlösningen. Golv och lister är genomgående trä och alla detaljer har studerats och utformats för att undvika slumpartade och klumpiga möten. För möblerbarhetens skull används dubbeldörrar eller skjutdörrar och för ljusets skull invändiga glaspartier vid loggian. Fönstren urformades efter en särskild studie och togs fram i samarbete med en fönstertillverkare, studien finansierades från flera håll och huvudmålet var att få fram vackrare standardfönster med en balans mellan teknisk-ekonomiska och utseendemässiga aspekter.

ANDRAS TANKAR

Projektet blev omskrivet och i tidningen Arkitektur (1993) går det att läsa om axeln i hallen skapar en sympatisk och effektivt utnyttjad lägenhet. Även loggian i hallen och ljuset den ger sig uppskattas. Det konstateras att nyckeln till framgången på Stumholmen var att en rad beslut och ställningstaganden togs i rätt tid och att fönster-

och takprojekten blev så pass lyckade tack vare det övergripande arkitektoniska ansvaret. Det utvidgade arkitektansvaret är också synligt i hantering av detaljer och tekniska installationer, vilka anses ha skötts på ett sätt långt över det normala (Almqvist, Forshed, Gottfridsson, Källström, 1993).

MINATANKAR

Jag tycker det här projektet är jätteintressant. Det är framtaget i en tid med förutsättningar som på många sätt liknar dagens, det möter både rationella krav och belyser vikten av estetik och kvalitet på detaljnivå, båda utan att blir dyrare än jämförbart motsvarande projekt.

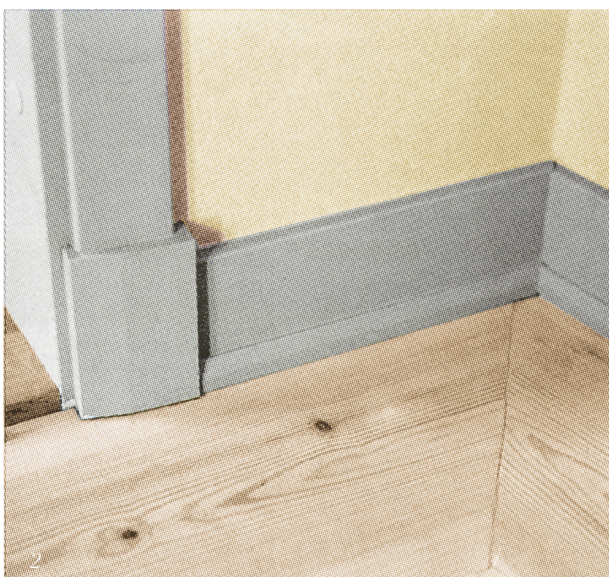
Lägenheten bjuder på många av mina kvaliteter. Det finns både rundgång och genomsikt, axialitet och flexibilitet. Från hallen går sträcker sig en axel genom flera rum vars riktning förstärks av den snedställda väggen i hallen och av dörröppningarnas förskjutning sinsemellan. Loggians fönstervägg med låg bröstning ger en direkt kontakt med utsidan och låter ljuset flöda in medan övriga fönster är stora med genomtänkt detaljering som mjukar upp ljuset.

För mig är lägenheten både klassisk och modern, på många sätt tidlös. Planen, där rummen nås från varandra, kräver förstås mer av de boende än när rummen nås från neutrala utrymmen, liksom att rummens likstorhet skapar många möjligheter men också lämnar en saknad efter ett rum med större golvyta, men på det stora hela är projektet ett bevis på att det går att skapa kvalitet även med dagens förutsättningar.

Det är svårt att inte kommentera husets utsida som också den är genomarbetad ner till minsta detalj och materialmöte, även om det är ämne för ytterligare en hel uppsats.

*Bild: Brunnberg/Forshed.
Fasad och entré till trapphuset*

Bilder: Brunnberg & Förshed och Ola Nylander. 1. Axeln från hallen till det innersta rummet. 2. Detaljmöte: sockel, foder och golv. 3. Loggian i hallen, entrén är till vänster.

LINNÉGÅRDEN

LINKÖPING | 2003 | 4 ROK | BRUNNBERG & FORSHED

BAKGRUND

Utvecklingen av området initierades av HSB som köpte marken i slutet av 1990-talet. De bjöd in till en tävling i ett parallellt uppdrag där Brunnberg & Forsheds förslag ansågs bäst. Området riktade sig mot en kvalitetsmedveten målgrupp, 55+, och ambitionen var att lägenheterna skulle kunna mäta sig med villans standard. Tidigt i processen togs ett kvalitetsprogram fram där bland annat detaljer, material och planlösningsriktvärden bestämdes. Projektet genomfördes med delad entreprenad vilket möjliggjorde större kontroll över byggprocessen, något som var en förutsättning för att kunna fullfölja det tidigare framtagna kvalitetsprogrammet.

ARKITEKTENS TANKAR

Arkitekternas grundinställning till bostäder är att det är viktigt att värna om boendekvalitet och skönhetsvärden, även i en tid när mycket behöver byggas under kort tid. De drivs också av övertygelsen att en god ekonomi och god kvalitet är både förenliga och nödvändiga. Majoriteten av lägenheterna i området är genomgående och placerade över hörn, undantagen är två tvårummare en trea de två tvårummarna har slagits ihop till på några våningsplan. Alla bostäderna är planerade med fokus på axialitet, rörelse och detaljbearbetning. Istället för att rita öppna samband har fokus lagts på att skapa egna rum och medvetet gestalta relationen mellan dem. Tack vare det i början framtagna kvalitetsprogrammet har lägenheterna genomgående en hög grad av detaljbearbetning och materialitet. I gestaltungsprogrammet beskrivs detaljeringen bland annat som: materialval för olika typer

av golv, specialutformade och platsmålade socklar och dörrfoder; djupa fönsterbänkar med infällda nischer för radiatorer samt dörrar med glasad öppning upp till tak. Andra faktorer som står med i gestaltningsprogrammet är axialitet, rumsfiler och olika typer av genomblickar mellan rummen. Ambitionen är två dörrar i så många rum som möjligt, med bibehållen möblerbarhet. Utgångspunkten är att det är enklare att ställa för en existerande öppning än att ta upp en helt ny.

ANDRAS TANKAR

I en uppföljning av området genomfördes en undersökning med boende för att se hur de upplever de arkitektoniska kvaliteter som varit tongivande för projektet. Genom intervjuer och enkäter

ställdes frågor både på detalj- och på helhetsnivå. Resultatet visade att de boende är mycket nöjda och själva lyfter fram många av kvaliteterna som tillgångar. Det framgår att arkitekturen har stor betydelse både för upplevelsen av boendet och i valet av bostad (Nylander, Eriksson, 2005).

MINATANKAR

Jag tycker det här exemplet blir extra intressant eftersom det är ritat med liknande tillgänglighetskrav och minimått som idag. Det märks att lägenheten är ritad med fokus på kvalitet ner i detaljnivå (även om jag kan tycka att tidens trender gör sig väl påminda i vissa avseenden). Det första du möts av när du kommer in är två siktlinjer, en rakt fram ut genom köksfönstret och en annan till vänster genom sovrummet och ut genom det fönstret. Från hallen, som är både generös och uppdelad i mindre rumsligheter med olika funktioner, når du antingen köket, vardagsrummet eller kan gå till sovrummen. Den huvudsakliga rörelsen finns i relationen mellan kök-hall-varldagsrum men det finns också en rundgångsmöjlighet tack vare en dörröppning mellan sovrummen. Denna kan ju enkelt ställas för om den inte utnyttjas men som rörelse tillför den mycket för lägenheten. Liksom övriga lägenheter i byggnaden är siktlinjer genomtänkta där den tydligaste går mellan balkong och matrum/sovrum, via vardagsrummet, i slutet är ett fönster är placerat som blickfång för axeln.

Sovrummens dörrslagningar är kanske inte optimala, om det är rundgången som skall lyftas fram, liksom sovrummens inbördes placering i lägenheten. Inte heller fönstren har en utformning som gynnar funktionen (att mjuka upp ljuset) däremot har de en låg bröstning som för in mycket ljus, vilket uppskattades av många boende. Jag uppskattar fönstret ovanför dörrarna i rumsfilen, en detalj som tillför mycket och som högst troligt i de flesta fall blivit bortprioriterad.

Bilder: Ola Nylander (bearbetade av Nike Linderoth).
Bilderna är tagna i en annan lägenhet i samma byggnad.
1. Lång axel genom flera rum som avslutas i ett fönster. 2.
Detaljarbete; socklar och nischer för element. 3. Samband
mellan olika rum, skapar siktlinjer och rörelse.

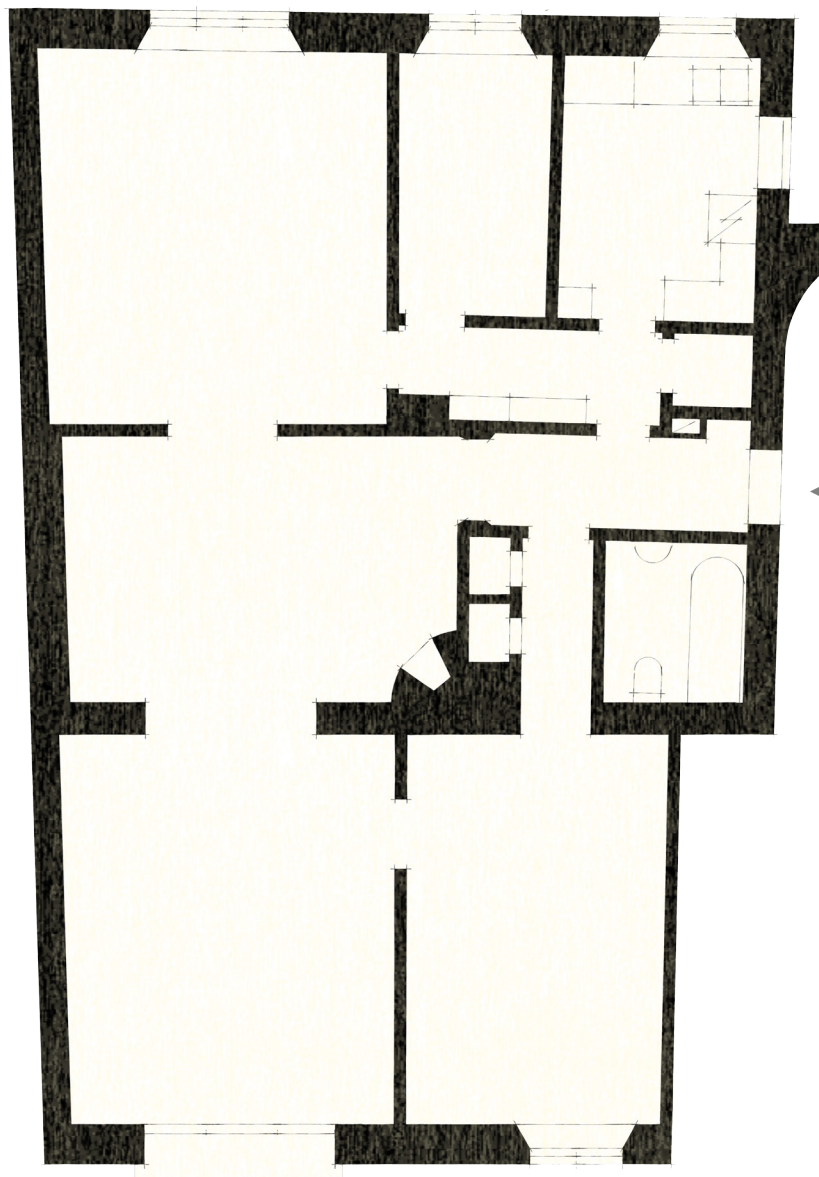
ROSENGATAN

OLIVEDAL, GÖTEBORG | 1928 | 3 ROK MED KAMMARE

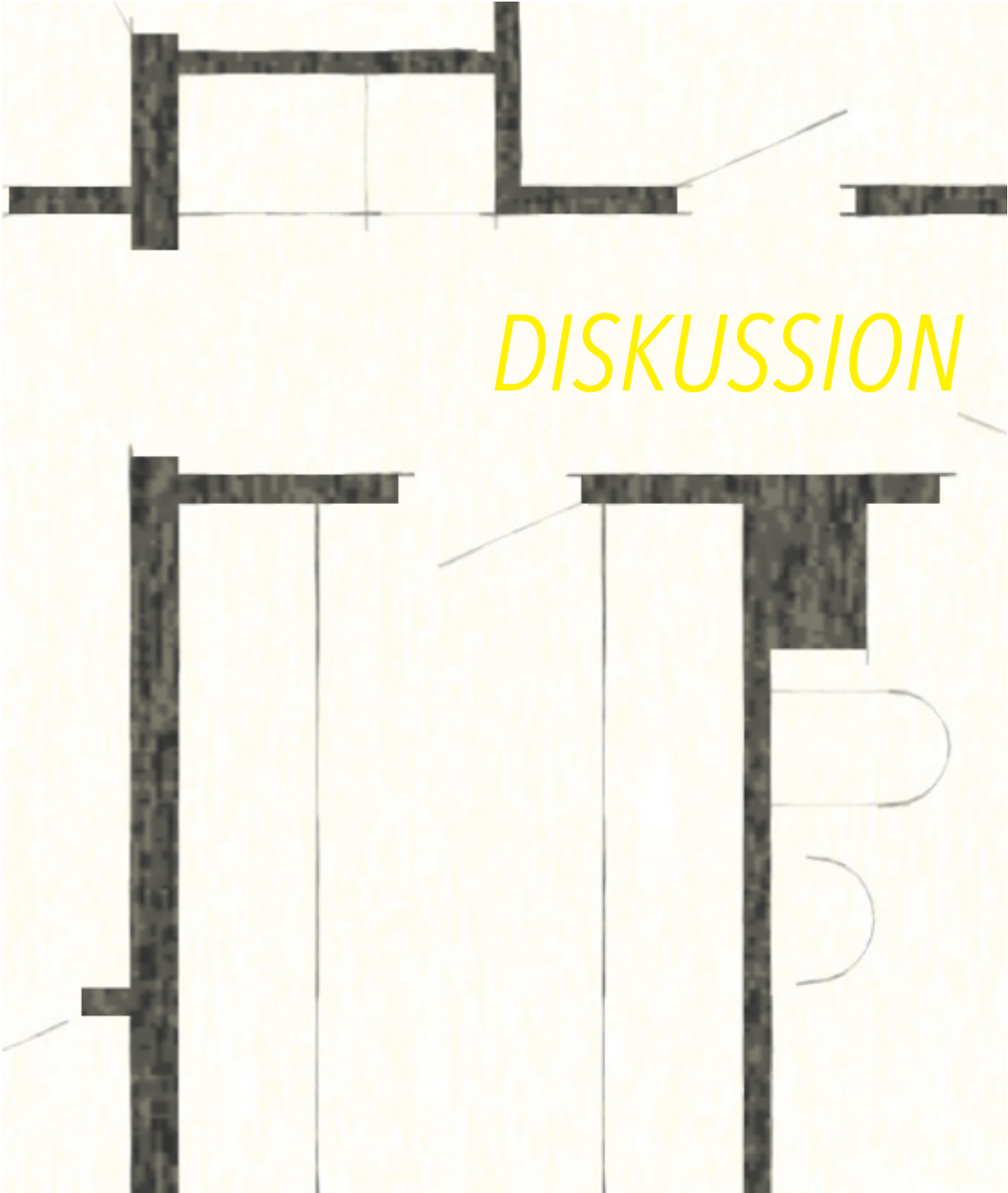
Det sista exemplet skiljer sig från övriga i att jag varken vet arkitektens tankar bakom eller kritikerns åsikter. Lägenheten är dock typisk både för sin tid och för sin målgrupp och jag har valt att inkludera den ändå för att visa både för- och nackdelarna med den tidens bostäder. Lägenheten är avsedd för borgerligheten och ett klassystem vi inte ritar efter idag, vilket starkt bidrar till planens karaktär, men som också ger många mervärden.

Bortsett från att köket är litet och ligger avsides med en jungfrukammare intill finns det stora kvaliteter i lägenheten. Jag har inga bilder på lägenheter och utläser värden både utifrån planen och utifrån vad som är gängse för tiden och typen av lägenhet. Det finns vissa saker som sticker ut, till exempel att all förvaring (som helt klart är i minsta laget) är både platsbyggd och inbyggd och förlagd till de mindre hallarna, vilket gör att det går att nå de representativa delarna utan att passera den, och att fönsternicherna är snedställda vilket bidrar till uppmjukning av ljuset. Men det som är lägenhetens stora tillgång, och som jag vill lyfta fram, är, bortsett från den höga nivån på material, hantverk och takhöjd som kommer med denna typ av lägenhet, rummet i mitten.

Det stora husdjupet utnyttjas för att skapa ett inre rum/hall som både bildar en centrumpunkt och binder ihop de olika rummen, det gör att intilliggande rum kan hålla goda proportioner och skapar en sekvens som går genom flera rum. Rummet saknar, givetvis, fönster och bidrar på så sätt ännu mer till dramaturgin både genom

skiftningarna i ljuset och genom att avsaknaden av ljus genererar en annan värdering av rummet. Det är det första du ser när du kommer in i lägenheten, sekundärbelyst från båda håll skapar det en dragningskraft och leder dig in i rumssekvensen som rör sig från det allmänna (vardagsrummet) genom det inre rummet (kan vara bibliotek, matsal, salong) till det privata (rummet hade mest troligt idag använts som sovrum). Lägenheten är, trots det lilla köket och många hallarna, stor, runt 100m², och består trots det bara av två sovrum och en kammare. Det skulle naturligtvis vara helt otänkbart idag men är ju en förutsättning för denna typ av plan.

Jag har i denna uppsatsen försökt göra tre saker; problematisera begreppet kvalitet, som många gånger används som ett likhets-tecken för bra men som innehåller så mycket mer; konkretisera och hitta argument för de värden i bostäder som ofta faller bort, både på grund av ekonomi men också på grund av sin osynlighet och till sist visa upp en variation av exempel på planer som alla uppfyller åtminstone någon typ av tidigare identifierad rumslig eller planmässig kvalitet. Av exemplen är förstås inte alla möjliga att rita nu med dagens krav på tillgänglighet, och andra är svårare på grund av företagens krav på kortsiktig avkastning, men det som urvalet visar är att variationen är stor; det finns väldigt många olika sätt att rita bostäder med kvalitet. Med detta som underlag för jämförelse är det förbluffande hur generiskt det som ritas idag är.

Parallellt med diskussionen om bostäder och dess planer finns en genomgående reflektion över arkitektens roll, och makt, i frågan. Byggprojekt involverar många olika professioner och åsikter som ska mötas och de är både präglade och påverkade av politiska reformer och politisk ambition. När många inblandade måste bli överens driver det fram krav på en kvantifiering och det är onekligen lättare att rada upp, mäta och jämföra konkreta värden. Problemet med detta är att kvaliteter som inte är möjliga att kvantifiera då har en tendens att glömmas bort. Därför är det enkelt att köpa (de vinstdrivande) företagens argument om rationalisering och besparingar, det är logiska och det är lätta att ta till sig. Detta gör det ännu viktigare att formulera argumenten för det som inte kan kvantifieras redan i förväg.

Precis som boken *Den omätbara kvaliteten* beskriver så finns det logiska förklaringar till varför vi har ett ökat behov av att kvalitetsmärka både varor och tjänster. Det handlar om det anonymiserade och distanserade samhället, enkelheten i att lyfta fram mätbara värden och kortsiktiga vinstdriv. Men konsekvenserna av detta slår på många plan och kommer förhoppningsvis (så att en förändring kan tvingas fram) även synas även inom byggsektorn. Jag hoppas det kommer en brytpunkt där snabba resultat och kortsiktig vinst inte längre genererar en tillräcklig lägstanivå. Jag hoppas att urholkningen av vem som har ansvar för arkitektonisk kvalitet kommer visa sig bli olönsam (först då finns incitament att förändra) och jag hoppas att fler inser vikten av tid i processen kring arkitektur. Något som ska hålla över lång tid kan inte hastas fram. Som Kersti Sandin Bülow skriver: Att projektera arkitektur med kvalitet måste få ta tid.

Det idag allt mer anonyma samhället i kombination med kunskapsdiskrepansen mellan tillverkningsprocess och färdig produkt gör det svårare att grunda åsikter baserade på erfarenhet och skapar en märklig (om än i viss mån logisk) tilltro till expertutlåtanden och omdömen. Marknadsföringens, reklamens och den stora massans stora förmåga att påverka oss gör att vi vacklar i vår övertygelse, bedömningen blir svårare och med det möjligheten att ställa krav. När mäklare och annonser skriver något tillräckligt många gånger blir det en sanning, "Experten" har talat. Eftersom vi själva saknar kunskapen att göra en bedömning tror vi att det är den enda sanningen. Ingen vill känna sig dum och eftersom allt ser ut på ett visst sätt måste det per automatik vara både rätt och det bästa. Vem är gemene man att ifrågasätta alla dessa experter? Politiker, mäklare, arkitekter. Nog måste de ha rätt? För vad och vem kan vi annars lita på?

Att jobba med bostäder är, och bör vara, ett stort ansvar. Som arkitekter ska vi förstå, tolka och värdera för att sen rita och slutligen argumentera för våra val. Vi som står som avsändare för arkitekturen bestämmer inte själva vilka förutsättningarna är men måste trots det ändå kunna försvara, rättfärdiga och motivera dem. Om vi inte kan förstå motiven som ligger bakom kan vi inte heller

“Som arkitekter kan vi inte ensam lösa alla problem som det genererar

argumentera för dem. Många gånger är det mesta styrt redan från början, arkitekter har inte längre samma utrymme att bestämma vilka kvaliteter eller lösningar som ska appliceras. Att arkitekten inte har huvudansvaret för arkitekturen är oförklarligt, hela poängen med att ha olika kompetenser är ju att ingen kan vara expert på allt och att vi därför måste utnyttja på den som har erfarenhet och kunskap inom ett visst område, till exempel arkitekter när det kommer till planlösningar. Design måste ses som en likvärdig funktion och kompetens till ekonomi, marknadsföring, teknik och produktion. Annars förloras inte bara kunskap utan också i längden effektivitet. Många gånger är argumentet för en viss lösning eller ändring att det är vad marknaden efterfrågar. Jag vill dock hävda att marknaden endast är den del av efterfrågan som har starkast röst, och inte på något sätt är representativ för det egentliga behovet. Med det sagt är marknaden onekligen en stark kraft och kan inte helt ignoreras, men det innebär inte att den per automatik alltid har rätt, marknaden styrs av pengar och där det egentliga behovet ligger finns inga pengar att tjäna. Här kommer återigen politiken in. Vinstdrivande företag kommer vilja tjäna pengar, därför behövs det insatser på flera nivåer: Som arkitekter kan vi inte ensam lösa alla problem som det genererar och även om vi kanske inte är färgade av marknadens hunger på samma sätt som byggföretag eller politiker ritar också vi efter standardiserade mönster och vi måste förstå vår roll i, och till viss del utmana, den. Vi har starkast incitament, och störst möjlighet, att vara den som försöker vara långsiktig och visa alternativ, sen behöver naturligtvis andra i processen haka på och understödja.

Jag vill visa att en bra bostad, med kvaliteter bortom det konkreta eller kvantifierbara, har ett mervärde för människor som sträcker sig längre än till bara goda material och planer. Genom att sätta värden som är svårare att systematisera i ett större mänskligt sammanhang

“
*Att påstå att någonting är bättre
 eller en tillgång utan att kunna säga hur eller
 varför är inget hållbart argument.*

har jag försökt hitta argumenten som gör att de blir mer konkreta, använda i rätt sammanhang. På byggprojektnivå går det kanske inte att hävda människans inbyggda nyfikenhet som ett argument för en rumsfil men däremot att rörelsemöjligheter gör att bostaden upplevs som större. På en politisk nivå är inte vår upplevelse av rumslighet ett tungt argument men däremot är att visa hur människor som trivs med sitt boende (ett resultat av välplanerade och genomtänkta lösningar) i längden mår bättre, vilket påverkar hur de kan bidra till samhället (till exempel genom färre sjukskrivningar).

Just att hitta argumenten och hur de kan förankras är absolut nödvändigt och kärnan i hela diskursen. Att påstå att någonting är bättre eller en tillgång utan att kunna säga hur eller varför är inget hållbart argument. Därför tror jag att det är avgörande att så tidigt som möjligt, i samråd med byggherre och beställare naturligtvis, göra någon typ av kvalitets-/ gestaltungsprogram (precis som det gjordes i majoriteten av exempelprojekten) och i det bestämma både små och stora konkreta aspekter, som också tillför kvaliteter bortanför sin ren praktiska funktion. Det kan handla om att fastställa minst antal dörrar i alla rum (skapar rörelse), utformning av fönster (påverkar ljus och relationen inne/ute) och materialmöten (ger intryck av omsorg).

En planlösning är alltid full av kompromisser, jag tror inte det går, eller finns en poäng i, att hitta en optimal lösning. Behov är subjektivt och förutsättningar varierar. Däremot tror jag att det går att skapa planer som är enklare att anpassa till olika behov. En dörr är till exempel enkel att stänga igen eller sätta för med en hylla, att däremot tvärtom göra en ny dörröppning är i många fall otänkbart. Ett rum är enklare att ge olika funktioner vid olika behov om det är avgränsat och inte en del av en stor öppen lösning. På grund av höga kostnader i nyproduktion är det rimligt att anta att trenden kommer

vara att vi bor fler på mindre yta. Därför blir det ännu viktigare hur rummen är planerade, och återigen blir den öppna planlösningen (som den ser ut idag) inte ideal. Om en öppen plan är aktuell bör det finnas andra argument än yteffektivisering bakom, rummet bör ha en lämplig storlek (anpassat för båda funktionerna) och möjligheten till rundgång borde bli ett krav, tas en rörelsesekvens bort måste en annan komma till.

Det är lika lätt att bli hänförd av äldre lägenheters materialitet och grad av hantverk som det är att bli bestört av många nyproducerades brist på materialitet och känsla. Att vi inte kan rita lägenheter så som de ritades förr är jag, om än motvilligt, medveten om. En sådan bostad uppfyller varken dagens funktionskrav, tillgänglighet eller en rimlig ekonomisk plan. Vi har självklart olika estetiska och planmässiga preferenser som arkitekter, jag ställer mig dock frågan hur många arkitekter som på djupet tycker att det som ritas idag är vackert? Har idén om skönhet gått förlorad?

Vi är onekligen styrda av både rationella och emotionella tankar och impulser och en bra balans mellan dessa skapar harmoni. När argumenten för effektiva planer formuleras enbart utifrån ekonomiska intressen blir konsekvensen sämre lösningar, lägre trovärdighet och en känsla av oengagemang. Jag tror att vi nästan automatiskt bryr oss om något när vi upplever att någon annan bryr sig eller har brytt sig. Omsorg föder omsorg. Om det dessutom är en situation där vi har möjlighet att känna oss delaktiga och upplever oss ha möjlighet att påverka kommer vi också anstränga oss mer för att hitta lösningar eller förhållningssätt till det vi upplever som mindre bra, vi är i mycket högre grad beredda att göra avkall på något om det upplevs som ett frivilligt val. Precis som vi tillåter ett levande material en större frihet i sitt uttryck.

I de fördjupade exemplen var den ursprungliga ambitionen att hitta en bredd både över tid och i storlek. Jag ville också att planerna på det stora hela skulle vara möjliga att rita idag, vilket gjorde att större, ensidiga lägenheter gick bort. Att hitta ett exempelprojekt som är relativt nytt och som uppfyller mina tankar om en välplanerad

lägenhet visade sig omöjligt. Idag är det sällan eller aldrig som planlösningen har stått i fokus och i beskrivningar och recensioner av projekt är det i första hand utsidan det pratas om. Därför är det nyaste exemplet 15 år gammalt. Majoriteten av exemplen är 3-4 Rok och i princip alla är större än vad som är gängse nu. Men bortsett från det finns det många goda detaljer att ta med sig. De egenskaper som utmärker sig är dels både rörelse och axialitet, vilket är lite ironiskt med tanke på att hur lite av det som finns idag, men framförallt vikten av att ta tidiga gestaltungsbeslut.

Min huvudsakliga ambition har hela tiden varit att bredda och fördjupa min kunskap, jag har för mig själv velat förtydliga min övertygelse och mina ambitioner. Möjligtvis har jag lärt mig mindre (fakta) än jag ursprungligen tänkt men desto mer har jag befast mina tankar kring boende och kring kvalitet. Jag har stärkts i min övertygelse att bostaden är viktigare än vad den tillåts vara idag och att någon måste kämpa för de värden som inte är uppenbara vid första anblick eller går att sätta fingret på. Kanske kommer jag aldrig få möjlighet att omsätta mina övertygelser i praktiken, kanske får jag en enda chans under mitt arbetsliv kanske står vi i startgropen av en revolution. Det vet vi inte. Och det är en del av min poäng. På förhand finns inga begränsningar, då är allting möjligt. Det gäller att inte begränsa sig i för tid. Jag är utrustad med en utpräglad konstruktiv grundinställning. Allting är möjligt och värt att kämpa för. Som arkitekt har jag starkast incitament att kämpa för kvaliteter som har gått förlorade. Det är en utmaning och ett arbete i uppförsbacke men det har möjlighet att lämna avtryck som påverkar många människors livskvalitet, det i sig är drivkraft nog att fortsätta.

Till sist vill jag återkomma till mina ursprungliga frågor:

- Varför bör vi som arkitekter tala för och strida för de kvaliteter vi inte kan garantera eller mäta?

- Hur kan vi argumentera förföreträda/förespråka människans bästa intressen i en värld styrd av ekonomi och kortsiktiga lösningar?

Svaret på den första frågan är enkelt; för att ingen annan kommer göra

det, det är vårt intresse och vårt kunskapsområde. Som arkitekter är vi såklart olika och har olika drivkrafter och olika övertygelser om vad som är bra, men vi är länken mellan människan och arkitekturen. I arkitektrollen ligger mer än bara streck på ett papper (eller i en dator), och det är i detta "mer" som de värden som inte är konkreta eller uppenbara finns. Det som trots sin osynlighet har förmågan att beröra och berika. Det som vi måste kunna argumentera för.

Den andra frågan är mer komplex. Det är här vi behöver utforma strategier och på förhand genomtänkta argument. För det första måste vi själva veta vad vi tror på och vad vår ambition är, för det är ju naturligtvis inte så att alla arkitekter har ett intresse i att driva denna typen av frågor. För det andra måste vi arbeta fram strategier för att kunna driva igenom vår ambition, och sen göra vårt bästa för att kunna använda oss av dem så ofta som möjligt. För mig är det mycket rimligare att vara den som har makt över sin egen position än att följa strömmen och låta andra styra. Jag har hellre ett mål och en ambition som kanske aldrig uppnås, än att aldrig ha chansen att göra det jag verkligen tror på.

REFERENSLISTA

TEXT OCH BILDER I ALFABETISK ORDNING SAMT ÖVRIG FÖRKOVRING OCH

LÄSTIPS

- Ahlberg, I. (2000). Du mår bättre av att bo i ett vackert hus. *Aftonbladet*. Hämtad från <http://www.aftonbladet.se>
- Almqvist, T., Forshed, K., Gottfridsson, C. Et al. (1993). *Arkitektens utvidgade ansvar*. Stockholm: Byggforskningsrådet.
- Fredrickson, B.L. (2001). The Role of Positive Emotions in Positive Psychology: The Broaden-and-Build Theory of Positive Emotions. *American Psychologist*, 56(3), 2218-2226. doi: 10.1037//0003/066X.56.2.218
- Hjort, B. (1983). *Var hör människan hemma?* (Akademisk avhandling). Tekniska Högskolan, Stockholm.
- Kinn, G. (1996). *Rik arkitektur – arkitektur för rika*. Kritik. Hämtad från <http://www.askergren.com>
- Krupinska, J. (2016). *Att skapa det tänkta*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Kreativiteten växer med takhöjden. (2009). *Illustrerad vetenskap*. Hämtad från <http://www.illvet.se>
- Larsson, A., Jalakas, A. (2008). *Jämställdhet nästa!: Samhällsplanering ur ett genusperspektiv*. Stockholm: O8Tryck
- Mattsson, I. (2014). *Haga i backspeglarna: Sex kvarter i sydöstra Haga*. Göteborg: Regionarkivet.
- Nylander, O. (2001). *Bostaden som arkitektur*. Stockholm :AB Svensk Byggtjänst.
- Nylander, O. Eriksson A. (2009). Bostadsvaneundersökning: Så använder vi våra bostäder: En pilotstudie med 20 lägenheter. Stockholm :AB Svensk Byggtjänst.
- Nylander, O. Eriksson, S. (2005). *84 lägenheter: Erfarenheter av ett bostadsprojekt i Linköping*. Stockholm: Brunberg & Forshed Arkitektkontor AB
- Nylander, O., Forshed, K. (2003). *Bostadens omätbara värden*. Stockholm: HSB
- Prop 2017/18:110. Politik för gestaltad livsmiljö. Hämtad från <http://www.regeringen.se>

Rapport 1.86: Den nya goda bostaden i kompletteringsbebyggelse. (1985).
Göteborg :Forskningsstiftelsen för samhällsplanering,
byggnadsplanering och projektering

Sou 2015:88. Gestaltad livsmiljö - en ny politik för arkitektur, form och design.
Hämtad från <http://www.regeringen.se>

Spolander, J. (2016). När nyfikenheten blev god. *Forskning och Framsteg*. Hämtad
från <https://fof.se>

Strannegård, L. (red). (2007). *Den omätbara kvaliteten*. Stockholm: Norstedts
Akademiska Förlag

Wejke, G. Ödeen, K. (1945). Bostadsbebyggelse: På Guldhedsområdet i
Göteborg. *Byggmästaren*, (3), 1945. 46-49

Wejke, G. Ödeen, K. (1945). Bostadsbebyggelse: På Guldhedsområdet i
Göteborg. *Byggmästaren*, (25), 1945. 484-493

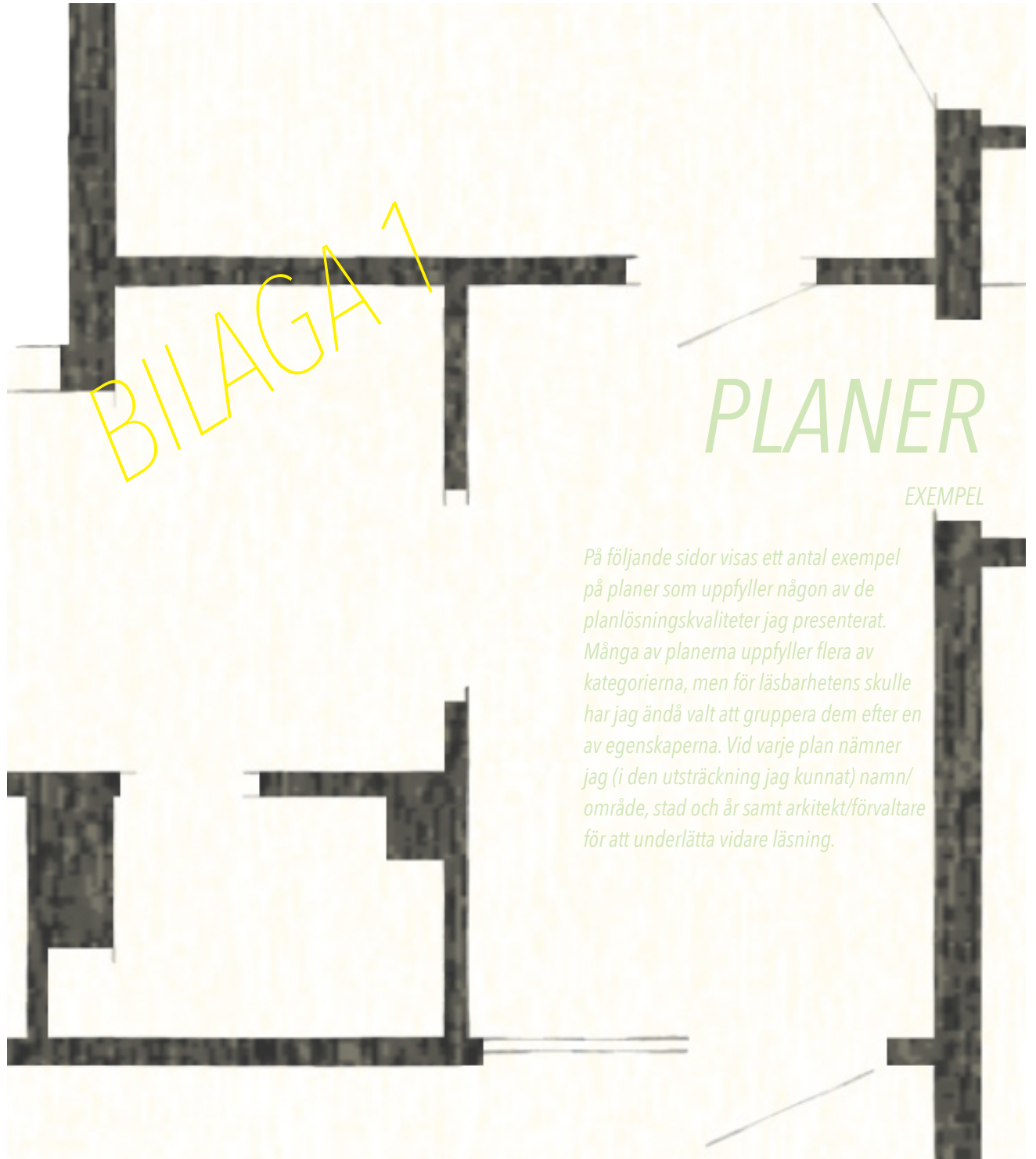
Williams, L, Blomberg, I. (2005). *Tjugotsalshusen idag: Tidstypiska egenskaper
och varsam förnyelse*. Stockholm: Formas

UTÖVER FÖRDJUPNING I LISTAT KÄLLMATERIAL HAR JAG:

- Förkovrat mig i många tidningar, framförallt Arkitektur och Arkitekten.
- Läst på olika internet-forum där människor diskuterar för- och nackdelar med olika aspekter av sina boenden.
- Mailat och frågat verksamma arkitekter om sina drivkrafter.
- Läst hur mäklare formulerar sina annonser liksom hur nybyggen säljs in.
- Ständigt lyft blicken och analyserat byggnaderna omkring mig.

FÖR VIDARE LÄSNING REKOMMENDERAR JAG:

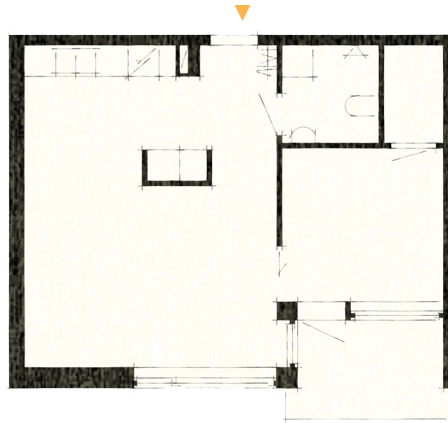
- Snedsteg och strubbel - Artikel i tidningen Arkitektur; Kjell Forshed 1988
- Praktiskt och vackert i lägenheten - Lena Dranger Isfält 1987
- Åtta små hus - Kjell Forshed & Ola Nylander 2003
- Boende förr, nu och i framtiden - Konsumentverket 1979
- Arkitektens utvidgade ansvar - Kjell Forshed 1993
- Bostadens omätbara värden - Ola Nylander & Kjell Forshed 1999

RÖRELSE

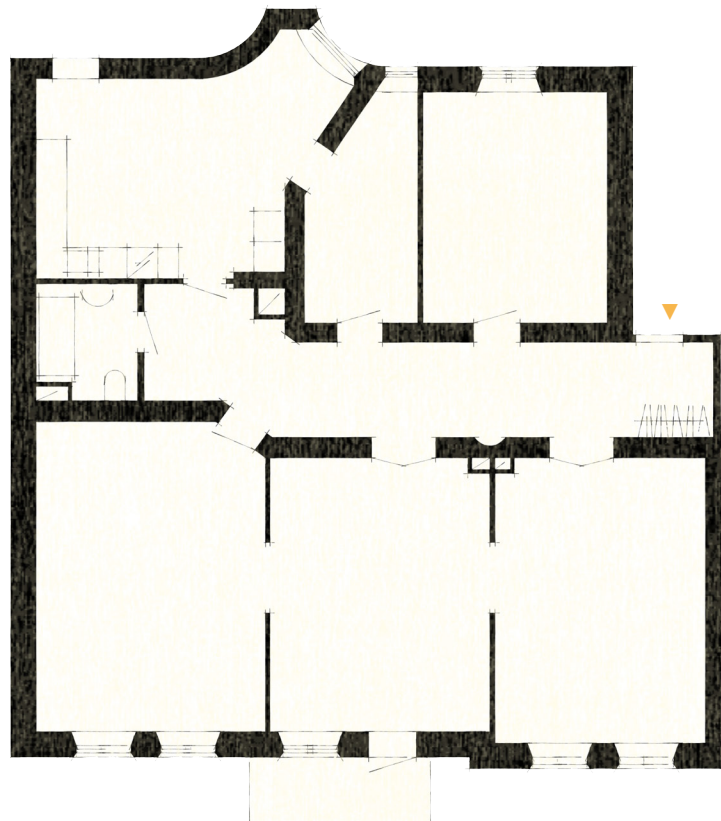
Linnégården, Linköping |
2003 | Brunberg & Fors-
hed Arkitektkontor

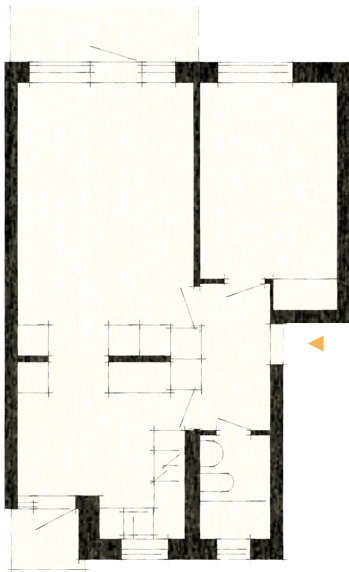
*Kommentar: Trots lägen-
hetens storlek finns siktlinjer
och möjlighet till rundgång.*

Linnéstaden, Göteborg |
omkr 1900 |

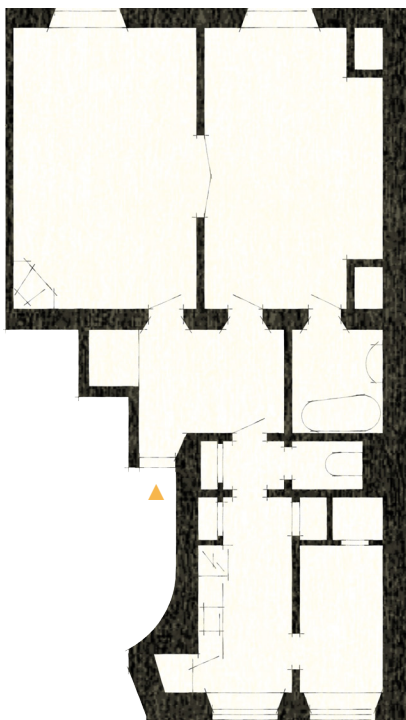
*Kommentar: Från hallen
finns neutral kontakt och via
inbördes öppningar mellan
rummen ökar rörelsen och
valmöjligheterna.*

Göteborg

Kommentar: Med hallen som utgångspunkt skapas kontakt mellan rummen, tack vare öppningen mellan kök och vardagsrum blir rörelsen större.

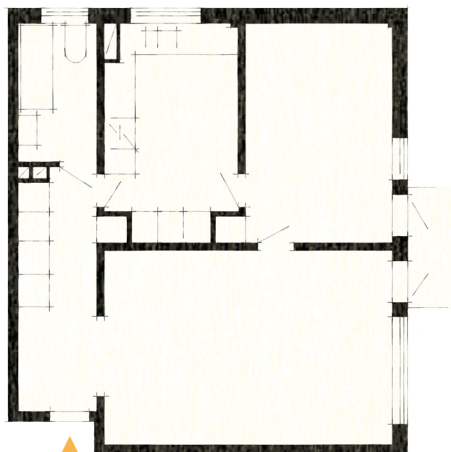

Olivedal, Göteborg | 1928 | Johan Jarlén

Kommentar: Dubbeldörren mellan sovrum och vardagsrum öppnar upp hela lägenheten.

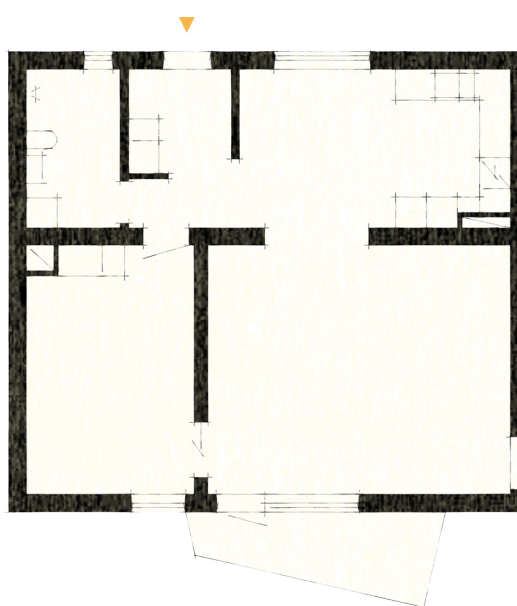
Biskopsgården, Göteborg
| 1959 | Arne Nygård och
Poul Hultberg

*Kommentar: Genom en
enkel dörröppning blir
rörelsemönstret helt annor-
lunda.*

Torpa, Göteborg | 2002 |
QPG Arkitektur

*Kommentar: Dörröppning-
en mellan sovrum och var-
dagsrum bidrar inte bara
till rörelse utan också till en
siktlinje.*

Kv Fiolen, Göteborg | 2005
| Malmström och Edström
arkitektkontor

*Kommentar: Rörelse på
flera plan.*

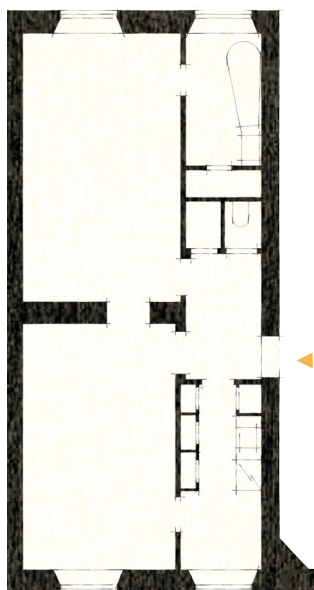

Förslag till arbetarbostad |
1943 | Jöran Curman

*Kommentar: Köket är upp-
delat i sekvenser och har
god kontakt med både hall
och vardagsrum.*

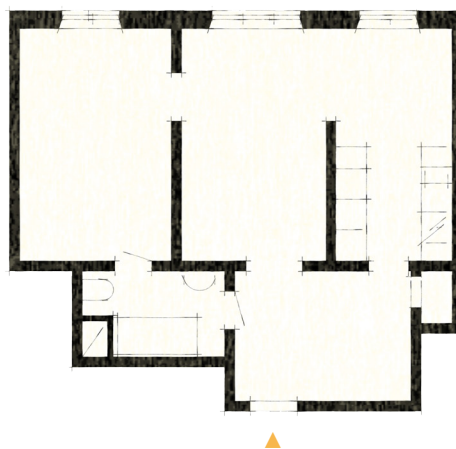
Kv Fänriken, Stockholm
|1922 | Sven Wallinder

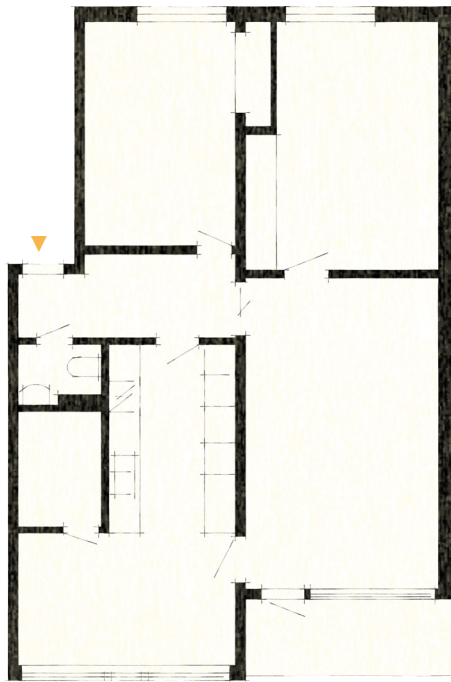
Kommentar: Inbördes kontakt mellan rummen ger ökade valmöjligheter.

Södermalm, Stockholm |
1937 | Josef Östlihn

Kommentar: Hallen är ett eget möblerbart rum och möjliggör rundgång. Huvudrörelsen sker i den ljusa delen av lägenheten.

Hässelby strand, Stockholm
| 1956 | Jöran Curman och
Nils Gunnartz

Kommentar: Köket är ett eget rum men har också god kontakt med både hall och vardagsrum.

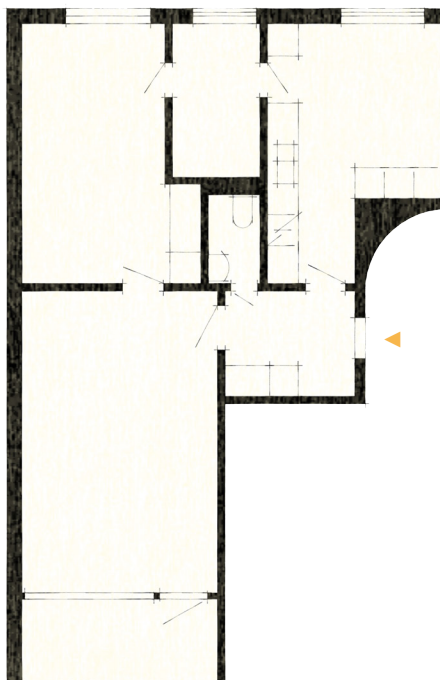

Stureby, Stockholm | 1952 |
HSB

Kommentar: Köket har kontakt med alla offentliga delar av lägenheten.

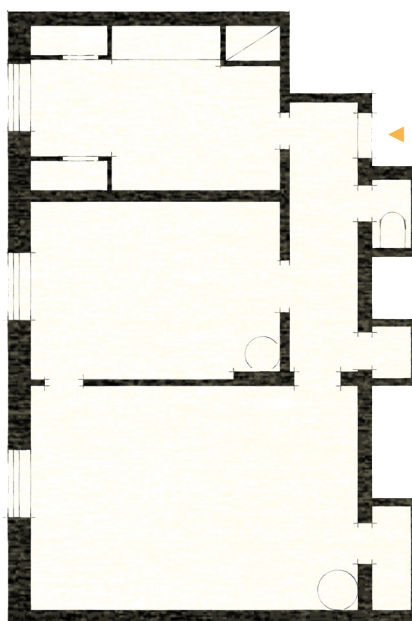
Hässelby strand, Stockholm
| 1956 | Jöran Curman och
Nils Gunnartz

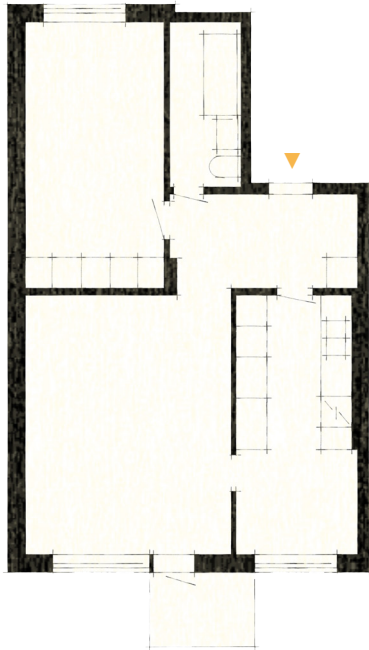
*Kommentar: Redan i entrén
finns många valmöjligheter.
Det lilla rummet mellan kök
och sovrum skapar rörelse
med bibehållen integritet.*

Kungsholmen, Stockholm |
1920 | A. Wetterberg

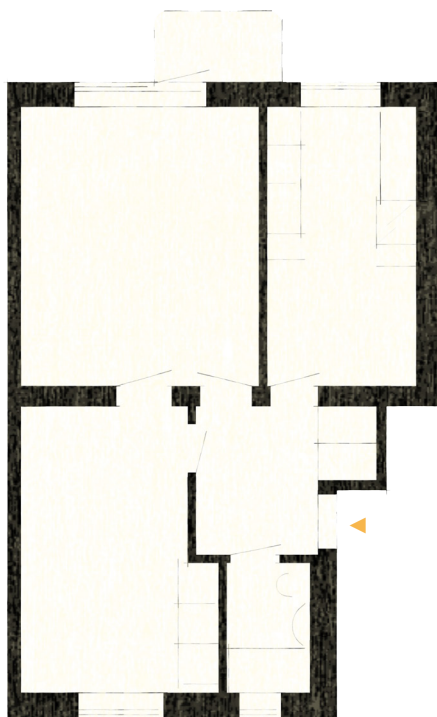
*Kommentar: Genom en
extra dörröppning känns
lägenheten öppnare, trots
sin enkelsidighet.*

Lunden, Göteborg | 1962 |
Lund och Valentin arkitekt-
kontor

*Kommentar: En dörr-
öppning mellan kök och
vardagsrum möjliggör rör-
else men kan också enkelt
sättas för, för den som vill.*

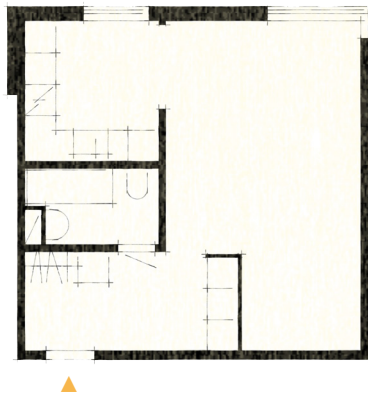
Majorna, Göteborg | 1950 |
Robert Dickson Stiftelse

*Kommentar: Inbördes kon-
takt mellan rummen.*

RUMSORGANISERING

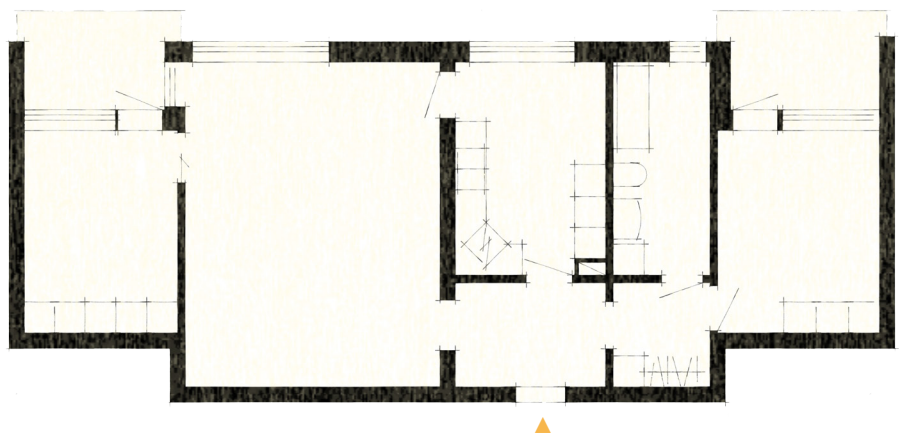
Landala, Göteborg | 1971 |

Kommentar: Köket får vara ett eget rum.

Linnégården, Linköping | 2003 | Brunnberg & Fors-hed arkitektkontor

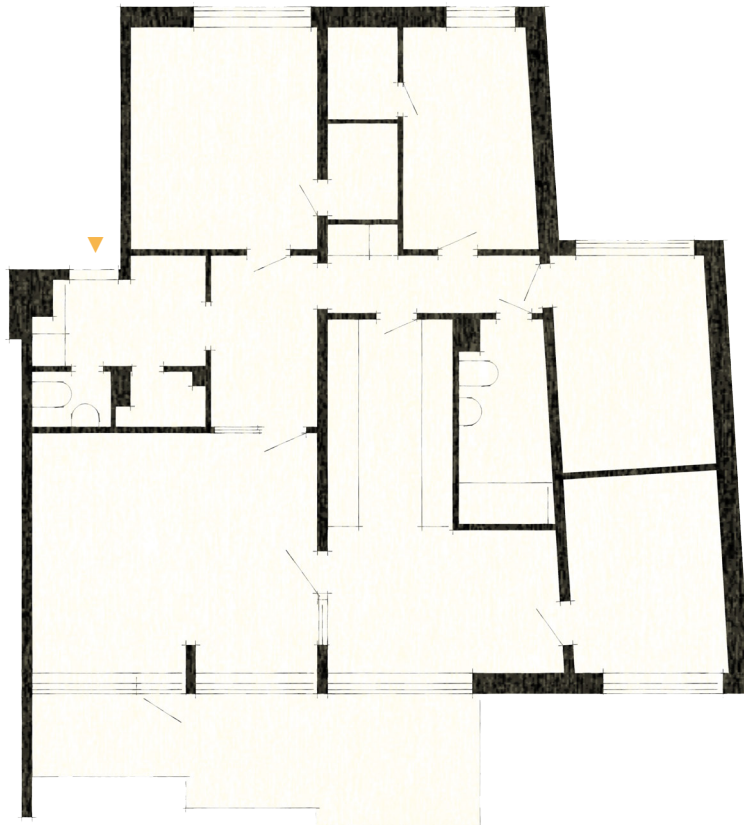
Kommentar: Alla rum är pla-cerade för optimal funktion; sovrum längst in och i olika delar, kök och vardagsrum i den offentliga delen.

Guldheden, Göteborg |
1976 | Poseidon

*Kommentar: Sovrummen är
separerade från varandra.*

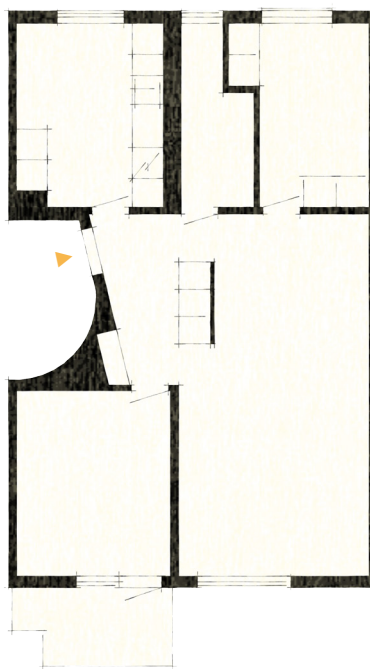

Klostergården, Lund | 1966
| J. Kleineisel HSB

*Kommentar: Här finns både
rörelse och smart placering
av rum.*

Västra Järnbrott, Göteborg
| 1963 | Bostadsbolaget

Kommentar: Sovrum i olika delar, dessutom rörelse på ett mycket enkelt sätt.

Vällingby, Stockholm | 1954
| Paul Hedqvist

Kommentar: Tydlig rumsfördelning uppdelat på privat/offentligt. Ändå rörelsemöjligheter.

Hässelby strand, Stockholm
| 1956 | Jöran Curman och
Nils Gunnartz

Kommentar: Köket separeras från vardagsrummet trots den lilla storleken.

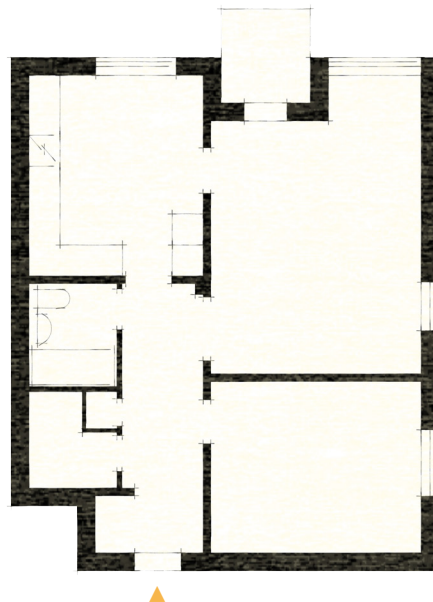
Skönsberg, Sundsvall | 1966
| Engstrand och Speek

Kommentar: Sovrummen är likstora och separerade, kök och vardagsrum får både höra ihop och vara egna rum.

AXIALITET

Jakobsberg, Stockholm
| 1953 | C. Laudon & P.
Persson, HSB

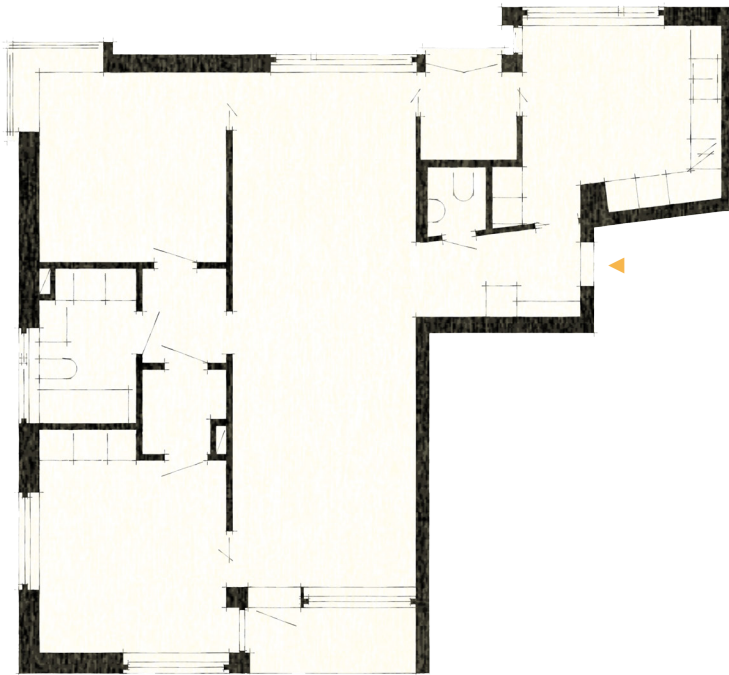
*Kommentar: Direkt från
hallen finns en kontakt med
utomhus.*

Linnégården, Linköping
| 2003 | Brunnberg &
Forshed Arkitektkontor

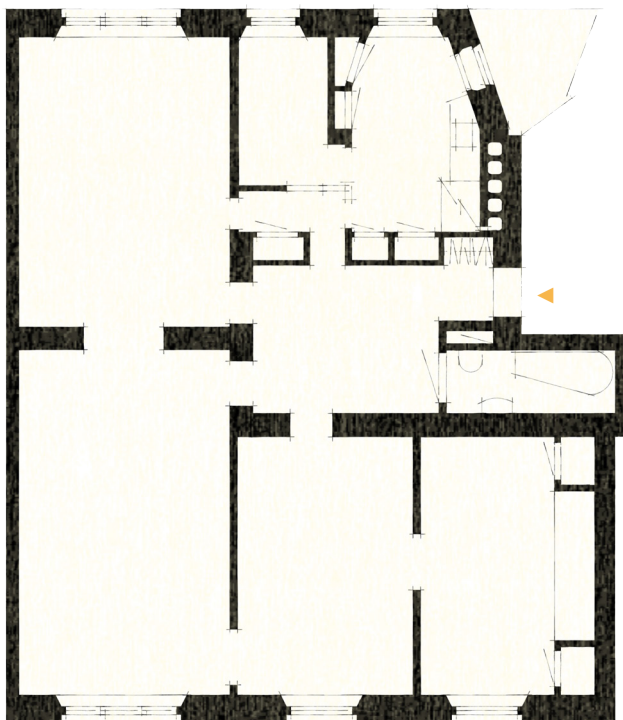
*Kommentar: Varje rum har
en visuell kontakt med en
annan del av lägenheten*

Linnégården, Linköping
| 2003 | Brunnberg &
Forshed Arkitektkontor

*Kommentar: Långa linjer åt
många olika håll. All rum
har två dörrar för maximal
rörelsemöjlighet.*

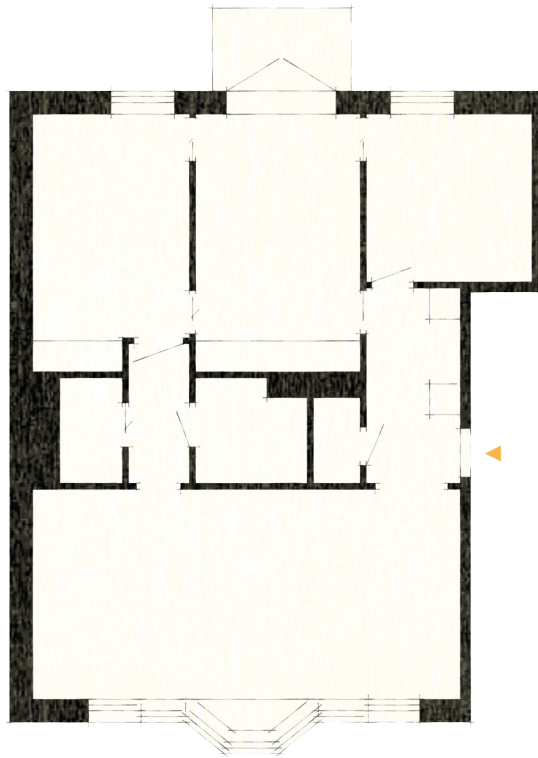

Nedre Johanneberg, Göte-
borg | omkring 1924 | BRF

*Kommentar: Den stora
öppningen binder ihop
båda sidorna av lägenheten,
dessutom välplanerad dra-
maturgi med många olika
rörelsemöjligheter.*

Kv Vattenkonsten, Norrköping | 1987 | Bengt Lindroos

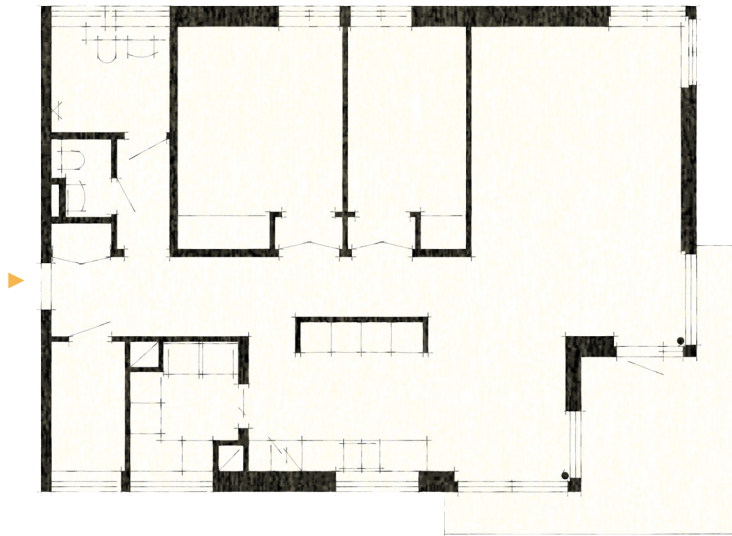
Kommentar: Djupet på lägenheten utnyttjas både till funktioner och till kontakt mellan båda sidor.

Sundbyberg, Stockholm | 2013 | Anna Höglund, Wingårdh Arkitektkontor

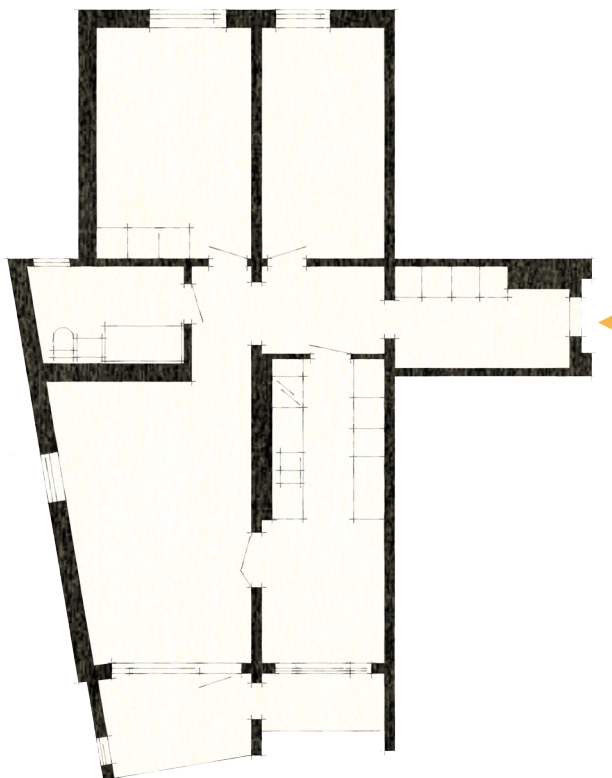
Kommentar: Från entrén finns både rörelse och dramturgi.

Linnégården, Linköping
| 2003 | Brunnberg &
Forshed Arkitektkontor

*Kommentar: Entrén bjuder
på en lång linje som avslu-
tas i ett fönster.*

Storstugan, Täby | 1969 |
HSB

*Kommentar: Långa ut-
blickar från många platser i
lägenheten.*